

ไทยในระหว่างปี พ.ศ.2492 จนถึง พ.ศ.2516 รวมทั้งในสมัยทศวรรษ 2520 ซึ่งในสมัยนั้นการทำสงครามระหว่างรัฐบาลไทยกับพรรคคอมมิวนิสต์ยังดำรงอยู่ ปรากฏว่าฝ่ายทหาร และคณะได้ทำการการโฆษณาและตอกย้ำถึงแนวคิด “ประชาธิปไตยแบบไทย” (Thai Style Democracy) ขึ้นประชันขันแข่ง กับแนวความคิดและภาษาทางการที่ว่าด้วย “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”

ควรกล่าวด้วยว่า แนวคิดประชาธิปไตยแบบไทย หรือแบบไทยๆ จัดเป็นวลีหรือเป็นคำประกาศทางการเมืองอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งแม้ว่าจะอาจจะละม้ายกับแนวคิด “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ในบางมิติ และในบางเรื่อง แต่ก็ไม่ใช่แนวความคิด และไม่ใช่วาทกรรมการเมืองชุดเดียวกันโดยเด็ดขาด (ดูการศึกษาของ เฉลิมเกียรติ, 2533; เกรียงศักดิ์, 2536 และชาญวุฒิ, 2526 และประจักษ์, 2545)⁽¹⁾

ในทางความคิดทางการเมืองนั้น วิเคราะห์ได้ว่าแนวความคิดประชาธิปไตยแบบไทย (ดูการศึกษาของ เฉลิมเกียรติ, 2533 และเกรียงศักดิ์, 2536) มีจุดเน้นอย่างมากในอันที่จะ “ต่อต้าน” ความคิดประชาธิปไตยตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยที่เปิดให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ มีการเลือกตั้ง มีระบบพรรคการเมือง และมีระบบรัฐสภาทำหน้าที่เป็นผู้แทนประชาชน และเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ เนื่องด้วยระบบดังกล่าวก่อให้เกิดความวุ่นวาย เพราะว่าไม่เหมาะสมและไม่สอดคล้องกับโครงสร้างสังคมไทย อีกทั้งขัดกับลักษณะสำคัญๆ ของวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะวัฒนธรรมผู้หลักผู้ใหญ่ ระบบอุปถัมภ์ การนับถือผู้มีพระคุณ ฯลฯ ในขณะที่แนวความคิด “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ไม่ได้ปฏิเสธความคิดประชาธิปไตยตะวันตกอย่างสุดโต่ง ในทางตรงข้าม แนวคิด “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ได้สนับสนุนให้มีการเลือกตั้ง มีระบบผู้แทน และกลไกทางการเมืองขึ้นจำนวนหนึ่ง ซึ่งหากทำหน้าที่ของตนเองอย่างเหมาะสมแล้ว จะมีส่วนช่วยเกื้อหนุนให้สถาบันพระมหากษัตริย์มีความเข้มแข็งและมั่นคง โดยไม่ต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจและอิทธิพลของผู้นำทหารและระบบราชการ ซึ่งในบางสมัยมีลักษณะเป็นเผด็จการ คือมีการรวบอำนาจและเป็นคณาธิปไตย

ที่กล่าวมานี้ต้องการชี้ให้เห็นว่า ความคิดประชาธิปไตยแบบไทย กับความคิดระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความแตกต่างกัน แม้ว่าจะมีความพัวพันกัน แต่ในการวิเคราะห์แนวความคิดทางการเมืองของไทยแล้ว คงมีความจำเป็นที่จะต้องแยกแนวคิดทั้ง 2 ออกจากกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากเราจะพิจารณาบทบาทของปัญญาชนผู้มีหน้าที่ในการสร้างสรรค์ความคิดทางการเมืองแล้ว จะสังเกตได้ว่าปัญญาชนที่ผลิตงานเขียนและหนังสือที่เกี่ยวข้องกับความคิดทางการเมืองทั้ง 2 สาย มีหน้าที่การงานและมีภูมิหลังทางสังคมที่แตกต่างกันอย่างมากด้วย

กลุ่มหนึ่ง คือปัญญาชนที่เขียนบทความเรื่อง ประชาธิปไตยแบบไทย หรือแบบไทยๆ ที่สำคัญๆ และมีชื่อเสียงในอดีต ได้แก่ กรมหมื่นฯ นราธิปพงศ์ประพันธ์ พลเอกแสวง เสนาณรงค์

และนายประเสริฐ ทรัพย์สุนทร (ใช้นามปากกาเขียนบทความที่กระจายเสียงทางวิทยุของทหาร) ผู้เขียนนิรนาม (คือไม่ได้แสดงชื่อจริง) ให้กับงานเขียนเรื่องการพัฒนาทางการเมืองไทยของจอมพลประภาส จารุเสถียร และในระยะต่อๆ สามารถพบแนวคิดดังกล่าวได้จากงานเขียนของพลตรี ระวี วัฒนา ในข้อเขียนและสุนทรพจน์ของพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก และปรากฏเป็นเอกสารงานเขียนทางวิชาการของนายทหารที่มีชื่อเสียงบางคน ซึ่งศึกษาวิชาการเมืองการปกครองที่วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร เป็นต้น

กลุ่มที่สอง เป็นปัญญาชนที่ผลิตงานเขียนเรื่อง ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ในอดีตพบแนวคิดดังกล่าวได้ในงานเขียนของ พระองค์เจ้าธานีนิวัต ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช พระยาศรีวิสารวาท และ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นต้น ในระยะต่อมาพบแนวคิดดังกล่าวได้ในงานเขียนของธำนิภรณ์ กรัยวิเชียร ข้อเขียนของทองตอ กล้วยไม้ ณ อยุธยา และในงานเขียนของชาลี เอี่ยมกระสินธุ์ เป็นต้น

ควรกล่าวด้วยว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เป็นแนวความคิดที่มีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง โดยมีการรณรงค์เพื่อให้มีความเป็นสถาบัน และมีความเป็นปึกแผ่นอีกวาระหนึ่ง นับจากปี พ.ศ.2507-2508 เป็นต้นมา อันเป็นรากฐานให้กับแนวคิดดังกล่าวภายหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 เรื่องนี้ เป็นประเด็นที่นักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์และปรัชญาการเมืองบางท่าน ได้ตระหนักถึงพลังของแนวคิด “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ฉะนั้น จึงได้มีการอภิปรายถึงคุณลักษณะของแนวความคิดดังกล่าวไว้ ตัวอย่างของนักวิชาการ ซึ่งมีปฏิกริยาต่อแนวความคิดระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ได้แก่ เสน่ห์ จามริก (2529) และมารค ตามไท (2543)

ฉะนั้น คำอธิบายของปัญญาชนที่ดูเหมือนว่าจะเกี่ยวข้องเฉพาะแต่เรื่องของหลักการ และความเป็นไปของการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข จึงนับว่ามีความสำคัญ เพราะจัดเป็นกิจกรรมทางการเมืองและทางสติปัญญาอีกส่วนหนึ่ง ที่แยก ระดับออกจากความผันผวนทางการเมืองของไทย กล่าวคือ ไม่ว่าการเมืองจะมีการต่อสู้หรือเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร จะมีการเปลี่ยนรัฐธรรมนูญไปกี่ฉบับ เปลี่ยนนายกรัฐมนตรีไปกี่คน ทางการเมืองสร้างสรรคงานเขียนในกรอบความคิดและในหลักการของ “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ก็ยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งต้องนับว่าเป็นกิจกรรมทางความคิดที่สำคัญ ซึ่งช่วยประคับประคองทิศทางของระบบการเมืองไทยสมัยใหม่ได้เป็นอันมาก ดังที่มีผู้ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ยามใดที่ผู้คนคือประชาชนชาวไทยต้องประสบกับปัญหาขัดข้องจากความคิดประชาธิปไตยแบบไทย และไม่อาจจะเผชิญหน้ากับระบบการเมืองที่เปิดกว้างอย่างมาก คือ เปิดให้มีเสรีภาพอย่างมากตามหลักการของความคิดประชาธิปไตยตะวันตกได้ ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ก็มักจะหวนกลับมาคิดไตร่ตรองและยึดหลักการของความคิดประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขเสมอๆ (สำหรับข้อสังเกตนี้ ดู นิธิ, 2534; นิธิ, 2544; มารค, 2543)

กล่าวเฉพาะหลักความคิดและแนวทางของ “การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ในยุคร่วมสมัยนั้น พบได้ใน งานเขียนของธานินทร์ ภัยวิเชียร อย่างโดดเด่นและเป็นหลักเป็นฐานมากที่สุดชุดหนึ่ง ตัวอย่างงานเขียนของนักคิดท่านนี้ ได้แก่ กฎหมายกับการฉ้อราษฎร์บังหลวง (2510), สิทธิของสตรีในกฎหมายไทย (2510), ภาษากฎหมาย (2511), การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช (2511), อำนาจอธิปไตยทางศาล (2514), การใช้กฎหมายป้องกันคอมมิวนิสต์ (2516), ระบอบประชาธิปไตย (2518), กฎหมายเปรียบเทียบระหว่างกฎหมายไทยกับกฎหมายของประเทศแองโกลแซกซอน (2518), พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย (2519), ครุกับทางอยู่รอดของสังคมไทย (2520) เป็นต้น

ในอีกตัวอย่างหนึ่งของนักคิดและนักเขียนในกลุ่มนี้ คือ ทองต่อ กล้วยไม้ ณ ออยุธยา พบว่า ได้เขียนงานที่น่าสนใจและน่าอ่านจำนวนหลายเล่ม อาทิเช่น งานเขียนเรื่อง ทศพิศราชธรรม (2517), พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปกครองระบบรัฐสภา (เขียนร่วมกับ อธิป จิตต์สำเร็จ และวีระพันธ์ มุขสมบัติ, 2523), หนังสืออ่านเพิ่มเติมระดับประถมศึกษา เรื่อง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2524), สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 (2527), พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับประชาธิปไตย (2527), พระภูมิพลมหาราช (2528), พระราชาผู้เป็นที่รักยิ่งของประชาชน (2529), สมบัติผู้ดี (2530), 72 พรรษา บรมราชาธิราชเจ้านักรัฐศาสตร์ (2542) เป็นต้น

สำหรับความเห็นที่เสมือนหนึ่งเป็นปฏิกริยาต่อแนวความคิด “การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” โดยตรง ความเห็นแรกปรากฏอยู่ในงานเขียนของ เสน่ห์ จามริก (2529 และ 2540) ซึ่งเขามีมุมมองของการวิเคราะห์อย่างกว้างขวางว่า

“... ในจุดนี้มีทางชวนให้เป็นไปได้ว่า ฝ่ายสถาบันทหารมิได้เป็นพลังชี้ขาดการเปลี่ยนแปลงอำนาจดังเช่นแต่ก่อน ฐานของระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (เป็นคำที่เน้นโดยผู้เขียนเอง - ผู้วิจัย) เริ่มก่อตัวเป็นจริงเป็นจังขึ้นในขณะที่พลังฝ่ายทหารเสื่อมคลายลงหลังวิกฤติ 14 ตุลาคม 2516 รวมทั้งการก่อตัวขึ้นของพลังเศรษฐกิจสังคม อันประกอบเป็นกลุ่มชนชั้นกลางภายนอกกระบวนการ และในสัมพันธภาพทางอำนาจที่ปรับเปลี่ยนแปลงนี้เอง (ที่รัฐธรรมนูญ และชีวิตทางการเมืองของไทยยุคปัจจุบันจำต้องปรับเปลี่ยนตามไป -สรุปโดยผู้วิจัย)...” (เสน่ห์, 2540: 363-364)

กล่าวในอีกนัยหนึ่งก็คือ “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” กับระบอบอำนาจนิยมของทหาร นั้นมิใช่เป็นเรื่องเดียวกัน อีกทั้งมีฐานการสนับสนุนที่แตกต่างกันอย่างมากด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ฐานที่มาจากพลังทางเศรษฐกิจ และกลุ่มชนชั้นกลางนอกกระบวนการนั้น เห็นชัดว่าได้เอนเอียงมาสนับสนุน “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์

เป็นประมุข” กันทั่วหน้า อย่างไรก็ตาม ภายหลังเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2535 กลุ่มพลังทางเศรษฐกิจและชนชั้นกลางนอกระบบราชการดังกล่าว ก็เดินทางมาพบกับทางสองแพร่ง ระหว่างการประสานเป็น “พันธมิตรกับทุนนานาชาติ” หรือว่าจะประสานเป็น “พันธมิตรกับทุนท้องถิ่น” ซึ่งก็ยิ่งทำให้ ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขมีความสำคัญอย่างยิ่งมากขึ้นไปอีก ในฐานะที่เป็นกลไกสำคัญหนึ่งของการส่งเสริมคนดี และสกัดกั้นคนไม่ดี ไม่ให้เข้าสู่กระบวนการทางการเมือง (เสนห์, 2540: 408)

กระนั้นก็ตาม เสนห์ จามริก มีความเห็นว่า เรื่องดังกล่าว คือ การส่งเสริมคนดี และสกัดกั้นคนไม่ดี น่าจะเป็น “ปลายเหตุ” เพราะต้นเหตุจริง ๆ น่าจะอยู่ที่การสร้างสรรค์กระบวนการทางการเมือง และการจัดสัมพันธภาพทางการเมืองให้เกิดมีความสมดุลระหว่างฝ่ายต่าง ๆ การเมืองที่ดี และรัฐธรรมนูญที่ดี ไม่ใช่เรื่องของการแสวงหาอะไรที่เลิศเลอเกินระดับของคนสามัญ หากอยู่ที่ชีวิตปกติของคนธรรมดาสามัญ และการจัดวางความสัมพันธ์ให้คนธรรมดาสามัญสามารถเข้าไปมีส่วนร่วม และประกอบเข้าไปส่วนหนึ่งของชีวิตทางการเมืองทั้งหมดได้ (เสนห์, 2540: 408-409)

ในอีกปฏิกิริยาความเห็นหนึ่ง ได้แก่ ทศนะของมารค ตามไท (2543) ในข้อเขียนที่มีลักษณะวิพากษ์และวิจารณ์เป็นอย่างสูง โดยผู้เขียนได้ตั้งประเด็นปัญหาขึ้นพิจารณาว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีฐานะความสำคัญเป็น “ระยะเปลี่ยนผ่าน” ทางการเมือง จากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปเป็นประชาธิปไตย หรือว่า เป็นระบอบการปกครองที่มีคุณค่าเฉพาะในตัวเอง

ในประเด็นแรกนั้น มารค ตามไท กล่าวอธิบายว่าระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ไม่ใช่ทางเลือกของทุกสังคม เพราะวาระบอบกษัตริย์ไม่ได้มีอยู่ในทุกสังคมประการหนึ่ง และสถาบันกษัตริย์ในบางสังคมก็สามารถถูกยกเลิกได้ ในอีกประการหนึ่ง ดังนั้น จะพิจารณาว่าระบอบดังกล่าวมีฐานะเป็น “ระยะเปลี่ยนผ่าน” จากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่ระบอบประชาธิปไตย ก็คงจะมีเหตุผลในตัวของประเด็นเองไม่ได้ ส่วนประเด็นที่สอง คือ เรื่องของระบบคุณค่าของระบอบดังกล่าว พบได้ว่ามีเหตุผลในเชิงญาณวิทยาอยู่ด้วย เนื่องด้วยในทุกระบอบมีความไม่รู้ว่าจะใครจะเป็นผู้บริหารประเทศที่ดีเสมอ แต่ก็มิใช่อธิบายในเหตุผลเชิงอรรถประโยชน์ในอีกทางหนึ่ง ซึ่งกล่าวว่า ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขดังกล่าวจะช่วยสร้างพลังให้แก่คนส่วนใหญ่ในสังคม เรื่องนี้พอรับฟังได้ เนื่องด้วย “องค์พระมหากษัตริย์สามารถเป็นจุดส่งต่อความห่วงใยจากพลเมืองคนหนึ่งไปสู่พลเมืองอีกคนหนึ่ง ถึงแม้ว่าไม่รู้จักกัน” แต่มารค ตามไท ก็มีความเห็นในอีกทางด้วยว่าจุดแข็งดังกล่าวจะก่อให้เกิดปัญหาว่า ภายใต้ระบอบการปกครองดังกล่าว พลเมืองที่อยู่ภายใต้ระบอบการปกครองดังกล่าวจะไม่มี “ความเป็นอิสระทางศีลธรรมเพียงพอ” เหตุผลสำคัญเนื่องมาจากการปกครองของระบอบดังกล่าว

“..พระมหากษัตริย์มีอำนาจทางศีลธรรมอยู่ไม่น้อย ถ้าพระมหากษัตริย์มีทัศนะเกี่ยวกับความถูกต้องเชิงบรรทัดฐานของนโยบาย หรือข้อเสนอที่สาธารณะกำลังพิจารณากันอยู่ ประชาชนส่วนใหญ่ก็จะยอมรับความเห็นอันนี้ แทนที่จะคิดเองว่า อะไรถูก อะไรผิด และจึงไม่มีการตัดสินใจทางศีลธรรมอย่างอิสระ ปัญหานี้จะเป็นจุดอ่อนของระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข...” (มารค, 2543:102)

เอกสารและสิ่งพิมพ์ของทางราชการว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย

เอกสารและสิ่งพิมพ์ของทางราชการนับเป็น “อุปกรณ์” สำคัญอีกส่วนหนึ่งในการเสริมสร้างแนวคิดเรื่อง “การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” และส่งเสริมวาทกรรม “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” ให้มีการแพร่หลายและกระจายออกอย่างกว้างขวาง ในการนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าหน่วยราชการหลักๆ ที่ผลิตเอกสารและสิ่งพิมพ์ในเรื่องข้างต้น อาจจะจัดแบ่งได้เป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ ได้แก่

ก. องค์การฝ่ายบริหาร หรือองค์การราชการฝ่ายบริหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี และ โดยผลงานของกรมศิลปากร กับกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

ข. องค์การฝ่ายรัฐสภา ได้แก่ เอกสารและสิ่งพิมพ์ของสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา สำนักงานงานเลขาธิการวุฒิสภา และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง หนังสือรัฐสภาสาร รวมทั้ง เอกสารสิ่งพิมพ์ของสถาบันพระปกเกล้า ฯ สังกัดรัฐสภา นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2537 เป็นต้นมา

ค. องค์การอิสระอื่นๆ ได้แก่ สำนักราชเลขาธิการ มหาวิทยาลัย และคณะกรรมการเฉพาะกิจต่างๆ เป็นต้น

รายชื่อตัวอย่างของเอกสารต่างๆ ซึ่งอาจจัดได้เป็น 3 ประเภทดังกล่าวข้างต้น มีอาทิ กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ “พระมหากษัตริย์คุณที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีต่อประชาชนชาวไทย” ในหนังสือ สดุดีบุคคลสำคัญ เล่มหนึ่ง กรุงเทพฯ: สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2525.

กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ และคนอื่นๆ พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2537.

กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ “พระมหากษัตริย์คุณที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีต่อประชาชนชาวไทย” มิตราครุ 22, 13 พฤศจิกายน 2523, หน้า 5-8.

แก้ว กาญจนนา “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” มิตรครู 24, 28 ธันวาคม 2529.

คณิดา เลขะกุล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (His Majesty King Prachathipok)

กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2528.

ฉลวย ขวัญส่ง “พระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระราชทานกำเนิดรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย”

รัฐสภาสาร 10 มกราคม 2505, หน้า 9-16.

ชมภูนุช. “การสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” มิตรครู 18, 30

มิถุนายน 2519, หน้า 4-7.

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” ใน สตติบุคคลสำคัญ เล่ม 4.

กรุงเทพฯ: คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2528.

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับประชาธิปไตย” ใน พระ

ราชกรณียกิจกับการพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ: คณะกรรมการเอกลักษณ์ของ

ชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2527.

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 (พิมพ์

เนื่องในงานพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล ทักษิณานุประทาน 50 วัน ถวายพระบรมศพ

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7), 2527.

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา “สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7” ใน

เฉลิมพระเกียรติพระราชวงศ์ฝ่ายใน เล่ม 2 กรุงเทพฯ: คณะกรรมการเอกลักษณ์ของ

ชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2528.

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา หนังสืออ่านเพิ่มเติมระดับประถมศึกษา เรื่องพระบาทสมเด็จพระ

ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2524.

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา, อธิป จิตต์สำเริง และวีระพันธ์ มุขสมบัติ พระบาทสมเด็จพระปก

เกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปกครองระบอบรัฐสภา. กรุงเทพฯ: กองการพิมพ์ สำนักงาน

เลขาธิการรัฐสภา, 2523.

นายกรัฐมนตรี, สำนัก คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย. ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์

พ.ศ.2475 – ปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: กองหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2525.

บรรจง ศศิธรางกูร. “กษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราชย์ผู้ทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ประชาชน

ชาวไทย” มิตรครู 16(15 ธันวาคม 2517), หน้า 4-7, 15.

บุรีรักษ์ นามวัฒน์ กับคณะ. “พระราชวงศ์จักรีกับประชาธิปไตย” รัฐสภาสาร 30 พฤษภาคม 2525, หน้า 1-56.

“พระผู้พระราชทานรัฐธรรมนูญ” มิตรครุ 12, 30 มิถุนายน 2527, หน้า 6-7.

ราชเลขาธิการ, สำนัก. “สมบูรณาญาสิทธิราชย์-ประชาธิปไตย” ใน พระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์กับประชาชน (The Chakri Monarchs and the Thai People a Special Relationship). กรุงเทพฯ: สำนักงานราชเลขาธิการ, 2525

เลขาธิการรัฐสภา, สำนักงาน พระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กรุงเทพฯ: จัดพิมพ์โดยเลขาธิการรัฐสภา, 2521.

ศิลปากร, กรม พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, 2523.

สนธิ เดชานันท์ แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กองการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2536.

ส่งเสริมวิชาการ, ฝ่าย สโมสรรัฐสภา. พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: อักษรไทย (ฟ้าเมืองไทย), ม.ป.ป..

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2536.

สายไหม จบกมลศึก การแสดงแสงสีเสียงเฉลิมพระเกียรติ 100 ปี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องพระมหากษัตริย์ประชาธิปไตย กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, 2536.

“พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ กับการปกครองระบอบประชาธิปไตย”. (เทพคำบรรยาย) มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี กรุงเทพฯ: จัดพิมพ์โดยสำนักเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532.

“พระมหากษัตริย์ประชาธิปไตย” (เทพบันทึก) การแสดงแสงสีเสียงเฉลิมพระเกียรติ 100 ปี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม ระหว่างวันที่ 11-19

ธันวาคม 2536 จัดพิมพ์โดยกองการสังคีต กรมศิลปากร.

“พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว”. (สไลด์ประกอบคำบรรยาย) จัดทำโดยการท่องเที่ยว
แห่งประเทศไทย.

“พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว”. (เทปคำบรรยาย) กรุงเทพฯ: สำนักงานเสริมสร้างเอก
ลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.

“พระปฐมกษัตริย์แห่งบรมราชวงจักรีวงศ์”. (เทปคำบรรยาย) กรุงเทพฯ: สำนักงานเสริมสร้าง
เอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.

ฯลฯ

จากรายชื่อเอกสารตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น จะสังเกตเห็นได้ว่า ในประการแรก เอกสาร
ของทางราชการไทย แม้ว่าจะมีการเชื่อมโยงพระมหากษัตริย์กับระบอบประชาธิปไตยมาตั้งแต่
ช่วงทศวรรษ 2500 แล้วก็ตาม (เพราะในอันที่จริงภาษาทางการของแนวคิดดังกล่าวเริ่มปรากฏ
มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2492) แต่ปรากฏว่ามีความถี่และความหนักแน่นของเนื้อหาหนักจากภายหลังปี
พ.ศ.2517 เป็นต้นมา ในประการถัดมา ภาษา และคำว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
กับระบอบประชาธิปไตย และในอันที่จริงหมายรวมถึงคำว่าพระมหากษัตริย์กับการปกครอง
ระบอบประชาธิปไตยด้วยนั้น ได้ถูกกล่าวเป็นคำธรรมดาสามัญทางการเมือง คือ มีการใช้อย่าง
เป็นปกติสามัญและเป็นเรื่องธรรมดาในทางการเมืองของไทยไปแล้ว อย่างไม่พึงตั้งข้อสงสัย
หรือไม่ควรมีข้อขวางกั้นในทางความคิดและจินตนาการแต่ประการใดทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ปัญญา
ชนคนสำคัญ อย่างเช่น ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมชเอง จึงสามารถกล่าวอธิบายได้อย่างราบรื่นและ
มีความสะดวกอย่างยิ่งที่จะกล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าได้ “ทรงสถาปนาระบอบ
ประชาธิปไตย” มาตั้งแต่ต้นรัชสมัยของพระองค์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กล่าวอธิบายว่า

“เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ (เงินคำราชการแทนการเกณฑ์
แรงงาน - ผู้วิจัย) ก็เท่ากับทรงถือพระองค์เท่ากับคนทั้งปวง ไม่ทรงเป็นเจ้าของชีวิตต่อไป
อีกแล้ว เป็นราษฎรเต็มตัว ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยพฤตินัยสิ้นสุดมาเท่าทุก
วันนี้ และเป็นประชาธิปไตยมาตั้งแต่นั้น.. พระราชวงศ์จักรีได้ทรงกระทำอย่างนี้มา
โดยตลอด และทรงพัฒนาประเทศต่อเนื่อง..รัชกาลปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่
หัวเป็นนักประชาธิปไตย เป็นพระมหากษัตริย์ของประชาชน ทรงราชการมิได้ว่างเว้น
ทำงานมากกว่าใครทั้งหมด..” (อ้างใน ขำรงค์ศักดิ์, 2544: 129)

หรือในอีกตัวอย่างหนึ่งนักคิดและนักกฎหมายไทยที่มีชื่อของคนไทยคนหนึ่ง ตัวอย่างเช่น นายอุกฤษ มงคลนาวิน ก็มีความคิดเห็นโดยการประกาศข้อคิดที่ปราศจากความลังเล และไม่มีข้อติดขัดแต่ประการใด ดังต่อไปนี้

“การเป็นประชาธิปไตยนี้ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ โดยเฉพาะรัชกาลที่ 5 รัชกาลที่ 6 รัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา ทรงเตรียมการไว้แล้วอย่างเป็นขั้นเป็นตอน จะว่าไม่ทันใจก็ได้ เพราะเหตุว่าเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองมาแล้ว 85 ปี ก็ไม่เห็นมีอะไรดีขึ้นเท่าไร กลับจะยิ่งเลวทรามกว่าสมัยก่อนด้วยซ้ำ...” (อุกฤษ, 2540: 40)

อาจกล่าวได้ว่า เรื่องดังกล่าวเป็นพลังทางสังคมการเมือง และวัฒนธรรมของการที่ภาษาและแนวคิดที่ว่าด้วย “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ได้ถูกทำให้เป็นภาษาของทางราชการ อีกทั้งปรากฏใช้โดยทั่วไปอยู่ในเอกสารของทางราชการประเภทต่างๆ อย่างต่อเนื่องมานานนับสิบปี รวมทั้งได้เป็นแนวความคิดและเป็นภาษาการเมืองของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบันด้วย ที่มีคำประกาศในอีกวาระหนึ่งว่า “ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” (รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2540 มาตราที่ 2) รวมทั้งในหนังสือแบบเรียนกลุ่มวิชาเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิต (สปช.) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาของไทยในสมัยปัจจุบัน ก็มักจะศึกษาเล่าเรียนมาในแบบแผนเดียวกันว่า

“สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงประกอบพระราชกรณียกิจสำคัญๆ เพื่อป้องกันและทำนุบำรุงประเทศชาติ ให้เจริญรุ่งเรือง อยู่รอดปลอดภัย และรักษาเอกราชมาจนถึงทุกวันนี้

ปัจจุบันประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันสำคัญ และจำเป็นในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทย ประชาชนทุกคนต้องรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ และช่วยกันเกิดทุนสถาบันพระมหากษัตริย์ของเราไว้ให้มั่นคงที่สุด...” (แบบเรียน สปช.6 ของสำนักพิมพ์ประสานมิตร ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533, หน้า 350)

เชิงอรรถ

- (1) พล.อ.อ.พระริน หงสกุล ได้กล่าวถึงความแตกต่างของ 2 สกิลความคิดนี้ไว้อย่างน่าสนใจในครั้งหนึ่งเกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญปี พ.ศ.2511 ว่า ได้มีข้อขัดแย้งอย่างสำคัญทั้งในระดับคณะกรรมการร่างฯ และในระดับของสภานิติบัญญัติแห่งชาติในมาตราที่ 10 ที่ว่าด้วยพระมหากษัตริย์ กล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งเห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย และทรงเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดของทหาร ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า ควรตัดคำว่าผู้บังคับบัญชาสูงสุดของทหารออก เพราะเกรงว่าพระองค์อาจจะทรงใช้อำนาจนำเอาระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กลับมาใช้อีก

ฝ่ายแรกให้ความเห็นว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่นั้น ประมุขของรัฐเป็นผู้บัญชาการสูงสุดของเหล่าทัพอยู่แล้ว ประเทศประชาธิปไตยโดยทั่วไปไม่ได้มีความระแวงว่าพระเจ้าแผ่นดิน หรือประธานาธิบดีจะใช้อำนาจทหารมาเป็นเครื่องมือสร้างระบอบเผด็จการแต่ประการใด มิพักกล่าวถึงประโยชน์อื่นๆ ที่พึงได้รับ คือการทำให้เกิดเสถียรภาพและความมั่นคง รวมทั้งเป็นการป้องกันมิให้ใครๆ นำเอากำลังทหารไปเป็นเครื่องมือทางการเมือง เช่น การก่อการรัฐประหาร เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ฝ่ายคัดค้าน หรือสำนักคิดที่สองมีความเห็นว่ากองทัพไทยมีผู้บัญชาการทหารสูงสุดอยู่แล้ว ฉะนั้น จึงมีความซ้ำซ้อน เห็นควรว่าพระมหากษัตริย์ทรงดำรงจอมทัพไทยเพียงสถานเดียว

ในการลงมติ ปรากฏว่า ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับสำนักคิดที่สอง ในขณะที่สำนักคิดที่หนึ่ง ซึ่งต้องการให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นทั้งจอมทัพไทย และเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดของทหาร ปรากฏว่า มีเพียง 4 คนเท่านั้น ได้แก่ พล.อ.อ. พระริน หงสกุล, พระยาสุนทรพิพิธ, พระยาอรรถการีย์นิพนธ์ และ หลวงประกอบนิติสาร (ดู พระริน, 2529: 33-35)

กระบวนการจัดการความจริงแบบใหม่(1)
การเปลี่ยนแปลงของรัฐสภา และองค์กรของรัฐสภาใน
ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์
ทรงเป็นประมุข

ความนำ

ในเบื้องต้นนี้ คงจะกล่าวได้ว่าการบอกเล่าเรื่องก็ดี การเขียนเรื่องก็ดี ตลอดจนถึงการประกาศเรื่องด้วยภาษาทางการ หรือโดยสิ่งพิมพ์ของทางราชการก็ดี ผู้วิจัยได้จัดให้เป็นกระบวนการจัดการความจริงแบบจารีตประเพณี เนื่องด้วยสังคมจารีตประเพณีโดยทั่วไปมักจะใช้วิธีการดังกล่าวเสียเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งก็เป็นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับสังคมที่อาจจะยังไม่มีความสลับซับซ้อนมากนัก รัฐบาลและผู้มีอำนาจในสังคมการเมืองจึงทำการ “โฆษณาทางการเมือง” ด้วยตนเอง และเขียนเรื่อง หรือคำประกาศต่างๆ ไว้ให้ชัดเจน โดยความคิดและความห่วงเกรงว่าประชาชน หรือพลเมืองของตนจะยังไม่มีความเข้าใจเพียงพอว่าระบอบการเมืองที่ดั่งนั้นและดำรงอยู่นั้น ดำเนินการและเคลื่อนไหวด้วยกลไกอะไรเป็นพิเศษ

ในทางตรงข้าม เมื่อสังคมการเมืองมีพัฒนาการ ทั้งในแง่ที่มีการแบ่งแยกหน้าที่การทำงาน (Differentiation) กันมากขึ้นในระหว่างบุคคลและระหว่างองค์กรต่างๆ โดยที่แต่ละองค์กรอาจจะมีความสัมพันธ์กันในแบบร่วมมือกัน แข่งขันกัน หรืออาจจะประสานกันก็ได้ แล้วแต่กรณี อีกทั้งคุณภาพของความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคมการเมืองโดยรวม ได้ก่อให้เกิดองค์กรและสถาบันการเมืองใหม่ๆ ตัวอย่างเช่น ในทางการเมืองก็ได้เกิดมีระบบรัฐสภาขึ้นเพื่อทำหน้าที่ตรากฎหมายและความคุมฝ่ายบริหาร ซึ่งแยกออกจากระบบเดิมที่องค์กรภายในของฝ่ายบริหารมักจะควบคุมกันเองในแบบจารีตประเพณี หรือในทางสังคมก็มีระบบโรงเรียนและมหาวิทยาลัยที่สอนหนังสือและหลักวิชาการสมัยใหม่ ตัวอย่างเช่น สอนวิชาเศรษฐศาสตร์ที่แยกออกจากการศึกษาแบบศาสนา มีพิกกล่าวถึงองค์กรทางเศรษฐกิจที่มีการแบ่งแยกหน้าที่การทำงานภายในองค์กร และระหว่างองค์กร รวมทั้งในกระบวนการผลิตขั้นตอนต่างๆ

ฉะนั้น การแสดงบทบาทขององค์กรทางการเมืองใหม่ๆ ของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถาบันรัฐสภา และองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับรัฐสภา ซึ่งมีสมาชิกบางส่วน หรือทั้งหมดมาจาก

การเลือกตั้งของประชาชน และมีหน้าที่สำคัญคือการตรากฎหมาย เป็นปากเสียงแทนประชาชน ที่สำคัญคือ เป็นผู้ก่อตั้งรัฐบาล ควบคุมรัฐบาล และเป็นผู้ก่อตั้งองค์กรอิสระ รวมทั้งจัดสรรผู้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระต่างๆ ฯลฯ จึงนับได้ว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งว่าองค์กรทางการเมืองที่เปิดกว้างต่อการแสดงความคิดเห็นของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระบบรัฐสภานี้ว่าจะมีการแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 และจะมีการแสดงความคิดเห็นต่อแนวคิดและหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของประเทศไทย ไปในลักษณะใด ตัวอย่างเช่น จะมีส่วนส่งเสริม หรือว่ามีความเห็นที่แตกต่างจากแนวทางดังกล่าว ซึ่งไม่ว่าจะเป็นไปในทางหนึ่งทางใด ก็นับได้ว่าจะปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาการทางการเมืองของประเทศไทยต่อไปทั้งสิ้น

พัฒนาการทางการเมืองและอำนาจของรัฐสภาไทย

องค์กรรัฐสภาของประเทศไทยมีประวัติความเป็นมาย้อนหลังกลับไปถึงสมัยใด หรือกล่าวในอีกนัยหนึ่งมี “จุดกำเนิด” ในช่วงสมัยใด และด้วยเหตุปัจจัยใด นับเป็นประเด็นที่มีการโต้เถียงกันได้พอสมควร กล่าวคือ ความเห็นหนึ่งพิจารณาว่ารัฐสภาและการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยมีความเป็นมาทั้งในทางความคิดและวิวัฒนาการทางสถาบันมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เรื่องนี้เอกสารสิ่งพิมพ์ของสำนักงานเลขาธิการรัฐสภาของประเทศไทยในปัจจุบัน ได้กล่าวอธิบายไว้ได้อย่างรวบรัด และได้ใจความดังต่อไปนี้

“แนวความคิดที่จะนำเอารูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาใช้ในประเทศไทย ได้เริ่มต้นขึ้นให้เห็นเป็นรูปธรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงดำเนินรัฐประศาสน์นโยบายเพื่อเป็นการปูพื้นฐานการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างค่อยเป็นค่อยไปดังเช่น โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินและสภาที่ปรึกษาในพระองค์ เพื่อถวายเป็นคำปรึกษาและความคิดเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับการปกครองในปีพุทธศักราช 2417 หรือการปฏิรูประบบราชการ ปีพุทธศักราช 2435 และที่สำคัญคือการเลิกทาส ซึ่งนับเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่จำเป็นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติในปีพุทธศักราช 2468 พระองค์ทรงตั้งพระราชปณิธานแน่วแน่ที่จะวางรากฐานการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ดังปรากฏหลักฐานและเอกสารการเตรียมการพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนหลายครั้ง แต่ถูกยับยั้งจากที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภาว่ายังไม่ถึงเวลาอันสมควร ช่วงเวลานั้นกระแสการเรียกร้องการปกครองระบอบประชาธิปไตยมีความรุนแรงยิ่งขึ้นจนในที่สุดมีกลุ่มบุคคลที่เรียกตัวเองว่า “คณะราษฎร” ได้ร่วมกันดำเนินการเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยในวันที่ 24 มิถุนายน พุทธศักราช 2475 หลังจากนั้น ประเทศไทย

ได้มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขจนถึงปัจจุบัน” (ดูบทสรุปเรื่อง “ประชาธิปไตย” นี้ได้จาก www.parliament.go.th)

พิจารณาจากคำอธิบายข้างต้น จะเห็นได้ว่า ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขได้มีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และรัฐสภาของไทย ก็มีวิวัฒนาการที่สามารถสืบย้อนรอยกลับไปได้ถึงสมัยที่มีการสถาปนาสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน และสภาที่ปรึกษาในพระองค์ในช่วงปี พ.ศ.2417 (เพ็งอ้ง) อย่างไรก็ตาม ข้อคิดเห็นและคำอธิบายดังกล่าวข้างต้นก็มีความแตกต่างจากจากข้อเท็จจริงอีกชุดหนึ่ง ซึ่งสำนักงานเลขาธิการรัฐสภานั้นเองได้จัดทำทำเนียบประธานรัฐสภาของตนไว้ โดยกล่าวว่าประธานรัฐสภาของประเทศไทยคนแรก ชื่อ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี โดยเข้าดำรงตำแหน่งภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 และหลังจากนั้นเป็นต้นมา ก็มีประธานรัฐสภาเรียงตามลำดับ คือนับต่อจากเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีแล้ว มีรายนามดังนี้คือ เจ้าพระยาพิชัยญาติ, พล.ร.ต. พระยาศรยุทธเสนี, เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ, พระยามานวราชเสวี, พ.ต.วิลาศ โอสถานนท์, พล.อ. พระประจักษ์ปัจฉิม, พล.อ. หลวงสุทธิสารธนากร, นายทวี บุญยเกษตร, พ.อ.นายวรการบัญชา, พล.ต.ศิริ สิริโยธิน, ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, นายประภาศน์ อวยชัย, นายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์, นายอุทัย พิมพ์ใจชน, พล.อ.กมล เดชะตุงคะ, พล.อ.อ.हरิน หงสกุล, นายจารุบุตร เรืองสุวรรณ, นายอุกฤษ มงคลนาวิน, นายวรรณ ชันชื้อ, นายมิชัย ฤชุพันธุ์, นายมารุต บุณนา, นายบุญเหลือ ประเสริฐสุวรรณ, นายวันมูหะมัดนอร์ มะทา และนายอุทัย พิมพ์ใจชน

พิจารณาตามข้อเท็จจริงในชุดที่สองแล้ว ก็คงจะพออนุมานได้ว่า รัฐสภาของไทยเป็นองค์กรหรือเป็นสถาบันการเมืองที่ได้รับการสถาปนาขึ้นใหม่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 อย่างมีพักต้องสงสัย โดยที่ในช่วงแรก (ตรงกับสมัยประธานรัฐสภาคนที่หนึ่งถึงประธานสภาคนที่ 13) ปรากฏว่าบรรดาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ตลอดจนชนชั้นนำที่มีภูมิหลังมาจากตระกูลขุนนาง และนายทหารได้ครองตำแหน่งประธานรัฐสภาอย่างต่อเนื่อง ตราบจนกระทั่งได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญเมื่อเดือนตุลาคม 2516 ต่อเนื่องมาจนถึงช่วงปี พ.ศ.2517-2518 เมื่อนายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ วุฒิสมาชิกซึ่งมีภูมิหลังเป็นนักธุรกิจและไม่ได้มีประสบการณ์ในระบบราชการได้ก้าวขึ้นเป็นประธานรัฐสภา และนายอุทัย พิมพ์ใจชน ซึ่งมีภูมิหลังเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคนแรกที่ได้ดำรงตำแหน่งประธานรัฐสภาแทนสมาชิกวุฒิสภา การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของห้วงเวลานี้ นับว่ามีผลกระทบต่อความคิดความรู้สึก และแนวทางการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของรัฐสภา และกระทบต่อชนชั้นนำของไทยอยู่ไม่น้อย อันเนื่องมาจากประธานรัฐสภาทั้งสองคนไม่ได้มีประสบการณ์ของการเป็น “ข้าราชการ” มาก่อน ฉะนั้นจึงมีความเป็นไปได้ที่อาจจะมีการนำเอาระบบคุณค่า และแบบแผนของการดำเนินงานจากส่วนที่อยู่ภายนอก “ระบบราชการ” เข้ามาใช้ในองค์กรของรัฐสภาแทนระบบคุณค่า และแบบแผนการดำเนินงานของรัฐสภาไทยในแบบเดิมๆ

พล.อ.อ.हरิน หงสกุล สมาชิกวุฒิสภา และเป็นประธานรัฐสภาคนที่ 17 ซึ่งดำรงตำแหน่งในระหว่าง ปี พ.ศ.2519-2526 ได้กล่าวแสดงทัศนะ ซึ่งเป็นความคิดและความรู้สึกของกระบวนการจัดการความจริงแบบใหม่(1)

ตนไว้ (ในปี พ.ศ.2521) ว่าเรื่องที่สำคัญอย่างมากเรื่องหนึ่งของ “การเมืองแบบรัฐสภา” ของไทย ของช่วงเวลานั้น เกี่ยวข้องโดยตรงกับการก้าวทะยานขึ้นมามีอำนาจ กอปรด้วยการมีเกียรติยศ แบบก้าวกระโดดของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้ง กล่าวคือ สังคมการเมือง ไทยเริ่มตั้งคำถามขึ้นอย่างจริงจังว่าการเลือกตั้งกับการแต่งตั้งแบบไหนจะดีกว่ากัน ซึ่งพล.อ. หาริน หงสกุลได้กล่าวตอบคำถามของหนังสือพิมพ์ไว้เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ.2521 มีความ ดอนหนึ่ง ดังต่อไปนี้

“เรื่องสมาชิกเลือกตั้งกับแต่งตั้งนี่ะครับอย่าพูดให้แตกความสามัคคีกันดีกว่า เพราะไม่ ว่าเลือกตั้งหรือไม่ว่าแต่งตั้งนี่แหละ เราจะต้องดูข้อเท็จจริง มันมีดีมีเลวด้วยกันทั้งนั้น มันคนนี่ครับ จะให้ perfect 100 เปอร์เซนต์ยังไม่ได้ มันเหมือนกันละครับ ปัญหาข้อให้ ดูข้อเท็จจริง ในการเลือกตั้งทุกครั้งที่ผ่านมา เฉลี่ยแล้วนะ ทั้ง 12-13 ครั้ง อะไรนั่น ที่ เลือกตั้งกันมาแล้ว มีผู้ไปใช้สิทธิไปลงคะแนนเสียงเฉลี่ย 39 เปอร์เซนต์เท่านั้นเอง ใน 39 เปอร์เซนต์ของผู้มีสิทธิลงคะแนนนะครับ ไม่ใช่ของราษฎรทั้งหมด นี่เป็นเสียงสวรรค์ ที่แท้จริง หรือเปล่า... (นอกจากนี้ ยังมีฝรั่งคนหนึ่งเขาได้เขียนไว้ว่าการเมืองของไทย) อาจารย์และนักศึกษามีการกำหนดรูปแบบใหม่ มีการจัดอย่างหลวมๆ แต่มีความ ทะเยอทะยานสูง อันนี้เป็นความคิดของฝรั่ง เขาบอกไว้น่าฟังว่า บางพรรคก่อตั้งใหม่ โดยบุคคล ซึ่งเพิ่มมีโอกาสดำเนินประชาชนชาวไทยเต็มตัว เช่นนักธุรกิจชาวจีน ซึ่งได้ เป็นผู้นำก่อตั้งพรรค.. (นอกจากนี้) คุณชายคึกฤทธิ์ท่านได้ออกโทรทัศน์ไว้มีความตอน หนึ่งว่า (กล่าวถึงสาเหตุที่มีการยุบสภา - ผู้วิจัย) เพราะว่าการแก่งแย่งกันอยากเป็นรัฐ มนตรี ในที่สุดก็มีการกดดันเพื่อเรียกประโยชน์อื่นๆ ซึ่งไม่ใช่ประโยชน์สาธารณะ แล้ว อีกตอนหนึ่งท่านก็บอกว่า ถ้าปล่อยให้สภาผู้แทนราษฎรเป็นไปเช่นนี้ ความวุ่นวาย ต่างๆ ในสภานั้นเองจะกระกระเทือนถึงความมั่นคงและปลอดภัยของประเทศชาติในที่สุด...” (หาริน, “ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าว”, 2529: 108-110)

พิจารณาตามคำกล่าวข้างต้น พิเคราะห์ได้ว่าสมาชิกของรัฐสภาของไทยในช่วงก่อนปี พ.ศ.2520 เข้าใจว่าน่าจะมีภูมิหลังเป็นข้าราชการและนายทหารเสียเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะ อย่างสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้งนั้นปรากฏว่าสมาชิกที่มาจากนายทหารและตำรวจมี จำนวนสูงอย่างโดดเด่นกว่าสมาชิกประเภทอื่นๆ (ดูตารางที่ 5.2) ประกอบการเลือกตั้งของ ประเทศไทยไม่ได้มีความต่อเนื่อง อีกทั้งบางช่วงประเทศไทยไม่มีการเลือกตั้งอยู่เลย ฉะนั้น สมาชิกรัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้งส่วนใหญ่ก็ยังคงมีภูมิหลังมาจากชนชั้นนำที่เป็นข้าราชการ เป็นสำคัญ ครอบคลุมถึงการเลือกตั้งในปี พ.ศ.2512 และต่อเนื่องมาจนถึงการเลือกตั้งปี พ.ศ.2518 ปรากฏว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น อันเนื่องมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มี

ภูมิหลังมาจากนักธุรกิจได้มีส่วนที่เพิ่มมากขึ้น โดยมีจำนวนมากกว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีภูมิหลังมาจากข้าราชการ (ดูตารางที่ 5.1)

นอกจากนี้ ยังเป็นน่าสังเกตอีกด้วยว่า จำนวนและสัดส่วนที่ลดลงของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีพื้นฐานมาจากข้าราชการได้เกิดควบคู่ไปกับการลดจำนวนลงของผู้ประกอบอาชีพอิสระ เช่น แพทย์ และทนายความ เป็นต้น รวมทั้งพื้นฐานอาชีพการทำงานในช่องอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาชีพนักการเมืองได้กลายมาเป็นลักษณะเด่นของบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของไทยในสมัยปัจจุบัน โดยนับจากการเลือกตั้งปี พ.ศ.2531 เป็นต้นมา

ตารางที่ 5.1 แสดงพื้นฐานอาชีพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของไทย (หน่วยร้อยละ)

ปี	จำนวน ส.ส.	ธุรกิจ	อิสระและรับจ้าง	ราชการ	เกษตรกร	อื่นๆ
2476	78	19.2	33.3	34.6	10.3	2.6
2481	91	21.9	29.7	39.6	7.7	1.1
2491	99	22.2	31.3	34.3	6.1	6.1
2500	160	21.5	30.0	35.4	8.1	5.0
2512	219	45.7	19.1	22.0	5.5	7.7
2518	269	34.6	23.4	19.7	8.6	13.7
2526	324	49.7	19.4	20.7	4.0	6.2
2531	357	36.9	17.5	11.8	6.4	27.4

ที่มา : เสน่ห์, 2540: 371 และ Murashima, Nakharin and Somkiat, 1991: Appendix D

ตารางที่ 5.2 แสดงพื้นฐานอาชีพของสมาชิกวุฒิสภาไทย (หน่วยร้อยละ)

ปี	จำนวน ส.ว.	นักธุรกิจ	ข้าราชการ	ทหารและตำรวจ	อื่นๆ
2476	78	5.7	62.9	25.7	5.7
2490	100	6.0	57.0	35.0	2.0
2500	121	1.6	9.2	88.4	0.8
2512	164	3.6	20.2	71.3	4.9
2518	100	25	43	18	14

2520	360	6.9	19.2	68.7	5.2
2522- 2531	รวมทั้งสิ้น 500	11.2	16.2	68.8	3.8

ที่มา : Murashima, Nakharin and Somkiat, 1991: Appendix E

ข้อสำคัญในประการต่อมา นอกจากเรื่องของพื้นฐานอาชีพการงานของสมาชิกรัฐสภาที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว คือเรื่องของอำนาจหน้าที่ของรัฐสภาเอง ซึ่งนับว่าก็มีความสำคัญมากยิ่งขึ้นหากจะเปรียบเทียบกับอำนาจหน้าที่ที่เป็นมาในอดีต กล่าวคือ นอกจากจะมีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาและให้ความเห็นชอบต่อร่างกฎหมายต่างๆ แล้ว ยังมีหน้าที่สำคัญที่เพิ่มขึ้นมา ได้แก่ หน้าที่ในการจัดตั้งรัฐบาล และคณะรัฐมนตรี ซึ่งนับวันคณะรัฐมนตรีก็จะมาจากสมาชิกรัฐสภาเสียยิ่งกว่าจะมาจากองค์กรอื่นๆ ที่อยู่ “นอกกรัฐสภา” (เช่น ระบบราชการ องค์กรทหาร ฯลฯ) ดังที่เคยเป็นมาในอดีต อำนาจหน้าที่ในการพิจารณาเรื่องงบประมาณ การอภิปรายแสดงความคิดเห็นต่างๆ ฯลฯ ฉะนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐสภา ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกรัฐสภาที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กับฝ่ายบริหาร คือ คณะรัฐมนตรี จึงนับเป็นความสัมพันธ์ทางอำนาจใหม่ ซึ่งฝ่ายบริหารมีความจำเป็นต้องเข้าไปบริหารจัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง เรื่องนี้นับเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ซึ่งในอดีตฝ่ายคณะรัฐมนตรี จำเป็นต้องจัดความสัมพันธ์กับฝ่ายทหาร และข้าราชการเป็นสำคัญเสียยิ่งกว่าฝ่ายรัฐสภาเป็นอันมาก

อำนาจที่เปลี่ยนแปลงไปของฝ่ายรัฐสภาของไทยนี้เข้าใจว่าจะมากหรือน้อย ฝ่ายสมาชิกรัฐสภา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่มาจากการเลือกตั้ง ย่อมต้องอ้างอิงว่าตนเองมาจากประชาชน เป็นผู้แทนของประชาชน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับประชาชน เป็นคนของประชาชน ฯลฯ ในระดับต่างๆ กัน เรื่องนี้มีความสำคัญ เพราะได้มีผลกระทบต่องานหลักนิติธรรมทางรัฐธรรมนูญไทยที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งเกษม ศิริสัมพันธ์ นักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์ อีกทั้งเป็นนักการเมืองอาชีพที่มีประสบการณ์การเลือกตั้งอย่างมาคนหนึ่ง ได้กล่าวเตือนไว้ว่า

“ในข้อนี้ ก็มีข้อสังเกตเกี่ยวกับหลักนิติธรรมทางรัฐธรรมนูญของไทยเราประการหนึ่ง ซึ่งมักถูกมองข้ามกันไปเสีย กล่าวคือ ในมาตรา 2 ของรัฐธรรมนูญได้กล่าวไว้ว่า อำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และตามตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ความในมาตรานี้แสดงหลักนิติธรรมของเราประการหนึ่งว่า อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน แต่มหากษัตริย์เป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย.. หลักนิติธรรมทางรัฐธรรมนูญของเราดังกล่าวนี้นี้แสดงว่า พระมหากษัตริย์และประชาชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แยกกันไม่ได้ เพราะประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย แต่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย.. หลักนิติธรรม

ทางรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้พระมหากษัตริย์และเป็นประชาชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้ ไม่เคยมีในประเทศอื่น มีแต่ในบ้านเราเท่านั้น” (เกษม, 2544:202-203)

กล่าวในอีกนัยหนึ่ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็ดี สมาชิกวุฒิสภาก็ดี ถึงแม้ว่าจะมาจากการเลือกตั้งในลักษณะใดและดำรงอยู่ในสมัยใดก็ตาม ก็คงไม่อยู่ในสถานะ และไม่มีความสามารถ คือไม่มีอำนาจเพียงพอที่จะแปรเปลี่ยน “หลักนิติธรรมทางรัฐธรรมนูญของไทย” ดังที่ เกษม ศิริสัมพันธ์ได้กล่าวบรรยายไว้ข้างต้นได้ ซึ่งเรื่องสำคัญดังกล่าวนี้ ก็คงมีจำเป็นที่จะต้องมีการบวนการทางการเมือง และกลไกทางวัฒนธรรมบางประการ หนุนช่วยในการหล่อหลอม กล่อมเกล้า และย้าเตือนให้องค์กรรัฐสภา และสมาชิกรัฐสภามีความตระหนักและเข้าใจในเรื่อง ดังกล่าวเป็นพิเศษ อีกทั้งมีตัวอย่างให้เห็นประจักษ์ตามสมควร

รัฐสภากับพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในเบื้องต้นนี้ คงจะเป็นที่ตระหนักว่า “อนุสาวรีย์” นั้น เป็นวัตถุที่มีความสำคัญอย่างมากพอสมควรในทางสังคมวัฒนธรรมและการเมืองของไทย ดังตัวอย่างเช่นที่ ในเวลานี้นั่งสอแบบเรียนกลุ่มวิชาเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิต ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาทุกระดับ เช่น ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ของไทย ได้กล่าวอธิบายความสำคัญของ “อนุสาวรีย์” ไว้ให้นักเรียนของไทยมีความรู้ความเข้าใจ ดังต่อไปนี้

“โบราณวัตถุและโบราณสถานมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เพราะแสดงถึงเรื่องราวในอดีต และยังแสดงถึงความสามารถในด้านต่างๆ ของคนในอดีต ไทยมีโบราณวัตถุและโบราณสถานมากมายอยู่ในทั่วทุกภาคของประเทศไทย เนื่องจากชาติไทยมีประวัติความเป็นมายาวนาน... นอกจากโบราณวัตถุและโบราณสถาน ซึ่งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์แล้ว ยังมีอนุสรณ์สถานและอนุสาวรีย์ ซึ่งเป็นสถานที่ หรือวัตถุสถานที่สร้างเป็นที่ระลึกถึงเหตุการณ์ หรือบุคคลสำคัญๆ ในทางประวัติศาสตร์.. อนุสรณ์สถาน และอนุสาวรีย์นี้จะช่วยให้เราจดจำเหตุการณ์ที่สำคัญ และคุณงามความดีของบุคคลในประวัติศาสตร์” (สมศักดิ์ และคณะ, 2543: 298)

กล่าวในอีกนัยหนึ่งก็คือ การจดจำว่าเหตุการณ์ใดมีความสำคัญ และสำคัญอย่างไร รวมทั้งการที่เรามีความตระหนักในคุณงามความดีของบุคคลในประวัติศาสตร์ของไทย ว่าใครได้ทำอะไรในแง่ที่ยิ่งใหญ่ไว้ให้แก่ประเทศชาติบ้านเมืองบ้างนั้น ปรากฏว่าสังคมการเมืองไทยได้ใช้ช่องทาง “อนุสาวรีย์” เป็นเครื่องมือสื่อสาร และเป็นเครื่องบ่งแสดงความหมายของเรื่องต่างๆ ไว้เพิ่มเติมนอกเหนือไปจากการใช้การเขียนหนังสือ และการบอกเล่าเรื่องต่างๆ ตามปกติ

ควรกล่าวด้วยว่า การตระหนักว่า “อนุสาวรีย์” มีความสำคัญและมีนัยยะทางการเมืองที่จะย้าเตือนให้คนได้คิดและได้จดจำเรื่องต่างๆ ในอดีตนั้น (ดังข้อความที่ปรากฏอยู่ในแบบเรียน

ชั้นประถมศึกษาขำงต้น) เป็นสิ่งที่เพิ่งปรากฏในสังคมไทยเมื่อไม่นานมานี้เอง เพราะว่ในอดีตนั้น สังคมไทยมักจะพิจารณาเรื่องของอนุสาวรีย์ว่เป็นของการสร้างศิลปะ และเป็นศิลปกรรมสำคัญเสียยิ่งกว่าจะเป็นวัตถุทางการเมืองประการหนึ่ง อีกทั้งการทำอนุสาวรีย์แทน “ภาพคน” นั้น นับได้ว่เป็นสิ่งที่เริ่มปรากฏในสังคมไทยเป็นครั้งแรก เมื่อมีการสร้าง “พระบรมรูปทรงม้า” ในปี พ.ศ.2451 และครั้งเมื่อได้สร้างพระบรมรูปทรงม้าสำเร็จในปี พ.ศ.2453 ก็ประจวบกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จสวรรคต จึงทำให้ถือคติกันว่การสร้างอนุสาวรีย์ให้แก่บุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่เป็นเรื่องที่ไม่เป็นมงคล ฉะนั้นอนุสาวรีย์ที่เกิดขึ้นในระยะต่อมา ตัวอย่างเช่น อนุสาวรีย์ทหารอาสาสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง (พ.ศ.2464) และพระปฐมบรมราชานุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ.2475) จึงแสดงแบบธรรมเนียมบางประการเกี่ยวกับอนุสาวรีย์ของไทย ว่ควรจะต้องมีความสำคัญและเป็นเรื่องราวในอดีตหรือไม่ก็เป็นเครื่องแสดงภาพรวมของเหตุการณ์มากยิ่งกว่าจะเป็นภาพแสดงตัวบุคคลที่ดำรงชีพอยู่ในปัจจุบัน

เป็นที่น่าสังเกตอีกด้วยว่ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 รัฐบาลของระบอบใหม่ ได้สร้างอนุสาวรีย์เพิ่มเติมขึ้นอีกหลายแห่ง เช่น อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี (พ.ศ.2477) อนุสาวรีย์พระเจ้าตากสิน (ซึ่งใช้เวลานานมาก และสร้างเสร็จในปี พ.ศ.2497) อนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ (ที่หลักสี่ ในปี พ.ศ.2479) อนุสาวรีย์รัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2480) และอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย (พ.ศ.2482) เป็นต้น สรุปความแล้ว ในช่วงปี พ.ศ.2451-2475 มีอนุสาวรีย์จำนวน 3 แห่ง ในขณะที่ในระหว่างปี พ.ศ.2475 จนถึง พ.ศ.2506 มีการสร้างอนุสาวรีย์ขึ้นจำนวน 16 แห่ง ซึ่งในเรื่องนี้ ผู้บุกเบิกการศึกษาเรื่องอนุสาวรีย์กับการเมืองของไทย ผู้หนึ่ง ได้สรุปผลการศึกษาของตนเองไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

“กระบวนการสร้างอนุสาวรีย์ มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการเมืองไทย อนุสาวรีย์ได้ถูกใช้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองไทยมาตลอด ทั้งในด้านการถูกใช้เพื่อประโยชน์ทางการเมือง และในการหล่อหลอมกล่อมเกล่าประชาชน โดยตัวอนุสาวรีย์เองสามารถสะท้อนให้เห็นค่านิยม ความคิด ความเชื่อของผู้มีอำนาจและประชาชนในแต่ละยุคสมัยที่อนุสาวรีย์นั้นเกิดขึ้น ... ความคิดที่มีบทบาทสำคัญที่สุดที่แสดงผ่านอนุสาวรีย์ คือ ความคิดที่มุ่งให้มีความสำคัญกับสถาบันพระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรี ความคิดที่มีความสำคัญรองลงมา ได้แก่ ความคิดทหารนิยมและความคิดชาตินิยมที่เป็นประโยชน์โดยตรงต่อกลุ่มทหาร ส่วนความคิดที่ปรากฏผ่านอนุสาวรีย์น้อยที่สุด คือความคิดทางด้านประชาธิปไตย” (พิบูลย์, 2527: หน้า จ.)

การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับอนุสาวรีย์กับการเมืองของไทย ในระยะต่อมากล่าวได้ว่า มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจ เนื่องด้วยผู้ศึกษามีความเห็นว่เจตนารมณ์ของการ

จัดสร้างอนุสาวรีย์ประการหนึ่ง อุดมการณ์ทางการเมืองประการหนึ่ง และความหมายทางการเมืองของอนุสาวรีย์ในอีกประการหนึ่ง มิได้เป็นสิ่งเดียวกันเสมอไป เนื่องด้วยเจตนารมณ์และอุดมการณ์ทางการเมืองนั้นเป็นเรื่องของผู้สร้าง ในขณะที่ความหมายจะเกี่ยวข้องกับลักษณะของพื้นที่การให้ หรือ การกำหนดความหมายของยุคสมัย รวมทั้งเกี่ยวข้องกับชีวิตทางการเมืองโดยปกติทั่วไป เช่น การมีกิจกรรม มีการชุมนุม มีพิธีกรรม ฯลฯ เกี่ยวข้องกับ “วัตถุ” คือ อนุสาวรีย์ดังกล่าว หรือไม่อย่างไร มากน้อยเพียงใด (มาลินี, 2541)

พิเคราะห์จากงานการศึกษาของมาลินี คัมสุภา (2541) แล้ว กล่าวได้ว่า พื้นที่ที่อนุสาวรีย์ตั้งตระหง่านอยู่ประการหนึ่ง (เช่น การพิจารณาว่าเป็นพื้นที่สาธารณะ หรือไม่) กับพิธีกรรม (รวมทั้งกิจกรรมที่มีกำหนดเวลาเป็นการแน่นอน) ที่มีต่ออนุสาวรีย์อีกประการหนึ่ง นับว่ามีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าแนวคิดในการจัดสร้างอนุสาวรีย์นั้นขึ้นมาเลย เนื่องด้วยพื้นที่นั้นทำให้ผู้คน และสาธารณชน (ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมาย) สามารถเข้าถึงอนุสาวรีย์และความหมายของอนุสาวรีย์นั้นได้โดยง่าย ส่วนพิธีกรรมนั้นก็เป็ปัจจัยที่ผูกพันคนให้เข้ามา (Means of Orientation) เป็นพวกเดียวกัน ให้ผู้คนเข้าอยู่ในกฎเกณฑ์เดียวกัน เป็นโลกของความจริงเชิงสัญลักษณ์ และหรือเป็นความจริงในโลกของการจินตนาการทางการเมือง (มาลินี, 2541: 59-60)

หากจะกล่าวถึงพระบรมราชานุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นการเฉพาะแล้ว ปรากฏว่าพระบรมราชานุสาวรีย์ดังกล่าวนี้ เริ่มปรากฏว่ามีแนวความคิดที่จะก่อสร้างขึ้นในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และมีการผลักดันมาเป็นระยะๆ โดยที่เรื่องดังกล่าวสำเร็จลงในห้วงสมัยที่รัฐสภาของประเทศไทยเป็นสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ที่มี พล.อ.อ.हरิน หงสกุล เป็นประธานรัฐสภา ขอให้พิจารณาลำดับเหตุการณ์ที่จัดทำเป็นตารางต่อไปนี้ประกอบ

ตารางที่ 5.3 แสดงการริเริ่มก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ช่วงเวลา	ผู้เสนอ	การจัดสร้าง	รูปแบบและสถานที่
ภายหลังกสงครามโลกครั้งที่สอง	ไม่ปรากฏแน่ชัด แต่มีการอภิปรายในคณะรัฐบาล	ยังไม่มีการณ์อนุมัติใดๆ	ไม่ทราบแน่ชัด
ภายหลังกปี พ.ศ.2501	มีการให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์	ยังไม่มีการณ์อนุมัติใดๆ	มีแนวความคิดที่จะจัดตั้งอนุสาวรีย์ขึ้นที่สี่แยกปทุมวัน
พ.ศ.2512	รัฐสภา	ยังไม่มีการณ์อนุมัติใดๆ	ออกแบบให้พระบรมรูปของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวประทับยืนอยู่หน้าอาคารสำนักงานเลขาธิการรัฐสภาบนพระแท่น และให้ทรงยืนพระหัตถ์แสดงการพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ปวงชน
ปลายปี พ.ศ.2512	นายเผด็จ จิราภรณ์ วุฒิสมาชิก	ยังไม่มีการณ์อนุมัติใดๆ	เสนอให้สร้างอนุสาวรีย์หน้าสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา
10 กันยายน พ.ศ.2514	นายประมวล กุลมาศย์ และ ส.ส. พรรคสหประชาไทยรวม 12 คน	ยังไม่มีการณ์อนุมัติใดๆ	เสนอให้สร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ด้วยโลหะขนาดเท่าพระองค์จริง ประทับยืนบนพระแท่นฉลองพระองค์จอมทัพไทย ณ บริเวณพระที่นั่งอนันตสมาคม
พ.ศ.2517	นายประมวล กุลมาศย์ และ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 10 คน	รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ อนุมัติให้รัฐสภาดำเนินการ	รัฐสภาได้ออกแบบที่จะสร้างพระบรมรูปทรงเครื่องบรมราชขัตติยภูษิตาภรณ์ และทรงพระพิชัยมหามงกุฎ ประทับนั่งบนพระที่นั่งพุดตาลกาญจนสิงหาสน์ และที่แท่นฐานจะอัญเชิญพระกระแสรราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ มาจารึกไว้ และมีการสร้างพิพิธภัณฑสถานชาติปติโดยได้พระบรมราชานุสาวรีย์ ณ บริเวณพระที่นั่งอนันตสมาคม

พ.ศ.2520	พลอากาศเอกหะริน หงสกุล เป็นประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติได้รื้อฟื้นโครงการก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ขึ้นต่อจากมติของรัฐบาลชุดที่แล้วๆ มา	ไม่ปรากฏว่ารัฐบาลมีมติอย่างไรในเรื่องนี้	พระบรมรูปขนาดหนึ่งเท่าครึ่ง ทรงเครื่องบรมราชภูษิตาภรณ์ ฉลองพระองค์ครุย สวมชฎามหากษัตริย์ปกขนิมกการเวก ประทับเหนือพระที่นั่งพุดตานกาญจจินสิงหาสน์ พระหัตถ์วางเหนือพระเพลาทั้งสองข้าง ส่วนการสร้างพิพิธภัณฑียกเลิกไป แต่ภายหลัง คณะกรรมการอำนวยการสร้างได้มีมติให้ย้ายที่ตั้งพระบรมราชานุสาวรีย์ไปไว้ ณ หน้าอาคารสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา โดยรูปแบบนั้นคงเดิม เพียงแต่ไม่มีฉากหลังพระบรมรูป
----------	--	--	--

ที่มา : สรุปรวบรวมโดยผู้วิจัย และดูเพิ่มเติม หะริน, 2529: หน้า 124-148

พล.อ.อ.หะริน หงสกุล ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ได้กล่าวไว้ว่า “ถ้าหากจะมีใครถามว่าในชีวิต 72 ปีที่ผ่านมา มีอะไรที่ผมภูมิใจมากที่สุด ผมตอบได้โดยไม่ลังเลใจเลยว่า คืองานอำนวยการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้พระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับแรก พระราชทานการปกครองแบบประชาธิปไตย ให้แก่ปวงชนชาวไทย และทรงสละราชสมบัติเพื่อสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย” (หะริน, 2529: 124)

อย่างไรก็ดี ในกระบวนการจัดสร้างอนุสาวรีย์นั้น มีความจำเป็นต้องใช้ “ทุน” พอสมควร ท่านอธิบายเรื่องนี้ไว้ดังนี้

“คณะกรรมการชุดเดิมกะว่างงบประมาณในการก่อสร้างจะตกประมาณ 11 ถึง 15 ล้านบาท ผมจึงคิดว่าเราจะขอรัฐบาลสัก 10 ล้าน และเรียไ้จากประชชนอีกสัก 5 ล้านบาท แต่ก็ทราบดีว่างบประมาณในปี พ.ศ.2520 รัฐบาลไม่ได้ตั้งงบนี้ไว้ ผมจึงไปหาท่านนายกรัฐมนตรีธานินทร์ กรัยวิเชียร เรียนท่านว่าตอนต้นนี้เป็นขั้นเตรียมการ ผมขอเพียง 1 ล้านบาทก่อน ... ท่านนายกรัฐมนตรีท่านสนับสนุนเต็มที่ บอกว่าเอาไปเลยในปีนี้ 1 ล้านบาท และราวท่านจะมีฐานพิเศษทราบว่าคุณจะเป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ได้ไม่นาน ท่านจึงบอกว่าอีกเก้าล้าน เอาไปในปี 2521 ทั้งหมด สาธุ!” (หะริน, 2529: 127)

จะเห็นได้ว่า แรงสนับสนุนอย่างสำคัญในทางด้านงบประมาณมาจากนายกรัฐมนตรีธานินทร์ กรัยวิเชียร ผู้เป็นนักคิดที่สำคัญคนหนึ่งของสำนักความคิด “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” และ เป็นผู้เขียนเรื่องราวของ “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” ในยุคสมัยใหม่ของไทยอีกด้วย (ดูบทที่ 4)

พล.อ.อ.हरुิน หงสกุล ยังได้กล่าวอธิบายเพิ่มเติมถึงหลักการวิธีคิด และความสำคัญของการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในทัศนะของท่านไว้ด้วย มีข้อความตอนหนึ่ง ดังต่อไปนี้

“พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวท่านทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่อาภัพอย่างยิ่ง แม้แต่จะเสด็จสวรรคตไปแล้วในต่างแดน ผู้ที่ระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณ จะสร้างอนุสาวรีย์ไว้เคารพสักการะสักแห่งก็มีอันเป็นอุปสรรคอยู่เรื่อยๆ ผมเห็นตามกระทรวงทบวงกรมต่างๆ เขาไปขุดเอาเสนาบดีเก่าๆ มาทำอนุสาวรีย์กันไว้ตามหน้ากระทรวงตามต่างจังหวัดก็มีการสร้างอนุสาวรีย์ของคนสำคัญในจังหวัดนั้น แม้แต่หน้ากรมทางหลวงแผ่นดินในกรุงเทพนี้ก็ยังมีอนุสาวรีย์ของคนขับรถแทรกเตอร์ และที่หน้ากรมป่าไม้ที่บางเขนก็มีอนุสาวรีย์คนตัดไม้ แต่มันอนาคตใหม่ครับ..” (हरुิน, 2529: 128-129)

พล.อ.อ.हरुิน หงสกุลได้บันทึกไว้ว่า เรื่องที่เป็นประเด็นใหญ่จริงๆ ในประการต่อมาเกี่ยวข้องกับสถานที่ที่จะสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ ซึ่งตัวท่านเองกับคณะกรรมการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ รวมทั้งนายกรัฐมนตรีธานินทร์ กรัยวิเชียร มีความเห็นว่าควรที่จะสร้างที่บริเวณหน้าพระที่นั่งอนันตสมาคม (ทางด้านทิศตะวันออก) ในขณะเดียวกันก็มีผู้คัดค้าน โดยกล่าวอ้างว่า พระบรมราชานุสาวรีย์นั้น ควรจะไปจัดสร้างในที่อื่นๆ ตัวอย่างเช่น

บริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ถนนราชดำเนินกลาง ซึ่งคณะกรรมการฯ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่า แม้บริเวณจะเหมาะสมสวยงาม แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ณ สถานที่ดังกล่าวไม่มีความเป็นมงคลต่อพระบรมราชานุสาวรีย์

บริเวณสวนจตุจักร สถานที่นี้คณะกรรมการฯ พิจารณาว่าไม่มีความเกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่ประการใด

เชิงสะพานพระปิ่นเกล้าฝั่งธนบุรี คณะกรรมการฯ พิจารณาว่า สถานที่ดังกล่าวนอกจากจะไม่มีความสัมพันธ์กับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ชื่อสะพาน คือ สะพานพระปิ่นเกล้า ยังดูจะเป็นการขัดกันกับพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกด้วย

เชิงสะพานที่จะมีการจัดสร้างขึ้นใหม่ บริเวณถนนสาทร เรื่องนี้คณะกรรมการพิจารณาว่า สถานที่ดังกล่าวนอกจากจะไม่มีความสัมพันธ์กับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ยังไม่เป็นการแน่ชัดว่าสะพานดังกล่าวจะจัดสร้างขึ้นเมื่อใดอีกด้วย

บริเวณหน้าสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่ามีความสัมพันธ์กับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ก็มีข้อเสียว่าสถานที่ดังกล่าวมีความคับแคบ แลไม่มีความสง่างาม รวมทั้งไม่มีความสมบูรณ์ตามหลักวิชาสถาปัตยกรรมตามความเห็นของสถาปนิกหลายท่าน (ดูการสรุปประเด็นต่างๆ ได้จาก हरुิน, 2529: 140)

จะเห็นได้ว่า คณะกรรมการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์มีความสำนึกและตระหนักในเรื่อง “สถานที่” ก่อสร้างเป็นพิเศษว่าควรจะต้องมีความสัมพันธ์กับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตรง อีกทั้งมีความตั้งใจที่จะให้จัดมี “พิธีกรรม” เป็นประจำ กล่าวคือ ต้องการให้หน่วยราชการ และประชาชนมาวางพวงมาลาถวายความสักการะเป็นประจำปีละ 2 วัน คือ ครั้งหนึ่งในวันที่ 30 พฤษภาคม ซึ่งตรงกับวันคล้ายวันสวรรคต และอีกครั้งหนึ่ง ในวันที่ 10 ธันวาคม ซึ่งเป็นวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ ของทุกๆ ปี (हरिन, 2529: 148)

ควรกล่าวด้วยว่า พระบรมราชานุสาวรีย์นี้ออกแบบโดย นายสมภพ ภิระมย์ และผู้ปั้นพระรูปคือ นายสนั่น ศิลปากร ส่วนผู้ที่ปั้นพระที่นั่งพุดตานกาญจจินสหาสน์ คือ นายประเทือง ธรรมรักษ์ โดยมี ม.ร.ว.จักรกร จิตพงศ์ เป็นผู้ออกแบบฐาน และบริเวณทั่วไป

ประเด็นสำคัญในประการต่อมา คือข้อความที่จะจารึกไว้ที่แท่นฐานพระบรมราชานุสาวรีย์ ซึ่งคณะกรรมการ ฯ โดยการสนับสนุนของ พล.อ.อ.हरิน หงสกุล ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ มีความเห็นว่าควรอัญเชิญข้อความสำคัญที่เป็นส่วนหนึ่งของพระราชหัตถเลขา ทรงสละราชสมบัติที่แสดงพระราชหฤทัยที่มีต่อพระปรีชาธิปไตยและประชาชนชาวไทยมาจารึกไว้ ดังนี้

“ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่เดิมให้แก่ราษฎรทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใด โดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจโดยสิทธิขาด โดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร” ข้อความนี้ พล.อ.อ.हरิน หงสกุลเห็น “เป็นพระราชปณิธานอันเป็นอมตะ” โดยที่ท่านย้ำว่า ในส่วนที่ว่าเรื่องดังกล่าวจะกระทบ “กระเทือนใจใคร ที่ไม่มีจิตสำนึกประชาธิปไตย ก็ช่างมันเถอะ” (हरिन, 2529: 145)

สถาบันพระปกเกล้า กับการพัฒนาระบบประชาธิปไตย

ต่อเนื่องจากผลงานการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ดังกล่าวแล้ว กล่าวได้ว่ารัฐสภาในฐานะที่เป็นสถาบันทางการเมืองที่มีความสำคัญยิ่งสถาบันหนึ่งของประเทศไทย ได้มีพัฒนาการที่มุ่งไปสู่ความเป็นสถาบันที่มีความเข้มแข็งตามลำดับ อีกทั้งมีภาระหน้าที่เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งมีขอบข่ายการทำงานที่มีความกว้างขวาง และมีความซับซ้อนขององค์การภายในรัฐสภามากขึ้นตามลำดับ ตัวอย่างสำคัญประการหนึ่ง นอกเหนือไปจากจำนวนสมาชิกรัฐสภา จำนวนข้าราชการรัฐสภา คณะกรรมการสามัญ และวิสามัญของรัฐสภา ฯลฯ ที่เพิ่มมากขึ้นแล้ว การจัดตั้งองค์กรใหม่ๆ ภายใต้รัฐสภา ได้แก่ สถาบันพระปกเกล้า ก็นับว่ามีนัยยะความสำคัญอยู่ไม่น้อยทั้งต่อเรื่องหน้าที่การงานของรัฐสภา และต่อเรื่องที่เกี่ยวข้องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตรง

สถาบันพระปกเกล้ามีฐานะเป็นหน่วยงานระดับกอง สังกัดสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ.2538 สถาบันพระปกเกล้านี้มีหน้าที่สำคัญเกี่ยวกับการฝึกอบรม การสัมมนา การจัดประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย การปฏิบัติงานของฝ่ายนิติบัญญัติ ตลอดจนรวมถึงการจัดทำเอกสาร และการจัดทำสื่อการสอนเพื่อการฝึกอบรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย

สำหรับสาเหตุที่มีการจัดตั้งสถาบันพระปกเกล้า⁽¹⁾ เป็นองค์กรใหม่ขึ้นเป็นสังกัดอยู่ภายใต้สำนักงานเลขาธิการรัฐสภานั้น เอกสารรายงานประจำของสถาบันพระปกเกล้าได้กล่าวอธิบายเหตุผลไว้อย่างกระชับ ดังต่อไปนี้

“เนื่องจากสมาชิกรัฐสภาเห็นว่า ควรจะมีหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยเป็นการเฉพาะ โดยแยกงานดังกล่าวออกจากภารกิจของรัฐสภา ดังนั้น ในวโรกาสครบรอบ 100 ปี แห่งวันพระบรมราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2538 ศาสตราจารย์ มารุต บุนนาค ประธานรัฐสภาในขณะนั้น จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งสถาบันพระปกเกล้า จนในที่สุด จึงได้มีการจัดตั้งสถาบันพระปกเกล้าขึ้นดังกล่าว โดยได้รับพระราชทานนามพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้เชิญพระนามพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นชื่อสถาบัน...” (สถาบันพระปกเกล้า, 2543: 11)

พิเคราะห์ตามพระราชบัญญัติสถาบันพระปกเกล้า พ.ศ.2538 มาตราที่ 6 พบได้ว่า สถาบันพระปกเกล้านี้ มีภารกิจหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับการ “ศึกษาและวิเคราะห์ทางวิชาการต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาประชาธิปไตย” มีหน้าที่ทำการ “วิจัยและสนับสนุนการวิจัยเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย” การจัดให้มีการ “เผยแพร่และสนับสนุนการเผยแพร่ประชาธิปไตย” การจัดให้มีการ “ฝึกอบรมบุคลากร...ที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตย” ให้จัดให้มีการบริการ “ข่าวสารเกี่ยวกับประชาธิปไตย” และการ “ส่งเสริมความร่วมมือกับองค์กรในประเทศและต่างประเทศ ในกิจการเกี่ยวกับประชาธิปไตย” กล่าวโดยสรุปแล้ว จะเห็นได้ว่าสถาบันพระปกเกล้า นับเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นใหม่โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับความรู้ ความคิด การศึกษา วิจัย การฝึกอบรม การเผยแพร่ และการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ “ประชาธิปไตย” มากกว่าเรื่องอื่นๆ ใดทั้งสิ้น

รายงานของสถาบันพระปกเกล้า ได้กล่าวแสดงวิสัยทัศน์ยืนยันในภารกิจหน้าที่ของตนอีกครั้งหนึ่งว่า “สถาบันพระปกเกล้า เป็นสถาบันทางวิชาการแห่งชาติที่มุ่งพัฒนาประชาธิปไตยเพื่อสันติสุขสถาพร” (สถาบันพระปกเกล้า, 2543: 14)

อย่างไรก็ตาม ในส่วนผลงานประจำปีของสถาบันพระปกเกล้า กล่าวเฉพาะปี พ.ศ.2542 พบว่า แยกผลงานออกได้เป็น 5 ส่วนได้แก่

✧ โครงการร่วม (การเป็นวิทยากรบรรยาย) (รวม 27 ครั้ง)

- ✧ โครงการของสถาบัน (4 โครงการ)
- ✧ นิทรรศการ (4 รายการ)
- ✧ การเข้าร่วมรายการวิทยุเพื่อเผยแพร่ประชาธิปไตย (3 รายการ)
- ✧ การเข้าร่วมรายการโทรทัศน์ (4 รายการ)

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในส่วนของงานนิทรรศการของสถาบันพระปกเกล้าจำนวน 4 รายการ ซึ่งเป็นการเผยแพร่ความรู้และข้อมูลให้แก่สาธารณชนโดยทั่วไปนั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า เกี่ยวข้องโดยตรงกับการประกาศย้า และเผยแพร่เรื่อง “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” เป็นสำคัญมากกว่าเรื่องอื่นๆ ขอให้พิจารณาหัวเรื่องหลักของการจัดนิทรรศการ 4 ครั้งของสถาบันพระปกเกล้า ประกอบด้วย ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.4 แสดงการจัดงานนิทรรศการของสถาบันพระปกเกล้า ในปี พ.ศ.2542

ชื่อโครงการ	ระยะเวลา	สถานที่
เรื่อง “จากองค์กรราชันสู่สถาบันพระปกเกล้า	17-19 พฤษภาคม 2542	กรมประชาสัมพันธ์
เรื่อง “มรดกพระปกเกล้า”	24-30 พฤษภาคม 2542	ห้องประชุมสถาบันพระปกเกล้า
เรื่อง “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย”	24-26 พฤษภาคม 2542	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
งานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวโรกาสครบรอบ 72 พรรษา	9-20 มิถุนายน 2542	สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

ที่มา : รายงานประจำปีสถาบันพระปกเกล้า (2542: 43)

ตัวอย่างเช่น ในครั้งที่มีการจัดนิทรรศการเรื่อง “มรดกพระปกเกล้า” เมื่อวันที่ 24-30 พฤษภาคม พ.ศ.2542 ทางสถาบันพระปกเกล้า ก็ได้จัดทำทั้งนิทรรศการ มีรูปภาพ คำบรรยาย ฯลฯ และมีการจัดพิมพ์หนังสือประกอบนิทรรศการ ในหนังสือประกอบนิทรรศการนั้น มีคำนำกล่าวว่า สถาบันพระปกเกล้ามีฐานะเป็นนิติบุคคล มีหน้าที่ส่งเสริมการวิจัยเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย รวมทั้งการเผยแพร่เรื่องการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และการจัดนิทรรศการในครั้งนี้ ก็นับเป็นส่วนหนึ่งของภารกิจหลักของสถาบันพระปกเกล้าด้วย

หนังสือประกอบนิทรรศการเรื่อง “มรดกพระปกเกล้า” มีความยาวรวม 44 หน้า ปรากฏว่ามีเนื้อหาอยู่ด้วยกัน 5 บท ดังต่อไปนี้

บทที่ 1 กล่าวถึง “พระมหากษัตริย์พระองค์สุดท้ายในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์”

บทที่ 2 กล่าวถึง “พระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย

บทที่ 3 อธิบายเรื่อง “พระมหากษัตริย์พระองค์แรกในระบอบประชาธิปไตย”

บทที่ 4 กล่าวอธิบายถึง “สถาบันพระปกเกล้า”

บทที่ 5 มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ “ฝ่ายนิติบัญญัติกับการร่างกฎหมายตามเงื่อนไขรัฐธรรมนูญปี 2540”

สาระสำคัญของเอกสารดังกล่าวข้างต้น คือการประกาศว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็น “นักประชาธิปไตยที่แท้จริง” นับตั้งแต่ทรงมีแนวพระราชดำริเพื่อเตรียมการพระราชทานรัฐธรรมนูญมาตั้งแต่ต้นรัชกาล ตลอดจนการเตรียมการปูพื้นฐานไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยในระดับรากหญ้า คือการเตรียมการเรื่องเทศบาล เป็นต้น มีพักกล่าวถึงการพระราชทานรัฐธรรมนูญ ก็เป็นการตัดสินใจพระราชกฤษฎีกาครั้งสำคัญ ทั้งนี้ “เพื่อให้ไทยเป็นชาติประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์” (พระปกเกล้า, 2542: 33)

ข้อสำคัญของให้คำอธิบายในที่นี้ก็คือ เรื่องการสละราชสมบัติ ซึ่งเกิดขึ้นเพราะว่า “รัฐบาลขณะนั้นใช้วิธีการปกครองไม่ตรงกับหลักการของพระองค์” พระองค์นั้นทรงมีพระราชประสงค์ให้ประเทศไทยเป็น “ประชาธิปไตยอย่างแท้จริง” ในขณะที่ฝ่ายรัฐบาลหาได้มีความประสงค์เช่นนั้นไม่ ฉะนั้น พระองค์ “จึงทรงตัดสินใจพระทัยด้วยความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวและเสียสละอย่างยิ่งด้วยการสละราชสมบัติ เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พุทธศักราช 2477 นับเป็นพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงเป็นนักคิดหาเหตุผล และมีสายพระเนตรยาวไกลในการนำพาประเทศไปสู่สากลเพื่อผลดีแก่ประเทศชาติบ้านเมือง และประชากรอย่างที่สุด มิได้ตัดสินใจตามความพอใจของพระองค์ หรือทำตามพระราชอำนาจ แสดงประจักษ์ชัดว่าพระองค์คือนักประชาธิปไตยอย่างแท้จริง” (พระปกเกล้า, 2542:33)

เอกสารประกอบนิทรรศการ “มรดกพระปกเกล้า” (2542) ได้กล่าวบรรยายพระราชจริยวัตรของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้อย่างงดงาม โดยอ้างพระบันทึกของเจ้านายพระองค์หนึ่งที่ทรงอ้างถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยที่พระองค์ทรงกล่าวว่า “บัดนี้ฉันรู้สึกว่างานของฉันในชีวิต จบลงแล้ว ฉันไม่มีอะไรจะทำอีก นอกจากจะมีชีวิตอยู่ต่อไปโดยสงบที่สุดที่จะทำได้” ครอบคลุมถึงวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ.2484

“พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จสวรรคต ณ พระตำหนักหลังน้อยในประเทศอังกฤษ ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์เดียวของไทยที่สวรรคตบนแผ่นดินต่างประเทศ งานพระบรมศพคราวนั้น สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีจัดการถวายพระเพลิงเป็นการภายใน เป็นพระบรมศพที่เรียบง่ายที่สุด ไม่มีพระเมรุมาศ ไม่มีเสียงประโคมย่ำยาม ไม่มีเสียงอภิธรรม นี่คือ ผลสุดท้ายแห่งพระมหากษัตริย์นัก

ประชาธิปไตยที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของไทยทรงได้รับในวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ” (พระปกเกล้า, 2542: 35)

สถาบันพระปกเกล้า ซึ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ.2538 จึงนับเป็นก้าวของการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของสถาบันรัฐสภาไทย เพราะทางรัฐสภา และผู้ก่อตั้งสถาบันพระปกเกล้ามีความเห็นว่า “การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยที่ผ่านมายังอยู่ในระดับที่ต้องพัฒนาอีกมาก..” (พระปกเกล้า, 2542: 36) อย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยก็คือ การศึกษาเรื่องราวของระบอบประชาธิปไตย รวมทั้งการเผยแพร่ความรู้เรื่องระบอบประชาธิปไตย นั้น มีความสำคัญอย่างมีพิกัดสองสัณฐาน แต่การศึกษาวิจัยในที่นี้ มีความเห็นว่า การที่ระบอบประชาธิปไตย และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีความสำคัญและสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น โดยไม่มี “พื้นที่” ให้แก่บุคคลอื่นๆ รวมทั้งไม่มี “พื้นที่” ให้แก่เรื่องราวอื่นๆ เลยนั้น ได้ทำให้ความรู้ความเข้าใจเฉพาะในสำนักคิดที่ว่าด้วย “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” และแนวคิดที่ว่าด้วย “การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” เท่านั้นที่สามารถสอดแทรกเข้ามา และ/หรืออยู่ในฐานะที่จะสามารถได้รับการรับรองให้กลายเป็นฐานคิดและเป็นหลักปรัชญาของสถาบันพระปกเกล้าได้

ดังได้กล่าวมาแล้วในบทก่อนๆ (ดูบทที่ 2 และบทที่ 3) ว่า เรื่องราวที่ได้มาจากการบอกเล่า รวมทั้งแบบของงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การสละราชสมบัติ และพัฒนาการของระบอบประชาธิปไตยของนั้นมีหลายแนวทาง มิใช่จะมีเพียงแนวทางเดียวที่ว่าด้วย “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” กับแบบแผนเดียวที่ว่าด้วยพัฒนาการของ “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ทั้งนี้ เพราะแนวคิดและคำอธิบายอื่นๆ อย่างเช่น ความคิดเสรีประชาธิปไตย ความคิดประชาธิปไตยสมบูรณ์ ความคิดประชาธิปไตยของผู้นำ ความคิดประชาธิปไตยแบบไทยๆ เป็นต้น ก็ล้วนเคยมีปรากฏทั้งในสมัยอดีต และยังคงมีดำรงอยู่ในความคิดของผู้คนในสมัยปัจจุบันด้วยในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง

ฉะนั้น การที่สถาบันพระปกเกล้าได้ “เลือก” หรือ “ถูกเลือก” ที่จะวางตนเองไปในแนวทางที่ส่งเสริมและสนับสนุนเฉพาะความคิดและคำอธิบายในแนวทางใดแนวทางหนึ่งเท่านั้น จึงมีผลทำให้สถาบันแห่งนี้ กลายเป็นเครื่องมือ และเป็นส่วนหนึ่งของเทคโนโลยีการจัดการความจริงที่ว่าด้วย “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” ของไทยไปโดยปริยาย ทั้งนี้ โดยมีพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นตัวอย่างหนึ่งของสำนักคิดดังกล่าว ดังที่เอกสารของสถาบันพระปกเกล้า นิยามที่กล่าวอ้างอิงอยู่เป็นประจำและเป็นเงื่อนไขว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็น “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของไทย”

เชิงอรรถ

- (1) ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันพระปกเกล้าบางท่าน (ขอสงวนนาม) ซึ่งมีความคิดและความกระตือรือร้นอย่างมากที่รัฐสภาจะมียุทธศาสตร์การศึกษา วิจัย ฝึกอบรม เผยแพร่ ฯลฯ ของตนเองเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย รวมทั้งการที่ท่านมีความเห็นอย่างจริงจังว่า เรื่องดังกล่าวนี้มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการเมือง ในระบอบรัฐสภา และต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยของไทย

กระนั้นก็ตาม ท่านก็มีความเป็นห่วงใยที่สถาบันดังกล่าวได้ “เลือก” ที่จะใช้ชื่อสถาบันว่า สถาบันพระปกเกล้า ซึ่งมีความหมายโดยนัยยะว่า สถาบันแห่งนี้ได้เลือกที่จะประสาน และเน้นการทำงานพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยกับองค์พระมหากษัตริย์ เสียยิ่งกว่าจะประสานกิจกรรมประชาธิปไตยกับชนชั้นนำ และกับผู้นำส่วนอื่นๆ ของสังคมไทย

อย่างไรก็ดี ผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันพระปกเกล้าหลายท่าน ยังคงพิจารณาสถาบันพระปกเกล้าไปในทางที่สร้างสรรค์ เนื่องด้วยสถาบันแห่งนี้ มีความเป็นไปได้ที่จะเป็นศูนย์กลางของการเขียนประวัติศาสตร์การเมืองแบบใหม่ โดยละเลิกที่จะแบ่งการเขียนประวัติศาสตร์การเมืองออกเป็นฝักฝ่ายในระหว่างกลุ่มการเมืองต่างๆ แบบที่เคยเกิดขึ้นในอดีต และหันมาสร้างการเมือง รวมทั้งสร้างประวัติศาสตร์การเมืองแบบที่ก่อให้เกิดการประนีประนอม ออมชอมต่อกันให้มากที่สุดเท่าที่โครงสร้างอำนาจทางการเมืองในเวลานี้ จะ “อนุญาต” ให้เป็นไปได้

บทที่ 6

กระบวนการจัดการความจริงแบบใหม่(2) สถาบันการศึกษา ตำราเรียน และตราไปรษณียากร กับวาทกรรมพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย

ความนำ

พัฒนาการทางสังคมและการเมืองของไทยสมัยใหม่ นับจากปี พ.ศ.2520 ตราบจนถึงปัจจุบัน มีลักษณะที่น่าสนใจในหลายๆ ประการ ขึ้นกับหน่วยการวิเคราะห์ วิธีคิด แนวการศึกษาจุดเน้น รวมทั้งปัจจัยจากระบบค่านิยมและอุดมการณ์ต่างๆ ในที่นี้ พอดีจะยกตัวอย่าง ได้ เช่น หากเราจะตั้งแกนการพิจารณาออกเป็น 3 แกน ได้แก่ การพิจารณาสังคมจากระดับของความสูงต่ำประการหนึ่ง การพิจารณาสังคมในแนวราบอีกประการหนึ่ง รวมทั้งการพิจารณาจากแกน หรือจากทิศทางของการมุ่งไปข้างหน้ากับทิศทางของการย้อนหลังกลับไปในอดีตอีกประการหนึ่ง เราก็อาจจะพิจารณาได้ว่าสังคมการเมืองของไทย มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจ ตัวอย่างเช่น

ประการที่หนึ่ง เป็นสังคมที่มีการพัฒนาการแบ่งคนออกเป็น “ชนชั้น” หรือเป็น “สถานะ” ต่างๆ โดยมีการแยก หรือแตกตัวที่แบ่งออกจากกันอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้นในระหว่างชนชั้นสูงกับชนชั้นกลาง และชนชั้นล่าง รวมทั้งการที่คนกลุ่มในชนชั้นระดับต่างๆ มีฐานะของรายได้และทรัพย์สินที่แตกต่างกันมากยิ่งขึ้น โดยมีการแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างนั้นอย่างชัดเจนในที่สาธารณะ เสียยิ่งกว่าความแตกต่างที่มีการแสดงให้เห็นปรากฏต่อที่สาธารณะในอดีต

ประการที่สอง หากจะพิจารณาในระนาบเดียวกัน เป็นที่น่าสังเกตว่า มีการแบ่งกลุ่มคนออกเป็นกลุ่มย่อยๆ โดยมีวัฒนธรรม ลักษณะทางอำนาจ ระบบภาษา ค่านิยม ความคิดต่อระบอบประชาธิปไตย ฯลฯ ที่แตกต่างและแบ่งแยกออกจากกันอย่างค่อนข้างสุดโต่ง เช่น ความคิดประชาธิปไตยของคนเมืองกับชนบทมีการเผชิญหน้ากัน และลักษณะทางการเมืองของภาคการผลิตที่มุ่งตลาดภายในกับภาคเศรษฐกิจเพื่อการส่งออกมีข้อขัดแย้งแตกต่างกัน ฯลฯ

ประการที่สาม สังคมการเมืองไทยมีแนวความคิดที่ทั้งมุ่งเพื่อการเปลี่ยนแปลงไปข้างหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามแนวทางการพัฒนาของสถาบันเศรษฐกิจการเมืองโลก กับการ

เปลี่ยนแปลงที่มุ่งไปข้างหลัง เช่น การเน้นชุมชนท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ระบบเศรษฐกิจพอเพียง ฯลฯ ซึ่งจัดเป็นแนวคิดที่มีความแตกต่างและประชันแข่งขันกันในรูปแบบเป็นขั้วตรงข้าม

ฉะนั้น การที่ระบบสังคมการเมืองของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากส่วนของชนชั้นนำที่อยู่ในโครงสร้างของอำนาจการเมืองการบริหาร และในส่วนของระบบการศึกษาจะจัดให้สังคมไทยมีการศึกษาเล่าเรียนและกล่อมเกล่าในลักษณะที่มุ่งให้ประชาชนมีทัศนคติและความคาดหวังที่มุ่งเข้าสู่ศูนย์กลาง (Centripetal force)⁽¹⁾ จึงอาจจะนับได้ว่ามีความสำคัญ และเป็นความจำเป็นอย่างน้อยในระยะเวลาหนึ่ง ก่อนที่แนวความคิดที่มุ่งผลักดันให้กลุ่มและกระแสของสังคมทยอยห่างออกจากศูนย์กลาง (Centrifugal force) สำแดงพลังได้ในระยะต่อไป

ในเบื้องต้นนี้ ขอให้พิจารณาลักษณะของกิจกรรมทางการศึกษา และกิจกรรมทางสังคม ซึ่งผู้วิจัยพิจารณาว่า ในประการที่หนึ่งเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในชวงเวลาร่วมสมัย (คือเกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยในที่นี้) และ ในประการที่สอง เป็นตัวอย่างซึ่งผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ในลำดับต่อไปว่าเป็นส่วนสำคัญของการสร้างทัศนคติและพลังที่มุ่งเข้ามาหาศูนย์กลางของสังคมการเมืองไทย (Centripetal) ได้ในลักษณะใดบ้าง

ตารางที่ 6.1 แสดงการจัดกิจกรรมทางการศึกษาและทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระ

พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปี พ.ศ.	การจัดตั้งสถาบันและกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นสถาบัน
10 ธันวาคม 2520	- มีรายการพิเศษเรียกว่า “วันประชาธิปไตย” ทางวิทยุกระจายเสียงและสถานีโทรทัศน์
5 กันยายน 2521	- มีการตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชขึ้น เมื่อ 5 กันยายน 2521 และด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 พระราชทานนามมหาวิทยาลัยว่า “สุโขทัยธรรมมาธิราช” ซึ่งเข้าใจว่าเป็นชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยที่ “สุโขทัย” นั้นได้มาจากพระนามของรัชกาลที่ 7 เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็น กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา และมหาวิทยาลัยจัดเป็นมหาวิทยาลัยเปิดเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยทางการศึกษา จึงสมควรที่จะถวายนามเป็นพระบรมราชานุสรณ์แด่กษัตริย์ผู้พระราชทาน ประชาธิปไตย แก่ปวงชนชาวไทย
10 ธันวาคม 2523	- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 และพิธีฉลองวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ

1 กรกฎาคม 2524	-มีการจัดงานรำลึกวันรัฐธรรมนูญ ขึ้นที่ท้องสนามหลวง และมีการจัดการประชุมและสัมมนาตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ - สำนักเลขาธิการรัฐสภา ได้ดำเนินการของตั้ง “มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” ซึ่งการดำเนินการจัดตั้งมูลนิธิ ครั้งนี้สืบเนื่องจากการก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อปี พ.ศ.2523 ซึ่งได้มีประชาชนบริจาคเงินสมทบทุนในการสร้างเป็นจำนวนเกินกว่าจำนวนที่ต้องการ คณะกรรมการอำนวยการสร้างจึงเห็นสมควรนำเงินส่วนที่เหลือจัดตั้งเป็นมูลนิธิ เพื่อเป็นการระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณและเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาเมื่อครั้งสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ.2527 มูลนิธิ จึงได้แก้ไขเพิ่มเติมชื่อมูลนิธิ ใหม่ เป็น “มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี”
พ.ศ.2530	- กองพลทหารปืนใหญ่ ได้จัดสร้างบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ.2532	- เทศบาลเมืองหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ.2534	- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชจัดตั้งกองทุน มสธ. 12 ปี มีเงินรายได้เป็นทุนประเดิม 60 ล้านบาท วัตถุประสงค์ของกองทุนเพื่อนำผลประโยชน์มาใช้จ่ายสำหรับกิจกรรมหรือโครงการที่จัดขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์และเพื่อพัฒนางานวิชาการของมหาวิทยาลัย
20 ตุลาคม 2536	- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จัดนิทรรศการเรื่อง “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการพัฒนา” เนื่องในงานวัน “สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี”

8 พฤศจิกายน 2536	- พ ระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารเสด็จพระราชดำเนิน แทนพระองค์เปิดพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ณ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
8 พฤศจิกายน 2536	- ในวโรกาสที่วันพระราชสมภพพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวครบ 100 ปี รัฐบาลได้จัดงานเฉลิมฉลองถวายราชสักการะ และแสดงกตัญญูกตเวทิตา น้อมรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อ พสก - นิกรชาวไทย รัฐบาลจึงรับ "โครงการเฉลิมพระเกียรติ 100 ปี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" เป็นโครงการของรัฐบาล โดยได้ทำการจัดพิมพ์เอกสารหนังสือและจัดทำโสตทัศนวัสดุในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชสมัยของพระองค์ และทำจดหมายเหตุเฉลิมฉลอง
11 – 19 ธันวาคม 2536	- การแสดงแสงสีเสียงเฉลิมพระเกียรติ 100 ปี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง "พระมหากษัตริย์ประชาธิปไตย" ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม
7 – 9 กุมภาพันธ์ 2537	- สถาบันไทยคดี และฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ร่วมกันจัดประชุมทางวิชาการเรื่อง "สังคมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมฉลองวาระครบรอบ 100 ปี วันพระราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ 8 พฤศจิกายน 2536 ในงานนี้ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้จัดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติหลายรูปแบบ เช่น การจัดนิทรรศการ การจัดรายการทางวิทยุโทรทัศน์ การเปิดอาคารประชาธิปไตยปกรัไพพรรณี เป็นต้น
พ.ศ.2537	-ในวโรกาสเฉลิมฉลองครบรอบ 100 ปี แห่งวันพระราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลจึงได้จัดตั้งสถาบันพัฒนาประชาธิปไตยเพื่อเทิดพระเกียรติพระองค์ท่าน โดยได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้อัญเชิญพระนามาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นชื่อของสถาบันว่า "สถาบันพระปกเกล้า" ในระยะแรกเป็นสถาบันที่มีลักษณะเทียบเท่ากองหนึ่งในสำนักงานเลขาธิการสภาผู้

8 พฤศจิกายน 2538	แทนราษฎร มีกิจกรรมคือจัดฝึกอบรมสัมมนาเพื่อเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง การปกครองระบอบประชาธิปไตยในระบบรัฐสภา อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ให้แก่ สมาชิกวุฒิสภา นักการเมือง ข้าราชการ นักวิชาการ ผู้บริหารภาคเอกชน สื่อมวลชน และประชาชนทั่วไป ในปัจจุบันได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสถาบันพระปกเกล้า เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2541 มีผลทำให้สถาบันเปลี่ยนฐานะเป็นนิติบุคคลโดยเป็นองค์กรอิสระ ซึ่งมีใช้ส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจ และอยู่ในความกำกับดูแลของประธานรัฐสภา - มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ร่วมกับมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี จัดตั้งห้องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ที่ชั้น 2 อาคารบรรณสาร มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2538
------------------	--

ที่มา : รวบรวมโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 6.1 นี้ จะแสดงให้เห็นว่ากิจกรรมทางการศึกษาและสังคมที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เกิดขึ้นเป็นระยะๆ ทั้งที่เป็นการจัดกิจกรรมที่ใช้เวลาสั้นๆ เช่น การจัดนิทรรศการ การประชุมสัมมนาทางวิชาการ การจัดการแสดงแสงสีเสียง หรือการจัดงานเทิดพระเกียรติ อีกทั้งยังได้มีการสร้างสถาบันการศึกษา มูลนิธิ และพระบรมราชานุสาวรีย์ ซึ่งเป็นถาวรวัตถุ และมีการดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องยาวนาน ทำให้เรื่องราวของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะในฐานะพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยนั้น ถูกกล่าวถึง และเน้นย้ำเรื่อยมา

สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ สถาบันการศึกษาที่ถูกตั้งขึ้นโดยใช้พระนามาภิไธยเป็นชื่อของสถาบันนั้น ล้วนเป็นสถาบันที่มีจุดประสงค์การก่อตั้งเพื่อการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็น สถาบันพระปกเกล้า หรือมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นั้นย่อมแสดงถึงเจตจำนงของผู้ก่อตั้ง เพื่อให้เกิดมีความเข้าใจเกี่ยวกับองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะที่ทรงเป็นผู้ “พระราชทาน” รัฐธรรมนูญให้แก่ประเทศไทย

นอกจากนี้ ยังมีการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งจัดสร้างโดยหลายหน่วยงาน ตั้งแต่การบริจาคของประชาชน ในปี 2523 ซึ่งปรากฏว่ามีผู้บริจาคเป็นจำนวนมาก จนสามารถตั้งเป็นมูลนิธิขึ้นได้อีกด้วย แสดงถึงการให้ความสำคัญ ความจงรักภักดี และสำนึกของประชาชนต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อจากนั้นมาก็ได้

มีการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นอีกหลายแห่ง เช่น การจัดสร้างโดยกองพลทหารปืนใหญ่ สร้างโดยเทศบาลเมืองหัวหิน หรือแม้แต่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชเองก็ได้มีการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นภายในบริเวณมหาวิทยาลัยด้วย

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชได้รับการสถาปนาขึ้นเมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ.2521 โดยมีหลักปรัชญาที่สำคัญคือ การจัดให้เป็นมหาวิทยาลัยเปิด และดำเนินการสอนโดยใช้เทคโนโลยีแบบทางไกล เพื่อมุ่งส่งเสริมและเพิ่มพูนวิถฐานะของผู้ประกอบอาชีพ โดยยึดหลักการศึกษาแบบตลอดชีพ อีกทั้งส่งเสริมความรู้ความเข้าใจและหลักการปกครองประเทศในระบอบประชาธิปไตย

เมื่อรัฐมนตรีว่าทบวงมหาวิทยาลัย ได้นำเสนอแนวทางเรื่อง “ชื่อมหาวิทยาลัย” ต่อคณะรัฐมนตรี ในคราวที่มีการประชุมพิจารณาร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแห่งใหม่ เมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2521 คณะรัฐมนตรีในสมัยนั้น ได้ลงมติเลือกชื่อ มหาวิทยาลัยประชาธิปไตย และให้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตใช้พระนามของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อไป ทางทบวงมหาวิทยาลัยจึงได้นำความกราบบังคมทูลขอพระราชทานชื่อมหาวิทยาลัยตามมติของคณะรัฐมนตรี และในระหว่างที่รอรับพระราชทานชื่อนั้นรัฐบาลก็ได้นำเสนอร่างพระราชบัญญัติเข้าสู่การพิจารณาของสภานิติบัญญัติ โดยไม่มีชื่อมหาวิทยาลัย จนกระทั่งการพิจารณาของคณะกรรมการกฤษฎีกาจะแล้วเสร็จ ก่อนจะเสนอเข้าสู่การพิจารณาของสภานิติบัญญัติในวาระที่สองและวาระที่สาม จึงได้รับพระราชทานชื่อมหาวิทยาลัยว่า สุโขทัยธรรมาธิราช เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ.2521 ซึ่งเป็นชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหลวงสุโขทัยธรรมาธิราช หลังจากนั้นสภานิติบัญญัติก็ผ่านร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธย ในร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว เมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ.2521 ซึ่งทางฝ่ายมหาวิทยาลัยถือว่าวันดังกล่าวเป็น วันสถาปนามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครบจนทุกวันนี้⁽²⁾

จะเห็นได้ว่าฝ่ายดำเนินการกิติ ฝ่ายข้าราชการ คือปลัดทบวงมหาวิทยาลัยกิติ และคณะรัฐมนตรีในสมัยนั้นกิติ มีความนิยมที่จะใช้ชื่อมหาวิทยาลัยให้มีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ Connectednessกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างชัดเจน โดยมีเหตุผลและหลักคิดที่ว่า มหาวิทยาลัยเปิดแห่งใหม่นี้จะมีการสอนและการให้การอบรมเรื่องประชาธิปไตย และประชาธิปไตยของไทยก็มีการเริ่มดำเนินการอย่างสำคัญ โดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช มีสัญลักษณ์ที่สำคัญของมหาวิทยาลัยอยู่หลายประการ ที่สำคัญมากที่สุด ได้แก่ พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ซึ่งทางมหาวิทยาลัยได้จัดสร้างขึ้น และประดิษฐาน ณ บริเวณภายนอกอาคาร สัญลักษณ์พุ่มข้าวบิณฑ์ (สถาปัตยกรรมเอกลักษณ์สมัยสุโขทัย) ในอุทยานการศึกษาวิชมังคลาภิเษก เพื่อเป็นการเผยแพร่ชื่อเสียงเกียรติคุณของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ตลอดจนเป็นที่สักการะแก่นักศึกษา บัณฑิตของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช และประชาชนโดยทั่วไป

พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ เป็นทั้งสัญลักษณ์และตราของมหาวิทยาลัย ปรากฏทั่วไปในหนังสือแบบเรียน ตำรา เอกสารคำสอน หัวจดหมาย และในกระบวนการเรียนการสอนผ่านระบบการสอนทางไกล (Distance Learning) คือ วิทยุโทรทัศน์ ซึ่งจัดเป็นสื่อการสอนที่มีพลังอย่างสูงในสังคมสมัยใหม่ โดยมีอิทธิพลต่อตัวนักศึกษาผู้เรียนและผู้รับชมทั่วไปอีกด้วย ซึ่งทางมหาวิทยาลัยถือว่าการเรียนการสอนในแบบมหาวิทยาลัยเปิดอย่างแท้จริง และเป็นการศึกษา “ตลอดชีวิต” ของประชาชนชาวไทยทั่วประเทศ

นอกจากนี้ ทางฝ่ายผู้บริหารมหาวิทยาลัย ยังได้จัดสร้างห้องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ณ อาคารบรรณสาร โดยมีสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ ทรงเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดห้องฯ เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2538 ห้องดังกล่าวนี้ มีการหน้าที่สำคัญคือเพื่อให้บริการและเผยแพร่สารนิเทศ อันแสดงถึงพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ รวมทั้งเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2468-2477) มีการจัดแสดงนิทรรศการพระบรมฉายาลักษณ์ พระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ และนิทรรศการสิ่งของส่วนพระองค์ ซึ่งจัดแสดงพระอักษร หรือหนังสือส่วนพระองค์ จำนวนหลายร้อยเล่มที่ทางทายาทฝ่ายต่างๆ ได้มอบให้แก่มหาวิทยาลัย

นอกจากนี้ ยังมีการแสดงสื่อประสม เรื่องพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ เรื่องราวและเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี โดยใช้สื่อประสมหลายประเภทของงานศิลปะ มีทั้ง เสียง ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว ตัวอักษร โดยมีรูปแบบการเข้าถึงสารสนเทศหลากหลาย เพื่อเป็นการเสริมความรู้และเผยแพร่พระเกียรติคุณแก่ผู้สนใจที่ได้มาศึกษาค้นคว้าและเยี่ยมชมด้วย

ตราของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช คือพระราชลัญจกรในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เป็นรูปพระแสงศรสามองค์เรียงกัน ภายใต้มงกุฎนา มาประกอบเข้ากับส่วนของยอดเจดีย์ ที่เป็นรูปพุ่มข้าวบิณฑ์ ยอดเจดีย์นี้เชื่อว่าเป็นศิลปะสำคัญของกรุงสุโขทัย ซึ่งถูกต้องทุกประการตามพระนามเดิมของรัชกาลที่ 7 คือ กรมขุนสุโขทัยธรรมาธิราช นอกจากนี้ สีของมหาวิทยาลัย คือ สีเขียว กับสีทอง เหตุที่ใช้สีเขียวก็เพราะเป็นสีประจำวันพุธ อันเป็นวัน

พระราชสมภพของรัชกาลที่ 7 ส่วนสีทองนั้นกล่าวกันว่าเป็นสีแห่งความเป็นสิริมงคล (ดูคำอธิบายที่น่าสนใจได้จาก www.stou.ac.th/Thai/Visit/Symbol.html)

วันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ.2521 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งกรมสยามมหาวิทยาลัยชุดแรก รวมทั้งได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสะอ้าน ให้ดำรงตำแหน่งอธิการบดีคนแรก หลังจากนั้น ได้มีการเตรียมการต่างๆ อีกเป็นเวลา 2 ปี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชจึงได้เปิดรับนักศึกษารุ่นแรกเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ.2523 โดยเปิดสอน 3 สาขาวิชาแรก คือ สาขาวิชาศิลปศาสตร์ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ และสาขาวิชาวิทยาการจัดการ ต่อมาในปี พ.ศ.2525 มหาวิทยาลัยฯ ได้ขยายการรับนักศึกษาเพิ่มขึ้นในสาขาวิชานิติศาสตร์ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ รวมทั้งได้เปิดการสอนสาขาวิชารัฐศาสตร์ในปี พ.ศ.2526 และเปิดสอนสาขาวิชานิติศาสตร์อีกสาขาหนึ่งในปี พ.ศ.2527 อีกด้วย

ลักษณะเด่นของการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชนี้ ดังได้กล่าวมาบ้างแล้วว่าเป็นการศึกษาแบบตลาดวิชา และเป็นการศึกษาทางไกล นักศึกษาจึงต้องศึกษาด้วยตนเองทั้งที่บ้านและที่ทำงาน โดยไม่มีโอกาสซักถามผู้สอนโดยตรง ฉะนั้น ทางมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช จึงเห็นความจำเป็นที่นักศึกษาในแต่ละท้องถิ่นควรมีกิจกรรมร่วมกัน และช่วยเหลือกันตามสมควร ทางมหาวิทยาลัยฯ จึงได้มีประกาศจัดตั้งชมรมนักศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชขึ้น โดยในห้วงระหว่างปี พ.ศ.2524 จนถึงปี พ.ศ.2537 ได้มีการจัดตั้งชมรมนักศึกษาขึ้นทั้งสิ้น 74 แห่ง ใน 73 จังหวัด ชมรมนักศึกษาของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชที่จัดตั้งขึ้นนี้ มีแนวทางจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้

- ก. จัดกิจกรรมทางวิชาการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแกสมาชิก เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวกับชุดวิชาเรียนที่ลงทะเบียน กิจกรรมแนะแนวการศึกษา
- ข. เผยแพร่ความรู้ข่าวสาร และเป็นศูนย์กลางการประชาสัมพันธ์ของนักศึกษา เช่น การจัดทำเอกสาร จดสาร ข่าวสาร ทำห้องสมุดย่อยๆ ของชมรม หรือมุมสำหรับสอบถามข่าวสาร เป็นต้น
- ค. ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกชมรม เช่น การจัดนัดพบการระหว่างสมาชิกภายในชมรม และจัดความสัมพันธ์กับสมาชิกของชมรมอื่นๆ
- ง. ส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างสมาชิกกับทางมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และเผยแพร่ชื่อเสียงเกียรติคุณของมหาวิทยาลัย กิจกรรมดังกล่าวจะเกี่ยวข้องกับการปฐมนิเทศ การจัดกิจกรรมวันระพี วันปิยมหาราช และวันนักขัตฤกษ์ต่างๆ

(สุโขทัยธรรมาธิราช, 2537: 41)

แบบเรียนประถมศึกษา กับ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และประชาธิปไตยของไทย

หลังจากที่ประเทศไทยได้จัดการศึกษาภาคบังคับขึ้นโดยทั่วไป เพื่อให้ประชาชนคนไทย ได้มีความรู้ที่เป็นมาตรฐาน ในรูปแบบเดียวกับอารยประเทศ ตำราเรียนมาตรฐานจึงกำเนิดขึ้น เพื่อให้การสร้างความรู้แก่ผู้เรียนเป็นไปโดยมีแบบแผนเดียวกัน ซึ่งกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ผลิตที่สำคัญ ตำรามาตรฐานนี้ได้เผยแพร่ไปตามโรงเรียนต่างๆ ทั่วประเทศ นักเรียนส่วนมากจึงได้รับความรู้จากแบบเรียนเหล่านี้ นั้นย่อมแสดงถึงอำนาจของตำราเรียน ว่ามีมากมาย กระทั่งต่อผู้เรียน ซึ่งก็คือประชาชนคนไทย อยู่ไม่น้อย ข้อความ ความคิด และความรู้ ความเข้าใจต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในตำราเรียนจึงมีอิทธิพลต่อการรับรู้ในด้านต่างๆ ของประชาชน ดังนั้นจึงไม่เป็นการกล่าวเกินไป หากจะกล่าวว่าตำราเรียนเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการขัดเกลาคนในสังคม โดยเฉพาะการขัดเกลาในทางการเมือง สังคม ค่านิยม และศีลธรรม ตำรามาตรฐานจึงมิใช่เพียงที่มาของความรู้ที่เป็นแบบแผนเดียวกัน แต่ยังเป็นที่มาของมโนทัศน์ต่อสิ่งต่างๆ ที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันอีกด้วย

ตัวอย่างของการอธิบายเรื่องพระมหากษัตริย์ และประชาธิปไตยในแบบเรียนนั้น สามารถยกตัวอย่างได้ เช่น ในหนังสือเรียนสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต สุขศึกษาและสังคมศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่พิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ.2542 ตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) นั้น ได้อธิบายคำว่า “การเมืองการปกครอง” ไว้ในหัวเรื่อง เรื่อง การปกครองระบอบประชาธิปไตย ไว้อย่างน่าสนใจ ในหน้า 175 ว่า

“...การมีกลุ่มบุคคลหรือสถาบันของรัฐเข้ามาคุ้มครองดูแลรักษา หรือควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนทั้งประเทศ เรียกว่า การเมืองการปกครอง”

ซึ่งเป็นการอธิบายในลักษณะของการทำหน้าที่ปกครองและควบคุมการดำเนินกิจกรรมทางสังคม โดยรัฐเป็นผู้กระทำ นอกจากนี้ ในบทนำของบทนี้นั้นก็ได้ยกตัวอย่างเหตุการณ์ในชั้นเรียนซึ่งแสดงถึงความรู้ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยที่ครูและนักเรียนพยายามสื่อสารกัน โดยยกเป็นคำกล่าวของครูต่อนักเรียนว่า

“... กิจกรรมหลายอย่างในห้องเรียนเมื่อปล่อยให้ นักเรียนต่างคนต่างทำกันเองโดยไม่มีใครดูแลแล้วจะเกิดอะไรขึ้น ... นักเรียนคงตอบได้ทันทีว่ากิจกรรมดังกล่าวอาจทำได้ไม่พร้อมเพรียงกัน ทำไม่สำเร็จ หรือเสร็จไม่ทันเวลาที่ต้องการ แต่ถ้าครูจัดให้นักเรียนในชั้นเลือกหัวหน้าชั้น แล้วมอบหมายให้หัวหน้าชั้นช่วยปกครองดูแล ประสานงานกับเพื่อนๆ เพื่อดำเนินกิจกรรมให้เป็นไปตามที่กำหนด งานต่างๆ เหล่านั้นก็มักจะสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี”

จากย่อหน้าข้างต้นนี้จะแสดงถึงความมุ่งหมายให้นักเรียนเข้าใจประชาธิปไตย และการเมืองการปกครองว่ามีหน้าที่ในการบริหาร จัดการ ควบคุมดูแล เพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวม ซึ่งเป็นการมองในแง่ผลสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมทางสังคมเป็นหลัก โดยอาศัยการเลือกผู้นำของตน เพื่อทำหน้าที่ดังกล่าวแทนตน

ส่วนคำว่า “การปกครองระบอบประชาธิปไตย” ที่หนังสือเล่มนี้นำเสนอแก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 คือ

“...เราเรียกการปกครองโดยประชาชน และประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในการปกครองนั้นว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตย

การปกครองระบอบประชาธิปไตย หมายถึง การปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน”

โดยได้อธิบายต่อมาว่าประเทศที่มีขนาดเล็กนั้นสามารถปกครองตนเองได้โดยตรง ซึ่งน่าจะเป็นการอธิบายถึง ประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) และได้อธิบายต่อไปว่า สำหรับประเทศใหญ่ๆ จำต้องมีการเลือกผู้แทนของประชาชนเพื่อทำหน้าที่ในการปกครอง เพราะการที่มีประชาชนจำนวนมาก ทำให้ไม่สะดวกที่ประชาชนทุกคนจะทำหน้าที่ปกครอง ซึ่งตรงนี้น่าจะหมายถึง ประชาธิปไตยตัวแทน (Representative Democracy)

หนังสือเล่มเดียวกันนี้ยังกล่าวอีกว่า การปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้นเป็นการปกครองที่ได้รับการยอมรับว่ามีข้อบกพร่องน้อยที่สุด อำนาวยุทธวิธีให้แก่สมาชิกในสังคมได้มากที่สุด อีกทั้งยังเป็นระบอบที่ยอมรับในธรรมชาติของมนุษย์ เข้าใจเรื่องสิทธิ และเสรีภาพมากที่สุด นอกจากนี้ทุกคนยังมีหน้าที่ต่อสังคมเท่าๆ กัน และประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในการปกครอง ระบอบประชาธิปไตยจึงต้องเคารพเสียงของประชาชนส่วนใหญ่ โดยไม่ละเลยสิทธิของคนส่วนน้อย

สำหรับหลักการของระบอบประชาธิปไตยที่หนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงนั้น ได้แก่ หลักความเสมอภาคในทางกฎหมาย การเมือง และเศรษฐกิจ หลักสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ และหลักนิติธรรม

ข้อดีของระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ การที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย เคารพในสิทธิ เสรีภาพ ของประชาชน การปกครองและการบริหารประเทศเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของทุกคน และประชาชนสามารถเปลี่ยนผู้ปกครอง และแก้ไขกลไกการบริหารราชการแผ่นดินได้ ซึ่งล้วนเป็นข้อดีในแง่การเป็นระบอบการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน นั่นเอง

ส่วนข้อเสียของระบอบนี้ที่ได้กล่าวถึงนั้น ได้แก่ เรื่องความล่าช้าในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เนื่องจากต้องรับฟังความเห็นของคนส่วนใหญ่ และป้องกันการละเมิดในสิทธิของคนส่วนน้อย ทำให้เกิดขั้นตอนต่างๆ มากมายเพื่อการนี้ อีกทั้งยังเป็นการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในกระบวนการ

การต่างๆ เช่น การจัดการเลือกตั้ง แต่ละครั้งจะต้องใช้งบประมาณแผ่นดินเป็นจำนวนมหาศาล ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนมาใช้สิทธิของตน การรับสมัคร การควบคุมดูแลให้เกิดความยุติธรรม โปร่งใส ป้องกันการทุจริต การลงคะแนน การนับคะแนน และการประกาศผลการเลือกตั้ง เป็นต้น

ในส่วนของการวิวัฒนาการของระบอบประชาธิปไตยของไทยนั้น หนังสือเล่มนี้ได้กล่าวไว้ว่าการปกครองบ้านเมืองของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยนั้นเป็นการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่พระมหากษัตริย์ก็ทรงปฏิบัติต่อราษฎรเหมือนดังพ่อปกครองลูก พระองค์ทรงเสด็จออกรับเรื่องราวร้องทุกข์ของประชาชนด้วยพระองค์เอง ประชาชนก็มีสิทธิเสรีภาพในการค้าขาย และร่วมกิจกรรมในสังคม จนกล่าวได้ว่าในสมัยนั้นมีความเป็นประชาธิปไตยแฝงอยู่ในวิถีชีวิต และสังคมไทยแล้ว

จนกระทั่งช่วงรัชกาลที่ 5 – 7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยจึงเข้ามาสู่สังคมไทย ซึ่งจากหนังสือเล่มนี้ปรากฏว่ากล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในเรื่องที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า เป็นช่วงรัชสมัยที่คณะราษฎรได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 จากนั้นประเทศไทยก็ได้มีการปกครองเป็นแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ โดยมีได้มีการกล่าวถึงเรื่องการสละราชสมบัติแต่อย่างใด

นอกจากนี้แล้ว ยังได้กล่าวถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่ามาจาก สาเหตุ 2 ประการ คือ ภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแก้ปัญหาโดยการตัดทอนรายจ่าย และดุลข้าราชการออก อันนำมาซึ่งความไม่พอใจของบรรดาข้าราชการ อีกสาเหตุหนึ่งคือความขัดแย้งทางความคิดระหว่างระบอบเก่าและประชาธิปไตย ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวทางการเมืองมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) จึง "...ทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเตรียมการที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่คนไทยทั้งชาติ แต่ด้วยเหตุที่ที่ปรึกษาทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศได้ทูลคัดค้าน พระองค์จึงทรงชะลอไปก่อน..."

นอกจากการปกครองในระดับชาติแล้ว หนังสือแบบเรียนเล่มเดียวกันยังได้กล่าวถึงบทบาทของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปกครองส่วนท้องถิ่นเอาไว้ด้วยว่า

"...ส่วนรัชกาลที่ 7 ทรงทดลองให้คนในท้องถิ่นปกครองตนเองในแบบเทศบาล..."

อีกทั้งยังได้เน้นย้ำในเรื่องเจตจำนงของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในอันที่จะนำระบอบประชาธิปไตยมาใช้กับประเทศไทย ไว้อีกว่า

"...ทรงตั้งอภิรัฐมนตรีสภา และองคมนตรีสภาขึ้นมาเพื่อถวายเป็นที่ปรึกษา และช่วยแบ่งเบาพระราชภาระของพระเจ้าแผ่นดินในการบริหารบ้านเมือง ให้เป็นพื้นฐานแก่ประชาชนด้านการปกครองระบบรัฐสภา"

นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวไว้ในบทความเรื่องชาติไทยและเมืองไทยในแบบเรียนประถมศึกษา ในวารสารศิลปวัฒนธรรม เมื่อเดือนสิงหาคม ปี 2534 ว่า

“...หากถือว่าโครงสร้างสังคมย่อมมีรากฐานอยู่บนวาทกรรมหนึ่งๆ ความสืบเนื่องคงทนของโครงสร้างสังคมไทยก็เกิดขึ้นได้เพราะการศึกษาภาคบังคับและแบบเรียน เพราะการศึกษาภาคบังคับและแบบเรียนเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตซ้ำซึ่งวาทกรรมอันเป็นรากฐานของโครงสร้างสังคม ความเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่จะกระทบถึงโครงสร้างย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ แม้ประเทศจะกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมดังความหวังของแบบเรียน ตรรกะที่ว่าวาทกรรมซึ่งการศึกษาภาคบังคับและแบบเรียนจรรโลงไว้ยังดำรงอยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลง...”

นี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของตำราเรียนใน 2 ด้าน คือ ด้านที่เป็นวาทกรรม และด้านที่เป็นรากฐานของสังคม ซึ่งวาทกรรมที่เป็นรากฐานของโครงสร้างสังคมเช่นนี้ย่อมต้องมีอิทธิพลสูง การประดิษฐ์วาทกรรมชุดนี้ขึ้นจะต้องมิได้เกิดขึ้นจากความบังเอิญ แต่เป็นความตั้งใจที่จะทำให้วาทกรรมชุดนี้เป็นผู้ชี้นำสังคม และสร้างรากฐานให้แก่ความคิดของคนในสังคม

โดยสรุปแล้ว ตำราเรียนมักจะกล่าวถึงเรื่องพระมหากษัตริย์และประชาธิปไตยนั้น ในลักษณะที่เป็นการเล่าเรื่องราวที่เป็นอุดมการณ์ การกล่าวถึงพระมหากษัตริย์นิยมกล่าวในฐานะบุคคล มิได้กล่าวเป็นสถาบันมากเท่าใดนัก ซึ่งการกล่าวในฐานะบุคคลนั้นจึงเป็นการยากที่จะนำมาอธิบายสถาบันทั้งสถาบัน อีกทั้งการกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ก็ยังเป็นการกล่าวถึงพระมหากษัตริย์คุณ และพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์เป็นส่วนมาก ทำให้การเล่าเรื่อง หรือการเขียนประวัติศาสตร์ลงในแบบเรียนมีลักษณะเป็นการสร้างมโนภาพ และอุดมการณ์ให้เกิดขึ้น มากกว่าการบอกกล่าวถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น มีการอธิบายไว้ว่าเป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นมาแล้วในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์หลายพระองค์มีลักษณะเป็นพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย มีแนวคิดที่จะสร้างประชาธิปไตย หรือแม้กระทั่งเคยมีความพยายามที่จะสร้างชุมชนประชาธิปไตย หรือร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมาก่อนที่คณะราษฎรจะกระทำการในปี 2475 เสียอีก

อย่างไรก็ดีการอธิบายถึงการปกครองแบบประชาธิปไตยของตำราเรียนในระดับประถมศึกษา มักเน้นการอธิบายรูปแบบของประชาธิปไตยเสียมากกว่าที่จะเน้นการปลูกฝังวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตย อีกทั้งยังเป็นการกล่าวถึงหน้าที่ของพลเมือง เสียมากกว่าเรื่องสิทธิของพลเมือง รวมทั้งความคิดที่ว่าคนไทยยังไม่พร้อมที่จะเป็นประชาธิปไตยจนกว่าจะมีการศึกษาที่ดีนั้นเป็นเรื่องที่มีการกล่าวถึงไว้มาก หากจะพิจารณาไปแล้วก็จะกล่าวได้ว่าแนวความคิดนี้ยังคงยึดติดอยู่กับความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ เพราะมีเพียงผู้ที่มีการศึกษาดี มีความรู้เท่านั้นที่จะสร้างสังคมประชาธิปไตยได้ ซึ่งความคิดเช่นนี้เป็นความคิดที่เป็นประชาธิปไตยน้อยที่สุด ดังนั้นการกล่าวถึงประชาธิปไตยของไทยจึงเป็นการกล่าวถึงเปลือกนอกของประชาธิปไตย

เสียมากกว่าที่จะนำแก่นแท้ของประชาธิปไตยมาเผยแพร่ให้ประชาชน อันนำมาซึ่งผลเสียในเรื่องความรู้ความเข้าใจ และการปฏิบัติในทางประชาธิปไตยของคน และสังคมไทย

เมื่อแนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ และประชาธิปไตยในตำราเรียนเป็นไปในลักษณะที่บอกเล่าเรื่องราวบางด้าน เช่นนี้แล้ว การสร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับเรื่องนี้จะนำไปในทางหนึ่งๆ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อบรรยากาศของสังคม มิใช่เฉพาะในขณะนั้น แต่ยังส่งผลต่อเนื่องเรื่อยมาเมื่อผู้เรียนกลายเป็นผู้ใหญ่ และเป็นผู้นำของประเทศ ทิศทางของประเทศ รวมทั้งทิศทางในการผลิตตำราเรียนรุ่นต่อไปก็ย่อมได้รับผลสืบเนื่องกระทบกันเป็นลูกโซ่ เนื่องจากการศึกษาที่เข้าใจถึงประชาธิปไตยเพียงบางด้าน การจะเผยแพร่ และสร้างความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยให้แก่คนรุ่นต่อไปย่อมเกิดขึ้นในด้านที่ผู้นำเห็น หรือเข้าใจเท่านั้น ทำให้การพัฒนาประชาธิปไตยเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะขาดความรู้ความเข้าใจในที่ลึกซึ้งและรอบด้าน อีกทั้งยังมีปัญหาเรื่องแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตย ว่าควรจะพัฒนาอย่างไรจึงจะนำไปสู่จุดหมายของประชาธิปไตย และจุดหมายที่ว่านั้นเป็นจุดหมายที่เป็นประชาธิปไตยจริงหรือไม่ ก็นับเป็นคำถามสำคัญที่ต้องตอบต่อไป

ตราไปรษณียากรที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

และระบอบประชาธิปไตย

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว ตราไปรษณียากร มีจุดประสงค์หลักของการใช้งานคือการฉีกบนจดหมาย เพื่อเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงการชำระค่าธรรมเนียมการจัดส่งจดหมาย หรือพัสดุ แต่เนื่องด้วยการส่งจดหมายในช่วงสมัยหนึ่งนั้น เป็นหนทางในการส่งข่าวสารที่ประหยัดและไปได้ทั่วทุกมุมโลก ตราไปรษณียากรซึ่งติดฉีกอยู่บนจดหมาย จึงได้เดินทางไปทั่วโลกเช่นกัน ผ่านสายตา และการรับรู้ของผู้คนจำนวนมาก อันเป็นเหตุให้ตราไปรษณียากรเกิดมีความสำคัญขึ้นในฐานะของสาร หรือผู้ส่งสารบางอย่างต่อผู้พบเห็น ทั้งนี้เนื่องจากการพิมพ์ภาพหรือสัญลักษณ์ต่างๆ ลงบนตราไปรษณียากรหลายครั้งมีการคัดเลือกภาพที่แสดงออกถึงความหมายบางอย่าง เมื่อการสะสมดวงตราไปรษณียากรเกิดขึ้นที่นิยมขึ้น ตราไปรษณียากรก็ได้ถูกผลิตขึ้นเพื่อการฉีกบนจดหมายแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังคงเพิ่มคุณค่าขึ้น โดยกลายเป็นเครื่องมือในการบอกเล่าเรื่องราว หรือบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ อีกด้วย

เนื่องจากความนิยมในการสะสมตราไปรษณียากรซึ่งเกิดขึ้นภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ตราไปรษณียากรจึงถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้ความเข้าใจบางอย่างจากผู้ผลิต ซึ่งก็น่าจะหมายถึงรัฐบาลของประเทศหนึ่งๆ ต่อผู้คนทั่วไป ตราไปรษณียากรจึงถูกใช้เพื่อโน้มน้าวให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของเรื่องบางเรื่อง เช่น ตราไปรษณียากรที่ระลึกในวันสำคัญต่างๆ บ้างก็ใช้เพื่อแสดงออกถึงสภาพความเป็นอยู่ ความเป็นจริงในสังคมของประเทศ

การสื่อถึงวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรมทางสังคม หรือเพื่อเป็นการส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยว รวมทั้งใช้เป็นเครื่องมือในทางการเมืองอีกด้วย

ฉะนั้นแล้วดวงตราไปรษณียากรที่ผลิตเมื่อครั้งมีเหตุการณ์สำคัญๆ เกิดขึ้นในบ้านเมือง ก็ย่อมจะบ่งบอกถึงเหตุการณ์นั้น หรือคิดบางอย่างที่ซ่อนอยู่ หรืออย่างน้อยที่สุดก็คือคตินิยามที่ผู้ผลิตตราไปรษณียากร (ซึ่งก็มักจะเป็นทางการของประเทศนั้นๆ) ต้องการสื่อให้ประชาชน และชาวโลกได้รับรู้

ตราไปรษณียากรที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นเริ่มต้นขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ ในขณะที่นั้นเป็นช่วงที่สภาวะเศรษฐกิจถดถอยทั่วโลก ทำให้มีการใช้ตราไปรษณียากรและสิ่งพิมพ์น้อยลง โดยในสมัยนั้นได้มีการจัดพิมพ์ดวงตราไปรษณียากรขึ้นทั้งสิ้น 3 ชุด ชุดที่มีความพิเศษและน่าจะกล่าวถึง ได้แก่ ชุดที่หนึ่ง และชุดที่สาม โดยชุดแรกเป็นภาพพระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวผืนพระพักตร์เบื้องซ้าย มีลักษณะพิเศษตรงที่มีการพิมพ์ภาพสัญลักษณ์ของราชวงศ์จักรีลงบนตราไปรษณียากรขึ้นเป็นครั้งแรก และชุดที่สามนั้นเป็นตราไปรษณียากรที่เป็นภาพพระบรมฉายาลักษณ์ของพระเจ้าอยู่หัว ตามที่เคยผลิตมาในรัชกาลก่อน ต่างกันตรงที่ตราไปรษณียากรชุดนี้ นั้นได้นำพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 มาซ้อนกับพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย ซึ่งแต่เดิมไม่เคยมีการนำพระบรมฉายาลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ 2 พระองค์มาจัดพิมพ์อยู่บนตราไปรษณียากรดวงเดียวกันเลย อีกทั้งยังนับว่าเป็นครั้งแรกที่ได้นำพระบรมฉายาลักษณ์ของอดีตพระมหากษัตริย์มาจัดพิมพ์บนตราไปรษณียากรอีกด้วย ซึ่งตราไปรษณียากรชุดนี้เป็นตราไปรษณียากรที่ระลึกเนื่องในโอกาส 150 ราชวงศ์จักรี ออกวางจำหน่ายวันแรกเมื่อ 1 เมษายน 2475

ต่อมาตราไปรษณียากรที่เป็นภาพพระบรมฉายาลักษณ์ผืนพระพักตร์นั้นได้ถูกนำมาพิมพ์ซ้ำ และวางจำหน่ายเนื่องในโอกาสวันฉลองครบรอบ 20 ปีรัฐธรรมนูญ ในปี พ.ศ.2495 แต่ออกวางในวันที่ 8 ธันวาคม มิใช่ วันที่ 10 ธันวาคม ซึ่งเป็นวันรัฐธรรมนูญ

ตราไปรษณียากรที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวถูกพิมพ์เผยแพร่อีกครั้งในโอกาสที่เป็นที่ระลึกการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ.2523 ซึ่งเป็นภาพพระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะทรงลงพระปรมาภิไธยในรัฐธรรมนูญฉบับถาวร ฉบับแรก เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2475 ซึ่งผู้ที่ถวายรัฐธรรมนูญให้ทรงลงพระปรมาภิไธยนั้นก็คือ พระยามโนปกรณนิติธาดา

แม้ว่าตราไปรษณียากรชุดนี้จะผลิตออกมาเพื่อเป็นที่ระลึกการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ก็มิได้ปรากฏภาพของพระบรมราชานุสาวรีย์ที่สร้างขึ้นใหม่นี้เลย แต่กลับเป็นภาพที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธยในรัฐธรรมนูญ

ตราไปรษณียากรชุดนี้จัดพิมพ์ขึ้นตามความเรียกร้องของรัฐสภาสมัยก่อนการเลือกตั้งรัฐบาลชุดเกรียงศักดิ์ 2 ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า เป็นความตั้งใจของรัฐบาลชุดดังกล่าวที่จะสร้างความเข้าใจในเรื่องราวของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ผูกติดอยู่กับการพระราชทานรัฐธรรมนูญ

ต่อมา ในปี พ.ศ.2536 ก็ได้มีการผลิตตราไปรษณียากรที่ระลึกฉลองพระบรมราชสมภพ 100 ปี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติ และเผยแพร่พระเกียรติคุณของพระองค์ท่าน เนื่องในวโรกาสพระบรมราชสมภพ 100 ปี ออกจำหน่ายเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2536 ภาพที่ปรากฏบนตราไปรษณียากรที่ระลึกนี้ เป็นภาพพระบรมฉายาลักษณ์พระองค์ท่านเต็มพระองค์

นอกจากเรื่องราวของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏอยู่บนดวงตราไปรษณียากรจะบอกเล่าเรื่องราวของประชาธิปไตยในส่วนหนึ่งแล้วนั้น เรื่องราวของประชาธิปไตยก็ยังถูกถ่ายทอดลงบนตราไปรษณียากรในลักษณะอื่นๆ อันได้แก่ การพิมพ์ภาพสถานที่สำคัญๆ ที่เกี่ยวข้องกับระบอบประชาธิปไตย ซึ่งก็คือ พระที่นั่งอนันตสมาคม หรืออาคารรัฐสภา อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย อนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ (ปราบชบถ) และภาพพานรัฐธรรมนูญ อีกทั้งยังมีการใช้ภาพอื่นๆ ที่สะท้อนถึงประชาธิปไตย คือการพิมพ์ภาพของบุคคลที่เป็นสามัญชนลงบนตราไปรษณียากรบ้าง นอกเสียจากการพิมพ์พระบรมฉายาลักษณ์ หรือพระบรมสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ เช่น ภาพชุดบางปะอิน ที่ออกวางจำหน่ายเมื่อปี พ.ศ.2485 ซึ่งเป็นครั้งแรกที่ได้นำภาพหญิงชานากำลังใช้ควายไถนา พิมพ์ลงบนตราไปรษณียากร และภาพชุด 14 ตุลาคม รำลึก ก็มีภาพของภาพหุ่นดำที่ปีกกลางของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ซึ่งเป็นกรรมกรกำลังทำงาน

ตราไปรษณียากรที่กล่าวถึงการปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยตรงนั้นมีการพิมพ์ทั้งสิ้น 5 ชุด คิดเป็นร้อยละ 3.47 ของการพิมพ์ตราไปรษณียากรของไทย ซึ่งนับว่าน้อยมากเมื่อเทียบกับตราไปรษณียากรที่เป็นภาพอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตราไปรษณียากรที่เป็นภาพพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ รวมทั้งภาพอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และมีความหมายถึงการเกิดพระเกียรติสถาบันพระมหากษัตริย์ นั้น มีจำนวนมากกว่ามาก โดยภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ปรากฏว่ามิได้มีการพิมพ์ดวงตราไปรษณียากรพิเศษออกเป็นชุดอีกเลย แต่ได้มีการสร้างตราประทับพิเศษขึ้นแทน เพื่อใช้ประทับเพื่อฉลองการที่ประเทศไทยได้มีรัฐธรรมนูญขึ้นใช้ และเป็นการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทั่วไปทราบว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ตราประทับนี้ใช้งานตั้งแต่ปี พ.ศ.2476 จนกระทั่งถึง พ.ศ.2488

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลจึงได้มีการจัดทำตราไปรษณียากรที่เกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างชัดเจน กล่าวคือ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2482 ได้มีการจัดจำหน่ายตราไปรษณียากรเพื่อเป็นที่ระลึกในการฉลองรัฐธรรมนูญ 24 มิถุนายน 2475 ครบรอบ 7 ปี ซึ่งในสมัยนั้นถือว่าวันนี้เป็นวันชาติ โดยภาพที่ปรากฏบนตราไปรษณียากรคือภาพ

พระที่นั่งอนันตสมาคม แต่ก็ปรากฏสัญลักษณ์อื่นๆ ในทางการเมืองที่มีความสำคัญต่อระบอบการปกครองใหม่ อีกทั้งในปีต่อมายังมีการพิมพ์ตราไปรษณียากรที่เป็นรูปพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทอันเป็นสัญลักษณ์ของระบอบเก่าอีกด้วย และได้มีการพิมพ์ชื่อประเทศ คือ THAILAND ลงบนตราไปรษณียากรเป็นครั้งแรก ซึ่งเป็นไปตามนโยบายรัฐนิยมในสมัยจอมพลป. พิบูลสงครามนั่นเอง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2486 กรมแผนที่ทหารบกได้พิมพ์ตราไปรษณียากรชุดอากาศขึ้น โดยภาพที่ปรากฏในตราไปรษณียากรนั้นเป็นภาพอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย และมีคำว่า “ประชาธิปไตย” อยู่บนภาพด้วย ตราไปรษณียากรชุดนี้ออกวางจำหน่ายครั้งแรกในวันที่ 24 มิถุนายน 2486

จากนั้นกรมแผนที่ทหารบกก็ได้พิมพ์ตราไปรษณียากรอีกชุดหนึ่ง ซึ่งเป็นชุดอนุสาวรีย์ปราบขบถ เพื่อเป็นที่ระลึกครบรอบ 10 ปีของการปราบปรามกลุ่มก่อการของพระองค์เจ้าวรเดช กฤดากร ตราไปรษณียากรชุดนี้เป็นภาพอนุสาวรีย์ปราบขบถ (หรือต่อมา คือ อนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ) ภาพต้นขาว และรวงข้าว พร้อมด้วยคำว่า “อนุสาวรีย์ปราบขบถ” ซึ่งเหตุผลในการพิมพ์ตราไปรษณียากรชุดนี้น่าจะเป็นเพื่อการปลุกใจให้ประชาชนเชิดชูการปกครองระบอบใหม่ และแสดงถึงความสามารถของนายกรัฐมนตรีในสมัยนั้นในการป้องกันปรามการก่อการกบฏต่างๆ ด้วย

ตราไปรษณียากรชุดนี้ออกวางจำหน่ายครั้งแรกเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2486

ในยุครัฐบาลทหาร คือ ช่วง 2501-2509 นั้น ได้มีการผลิตตราไปรษณียากรที่ระลึกออกมาอีกเป็นจำนวนมาก แต่ก็ได้ผลิตตราไปรษณียากรที่เกี่ยวข้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แต่อย่างใด โดยเฉพาะในวาระที่ครบรอบรัฐธรรมนูญฉบับถาวรฉบับแรก เป็นปีที่ 25 หรือ 30 ก็ได้มีการผลิต ยังมีเฉพาะเมื่อครั้งครบรอบ 20 ปี เมื่อพ.ศ.2495 เท่านั้น เนื่องจากตราไปรษณียากรในยุคนี้เป็นตราไปรษณียากรที่ผลิตขึ้นในโอกาสวันสถาปนาองค์การระหว่างประเทศที่ประเทศไทยเป็นสมาชิกอยู่ เป็นส่วนมาก

ในปี พ.ศ.2512 ตราไปรษณียากรที่ระลึกชุดสัปดาห์สากลแห่งการเขียนจดหมาย ได้พิมพ์ภาพอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยเป็นภาพพื้นหลังของตราไปรษณียากรชนิดราคา 2 บาท และ 3 บาท ซึ่งออกเป็นที่ระลึกในงานนี้

ในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2512 นี้เอง ก็ได้มีการวางจำหน่ายตราไปรษณียากรที่ระลึกวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรก หลังจากการเลือกตั้งครั้งสุดท้ายเมื่อ 15 ธันวาคม 2508 ซึ่งได้ใช้ภาพพระที่นั่งอนันตสมาคมพิมพ์ลงบนตราไปรษณียากรชุดนี้ ซึ่งเป็นครั้งแรกในรอบ 30 ปีที่ภาพพระที่นั่งอนันตสมาคมได้ปรากฏลงบนตราไปรษณียากรอีกครั้ง นับตั้งแต่ปี 2482 เป็นต้นมา

อย่างไรก็ดี ในขณะนั้นยังมีสภานุแทนราษฎร ดังนั้นแนวคิดในเรื่องการจัดพิมพ์จึงมิได้มาจากสภานุแทนราษฎรเอง อีกทั้งการพิมพ์ตราไปรษณียากรแต่ละครั้งยังต้องใช้ระยะเวลาเตรียมการพอสมควร ซึ่งอาจสันนิษฐานได้ว่าการจัดพิมพ์ตราไปรษณียากรชุดนี้น่าจะเกิดขึ้นเมื่อมีการใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ คือ ฉบับวันที่ 20 มิถุนายน 2511 และต้องการออกวางจำหน่ายให้ทันวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั่นเอง

จากนั้น ตราไปรษณียากรที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยก็ได้ถูกผลิตเพื่อเป็นที่ระลึกในเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 คือ ชุด 14 ตุลาคม รำลึก โดยมีจำนวน 4 ชนิดราคา เป็นภาพอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ภาพพานแว่นฟ้าบนอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย และภาพอนุสาวรีย์ที่ปรากฏอยู่บริเวณปีกของอนุสาวรีย์ ที่ได้กล่าวไปแล้วว่าเป็นครั้งแรกที่มีภาพกรรมกรปรากฏอยู่บนตราไปรษณียากร

ส่วนตราไปรษณียากรชนิดราคา 5 บาท ซึ่งเป็นภาพพานแว่นฟ้ารองรับรัฐธรรมนูญนั้น ปรากฏถ้อยคำในพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งทรงสละราชสมบัติด้วย

ตราไปรษณียากรชุดนี้ออกวางจำหน่ายครั้งแรกเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2518 ตรงกับวันเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 12 ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2517

ต่อมาก็ได้มีการจัดพิมพ์ตราไปรษณียากรชุด 60 ปีรัฐสภาไทย และอื่นๆ ออกมา ซึ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชนี้ได้มีการพิมพ์ตราไปรษณียากรออกมาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองแล้ว อาจกล่าวได้ว่ามีตราไปรษณียากรที่เกี่ยวข้องแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ ตราไปรษณียากรที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองโดยตรง เช่น ชุดวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือชุดที่ระลึก 14 ตุลาคม เป็นต้น อีกกลุ่มหนึ่งก็คือกลุ่มที่มุ่งสร้างค่านิยม ปลุกกระแสสังคม และความรู้สึกรักชาติ ซึ่งมักจะเน้นไปในทางเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ หรือเชิดชูเกียรติคุณของบุคคลต่างๆ เช่น ตราไปรษณียากรชุดพระนเรศวร ชุดพระเจ้าตากสิน หรือชุดพระศรีสุริโยทัย และสุดท้ายคือกลุ่มที่แสดงถึงความร่วมมือกับนานาชาติ และองค์การระหว่างประเทศ โดยออกเป็นตราไปรษณียากรที่ระลึกในโอกาสวันสถาปนาองค์การต่างๆ หรือในการจัดการแข่งขันนานาชาติกีฬาต่างๆ เป็นต้น ซึ่งการผลิตตราไปรษณียากรในยุคนี้นับว่าเป็นการผลิตที่คุ้มค่า เพราะตราไปรษณียากรได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการประชาสัมพันธ์ ปลุกกระแส และสร้างความเข้าใจในสิ่งๆ ให้แก่สังคมได้เป็นอย่างมาก

เชิงอรรถ

- (1) แนวความคิดเรื่อง Centripetal force กับ Centrifugal force นี้ ผู้วิจัยได้รับมาจากการอ่านงานเขียนของ Giovanni Sartori เรื่อง "European Political Parties: The Case of Polarized Pluralism" ใน Steven B. Wolinetz (ed.) **Party Systems** Dartmouth: Ashgate, 1998

ผู้เขียนมีความเห็นว่า การสร้างดุลของสองพลังดังกล่าวนับได้ว่ามีความจำเป็นในทุกๆ สังคม อย่างไรก็ดี ในกรณีของสังคมไทยนั้น ผู้เขียนเห็นว่า มีลักษณะเป็น Centripetal force เป็นพิเศษ เข้าใจว่าชนชั้นนำ และผู้บริหารในส่วนต่างๆ ของไทย มีความหวาดกลัว และเกรงเกรงลักษณะสังคมในแบบ Extreme Pluralism เป็นอย่างมาก

- (2) วิจิตร ศรีสอ้าน "ทศวรรษแรกของ มสธ. : ปมประวัติ มสธ" ใน 20 ปี มสธ. แห่งการพัฒนา. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ มสธ. 2541, หน้า 21

บทที่ 7

กระบวนการจัดการความจริงแบบใหม่(3)

พระราชพิธี เทศกาล วันหยุดราชการ

และวัฒนธรรมทางการเมือง

ความนำ

“เมื่อข้าพเจ้าเข้ามารับหน้าที่นี้ เมื่อสามสิบหกปีล่วงมาแล้วนั้น ข้าพเจ้าอายุเพียงแค่อายุแปดปี ในเวลานั้นทุกอย่างดูทรมานไปหมด ในวันนี้ แก้วและพรมก็ขาดเป็นรู พื้นแตกคร่ำคร่ำ รั้วทั้งรั้วเกือบจะพังลงมา เวลานั้นสงครามโลกเพิ่งสิ้นสุด ไม่มีใครสนใจกับอะไรทั้งสิ้น ข้าพเจ้าต้องค่อยๆ ก่อร่างสร้างทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นมาใหม่โดยไม่ใช้วิธีทุบทิ้ง ข้าพเจ้าค่อยๆ ทำไปทีละเล็กละน้อย เป็นเวลาสามสิบหกปีเข้าไปแล้ว ดังนั้น เราอาจจะเรียกรัฐบาลนี้ได้กระมังว่าเป็นรัฐบาลแห่งการปฏิรูป ขนบธรรมเนียมเก่าแก่ถูกรักษาไว้และแปรเปลี่ยนมาโดยลำดับ เราเรียนรู้และได้ประสบการณ์ว่า ขนบประเพณีดั้งเดิมอาจนำกลับมาใช้อีกครั้งหนึ่ง เพื่อชีวิตในปัจจุบันและอนาคต” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช “พระราชทานสัมภาษณ์” อ้างใน เลขาธิการวุฒิสภา, 2539: 68-70)

พระราชพิธีสมัยใหม่ กับความหมายทางการเมือง

พระราชพิธี หมายถึง งานที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ กำหนดไว้เป็นประจำตามราชประเพณี สืบมาแต่โบราณ หรือการพระราชพิธีที่ทรงพระราชดำริมีพระราชประสงค์ให้จัดทำขึ้น

พระราชพิธี เป็นงานหลวงสำหรับพระมหากษัตริย์ แบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ งานที่จัดขึ้นเป็นประจำจะกำหนดวันที่และเดือนไว้เป็นการแน่นอนอย่างหนึ่ง กับงานที่จะจัดขึ้นเป็นพิเศษตามที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดเป็นพระราชพิธีต่างๆ ในโอกาสที่สำคัญเพิ่มไปจากพระราชพิธีประจำปี อีกประการหนึ่ง

นอกจากนี้ ยังมีงานพระราชกุศล คืองานที่พระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญเป็นพิธีหลวง ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 4 ลักษณะ ได้แก่

- (1) งานที่ทำต่อเนื่องกับพระราชพิธี
- (2) งานที่จัดทำประจำตามกำหนดกาล
- (3) งานที่จัดเป็นพิเศษเฉพาะกาล
- (4) งานที่ทรงบำเพ็ญเป็นการภายในส่วนพระองค์

รัฐพิธี หมายถึงงานที่รัฐบาลกราบบังคมทูลขอพระมหากษัตริย์คุณให้ทรงรับไว้เป็นงานรัฐพิธี มีหมายกำหนดการที่กำหนดไว้เป็นประจำ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธานในพิธี หรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีผู้แทนพระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธาน ซึ่งจะเห็นได้ต่างจากพระราชพิธี เพราะว่ารัฐบาลเป็นฝ่ายกำหนดแล้วขอพระราชทานอัญเชิญเสด็จพระราชดำเนิน

ตารางที่ 7.1 แสดงรัฐพิธีที่สำคัญๆ ในปัจจุบัน

ชื่อรัฐพิธี	วันที่	สถานที่จัดงาน
วันสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (วันกองทัพไทย)	25 มกราคม	พระบรมราชานุสรณ์ อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี
วันที่ระลึกพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	31 มีนาคม	พระบรมราชานุสาวรีย์ ลานพลับพลาเจษฎาภิดินทร์ วัดราชบพิธ
วันที่ระลึกมหาจักรีวงศ์	6 เมษายน	ปฐุมบรมราชานุสรณ์ สะพานพุทธยอดฟ้า
วันแรกนาขวัญ	ตามดิถีฤกษ์ของโหรหลวง	มณฑลพิธีสนามหลวง
วันพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	30 พฤษภาคม 2545	คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2545 ให้เป็นวันรัฐพิธี
วันถวายสักการะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล	9 มิถุนายน	วัดสุทัศน์เทพวราราม

วันปิยมหาราช	23 ตุลาคม	พระบรมราชานุสรณ์ พระลานพระราชวังดุสิต
วันพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ เกล้าเจ้าอยู่หัว	25 พฤศจิกายน	พระบรมราชานุสรณ์ สวนลุมพินี
วันรัฐธรรมนูญ (วันถวายบังคม พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาท สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว)	10 ธันวาคม	พระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาท สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้าตึกรัฐสภา
วันสมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราช	28 ธันวาคม	พระราชานุสาวรีย์ วังเวียนใหญ่

ที่มา : กรมการปกครอง, 2544: 53-54 และสรุปจากข่าวการประชุมคณะรัฐมนตรี

เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2545

จากตารางที่ 7.1 นี้ จะสังเกตได้ว่ารัฐพิธีที่แสดงให้เห็นนั้นเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรำลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์เสียเป็นส่วนใหญ่ และนิยมให้ชื่อวันสำคัญตามพระนามของพระมหากษัตริย์พระองค์นั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นวันสมเด็จพระนเรศวรมหาราช วันที่ระลึกพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว วันพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือแม้แต่วันที่ระลึกมหาจักรีวงศ์ เป็นต้น เห็นจะมีแต่เพียงรัฐพิธีวันแรกนาขวัญเท่านั้นที่ได้เป็นการรำลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ แต่เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับขวัญและกำลังใจของเกษตรกรเสียมากกว่า

เทศกาลและวันหยุดราชการที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์

หนังสือเรียนกลุ่มวิชาเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิต (สปช.) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เล่มหนึ่ง ได้กล่าวอธิบายถึงแนวคิดเรื่อง “วันสำคัญ” ให้น่าสนใจ ดังต่อไปนี้

“เหตุการณ์ หรือเรื่องราวบางอย่างที่เกิดขึ้นในอดีต บางเหตุการณ์หรือเรื่องราวมีความสำคัญต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เราเรียกวันที่เกิดเหตุการณ์นั้นขึ้นว่า วันสำคัญ

ในประเทศไทยมีวันสำคัญต่างๆ มากมาย วันสำคัญแต่ละวันจะมีความเป็นมา หรือความสำคัญต่างกัน.. วันสำคัญเหล่านี้อาจแบ่งออกเป็น 3 พวก คือ วันสำคัญเกี่ยวกับคนไทย

เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันสำคัญของชาติ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันปิยมหาราช และวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา..

เมื่อถึงวันสำคัญต่างๆ ทางราชการจะหยุดให้ 1 วัน เพื่อให้ประชาชนได้จัดกิจกรรม หรือ พิธีกรรมต่างๆ ขึ้น เช่น ประดับธงชาติ ประดับโคมไฟตามอาคาร.. เพื่อเป็นการระลึกถึงความสำคัญของวันนั้น และเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบุคคล และร่วมมือกันทำสิ่งที่เป็ประโยชน์ต่อส่วนรวม” (สมศักดิ์ และคณะ, 2543: 318-319)

ตารางที่ 7.2 แสดงพัฒนาการของวันหยุดราชการของไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2475 – ปัจจุบัน

ปีที่กำหนด	วันหยุดและการเปลี่ยนแปลงวันหยุดราชการ	จำนวนวัน ที่หยุด (วัน)
4 มกราคม 2480	วันตรุษสงกรานต์ (New Year) วันที่ 31 มีนาคม และวันที่ 1 – 2 เมษายน วันจักรี วันที่ 6 เมษายน วันวิสาขบูชา (วันขึ้น 15 ค่ำ และวันแรม 1 ค่ำ เดือน 6 หรือเดือน 7 แล้วแต่กรณี) วันขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ (Constitution Petition Day) วันที่ 24 มิถุนายน วันรัฐธรรมนูญชั่วคราว (Provisional Constitution Day) วันที่ 27 มิถุนายน วันเข้าพรรษา (วันขึ้น 15 ค่ำ และวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8) วันเฉลิมพระชนมพรรษา (The King's Birthday) วันที่ 20 กันยายน วันรัฐธรรมนูญ (Constitution Day) ตั้งแต่วันที่ 9 –11 ธันวาคม วันมาฆบูชา (เพ็ญเดือน 3 หรือ เดือน 4 แล้วแต่กรณี)	3 1 2 1 1 2 1 3 1
28 กุมภาพันธ์ 2482	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันตรุษสงกรานต์ และวันขึ้นปีใหม่ วันที่ 31 มีนาคม และวันที่ 1 เมษายน วันชาติ (Nation Day) วันที่ 23, 24 และ 25 มิถุนายน วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 20, 21 กันยายน	2 3 2
17 ธันวาคม 2483	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันขึ้นปีใหม่ (New Year) วันที่ 31 ธันวาคม และวันที่ 1,	

	2 มกราคม	3
12 ธันวาคม 2488	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันขึ้นปีใหม่ (New Year) วันที่ 31 ธันวาคม และวันที่ 1 มกราคม วันปิยะมหาราช (Chulalongkon Day) วันที่ 23 ตุลาคม	2 1
13 สิงหาคม 2489	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันประกาศสันติภาพ (Peace Proclamation Day) วันที่ 16 สิงหาคม วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 5, 6 ธันวาคม	1 2
8 ธันวาคม 2493	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันขึ้นปีใหม่ วันที่ 31 ธันวาคม และวันที่ 1, 2 มกราคม วันสงกรานต์ วันที่ 13, 14 และ 15 เมษายน วันชาติ วันที่ 24 มิถุนายน วันสหประชาชาติ (United Nations Day) วันที่ 24 ตุลาคม วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4, 5 และ 6 ธันวาคม **ยกเลิกวันสันติภาพ	3 3 1 1 3
27 มิถุนายน 2494	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันฉัตรมงคล (Anniversary of H.M. the King's Coronation) วันที่ 5 พฤษภาคม วันพืชมงคล (Harvest Festival) วันข้างขึ้นเดือน 6 แล้ว แต่วันใดจะเป็นวันอุดมฤกษ์ที่ดีที่สุด ซึ่งสำนักพระราชวัง จะได้กำหนดเป็นปีๆ ไป วันชาติ วันที่ 23, 24 และ 25 มิถุนายน	1 1 3
14 พฤษภาคม 2497	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันขึ้นปีใหม่ วันที่ 1 มกราคม วันชาติ วันที่ 24 มิถุนายน วันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระบรมราชินี วันที่ 12 สิงหาคม วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 5 ธันวาคม วันรัฐธรรมนูญ วันที่ 10 ธันวาคม **ยกเลิกวันปิยะมหาราช และวันสหประชาชาติ	1 1 1 1 1
20 กรกฎาคม 2497	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ 1. วันสหประชาชาติ วันที่ 24 ตุลาคม	1

1 เมษายน 2499	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันแม่ วันที่ 15 เมษายน วันเด็ก วันจันทร์สัปดาห์แรกของเดือนตุลาคม (ซึ่งเป็นวันเด็กสากล)	1 1
11 ตุลาคม 2500	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ 1. กำหนดให้วันปิยมหาราช วันที่ 23 ตุลาคมเป็นวันหยุดราชการ	1
24 เมษายน 2502	มีการกำหนดให้วันที่ 8 เมษายนวันสถาปนากระทรวงกลาโหม เป็นวันที่ระลึก “วันกองทัพไทย”	
8 มิถุนายน 2503	มีการเปลี่ยนแปลงวันชาติ โดยให้ถือวันพระราชสมภพเป็นวันเฉลิมฉลองของชาติไทย จากเดิมที่เป็นวันที่ 24 มิถุนายน	
5 พฤษภาคม 2509	กำหนดให้วันพระราชพิธีพืชมงคลเป็น “วันเกษตรกร”	
12 สิงหาคม 2520	กำหนดให้วันที่ 12 สิงหาคม ซึ่งเป็นวันหยุดราชการมาตั้งแต่ปี 2497 เป็นวันแม่ด้วยอีกวันหนึ่ง	
13 มิถุนายน 2523	กำหนดให้วันที่ 25 มกราคม ซึ่งตรงกับวันที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกระทำยุทธหัตถีชนะพระมหาอุปราชเป็นวันกองทัพไทย ส่วนวันที่ 8 เมษายน ซึ่งตรงกับวันกองทัพไทยแต่เดิมนั้น ให้ถือเป็นวันสถาปนากระทรวงกลาโหม	

ที่มา : รวบรวมโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 7.2 การเปลี่ยนแปลงของวันหยุดราชการนั้นมีทั้งที่เป็นการกำหนดวันหยุดราชการขึ้นมาใหม่ เช่น วันขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ วันรัฐธรรมนูญชั่วคราว และวันรัฐธรรมนูญ บ้างก็เป็นการเปลี่ยนแปลงวันที่ เช่น วันชาติ วันแม่ วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ บ้างก็เปลี่ยนแปลงในรายละเอียดความสำคัญ เช่น กำหนดให้วันพระราชสมภพเป็นวันชาติ หรือในกรณีของวันที่ 12 สิงหาคม นั้นมิได้เป็นวันแม่ จนกระทั่ง 12 สิงหาคม 2520 เป็นต้น รวมทั้งมีการยกเลิกวันหยุดราชการ เช่น วันปิยมหาราช และวันสหประชาชาติ มีการกำหนดและยกเลิกการเป็นวันหยุดราชการอยู่หลายครั้ง

สิ่งที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือ ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และประกาศใช้รัฐธรรมนูญแล้วนั้น มีการกำหนดวันหยุดราชการที่เกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญถึง 3 วัน คือวันขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ (24 มิถุนายน) วันรัฐธรรมนูญชั่วคราว (27 มิถุนายน) และวันรัฐธรรมนูญ (9 – 11 ธันวาคม) นี่แสดงถึงการสร้างความสำคัญให้แก่รัฐธรรมนูญซึ่งเป็นสิ่งใหม่ใน

สังคม จนกระทั่งปี 2493 จึงกำหนดให้ วันที่ 24 มิถุนายนเป็นวันชาติ ซึ่งตรงนี้อาจเข้าใจได้ว่าเป็นการให้ความสำคัญกับรัฐธรรมนูญ ในฐานะที่เป็น “ชาติ” และในปี 2497 กำหนดให้วันที่ 10 ธันวาคม เป็นวันรัฐธรรมนูญ ส่วนวันที่ 27 มิถุนายน ซึ่งเป็นวันที่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราวฉบับแรกนั้นก็ได้ถูกยกเลิกไป

วัฒนธรรมทางการเมืองของระบอบพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย

เมื่อเรากล่าวถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของระบอบพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยแล้ว มีผู้วิจัยพิจารณาและวิเคราะห์ว่ามีลักษณะที่เป็นพิเศษ (Particularity)⁽¹⁾ คือมีลักษณะที่เฉพาะเป็นอย่างยิ่งอยู่ในสังคมการเมืองและในวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยเสียยิ่งกว่าจะมีลักษณะที่สอดคล้องกับปรากฏการณ์ทั่วไปของสังคมอื่นๆ หรือที่มีปรากฏอยู่โดยทั่วไปในต่างประเทศ แม้ว่าจะมีประเทศต่างๆ จำนวนไม่น้อยที่มีรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่ยังคงรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้ก็ตาม แต่ส่วนมากแล้วพระมหากษัตริย์จะมีพระราชสถานะ และพระราชอำนาจในรูปแบบพิธี และจะมีพระราชสถานะ และพระราชอำนาจเพียงไม่กี่ประการเท่านั้น หากแต่ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของไทยนี้ มีความพิเศษแตกต่างๆ ไปจากกรณีทั่วไป เนื่องจากพระมหากษัตริย์ไทยนั้นเป็นสถาบันที่ยังคงมีพระราชสถานะที่สำคัญ โดยเฉพาะต่อจิตใจของประชาชน พระองค์ทรงเป็นบรรทัดฐานทางศีลธรรมให้กับสังคม แม้ว่าในรัฐธรรมนูญจะระบุถึงพระราชสถานะไว้อย่างไรก็ตาม แต่สำหรับประชาชนไทยแล้วนั้น ดูเหมือนว่าพระองค์ยังคงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะการที่ทรงเป็นที่รักและเคารพยิ่งนั้น ยิ่งทำให้พระองค์ยังคงมีบทบาทต่อการเมืองการปกครอง และการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก

ดังนั้นการพิจารณาในประเด็นนี้ จึงมีเรื่องสำคัญๆ ที่ควรพิจารณาเพื่อเข้าใจให้บทบาทของพระมหากษัตริย์ในฐานะที่ทรงอยู่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยโดยแบ่งออกได้เป็น 2 ประการใหญ่ๆ ดังต่อไปนี้

พระราชสถานะ อันปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมีทั้งสิ้น 6 ลักษณะ ได้แก่

♦ ทรงเป็นพระประมุข

สถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยนั้นมีสถานะเป็นประมุขของรัฐ ซึ่งมีคุณลักษณะพิเศษ อันได้แก่

1) การเป็นที่มาแห่งเกียรติศักดิ์ การยอมรับนับถือจากทั้งประชาชนในประเทศ และจากนานาประเทศ

2) ทรงเป็นกลางในทางการเมือง ซึ่งนอกจากสถาบันพระมหากษัตริย์จะไม่สนับสนุนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นพิเศษแล้ว ยังจะต้องเป็นผู้ประสานความขัดแย้ง และสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้นในทางการเมือง

3) ทรงเป็นพระประมุขถาวร อันหมายถึงลักษณะของสถาบันที่มีบุคลากรที่มีความปรีชาสามารถ เหมาะสมกับฐานะประมุขของประเทศ และ

4) ทรงเป็นศูนย์รวมแห่งความเป็นชาติ นำมาซึ่งความสมัคสมานสามัคคีภายในชาติ

มีคำกล่าวที่เกี่ยวข้องกับพระราชสถานะที่ทรงเป็นประมุขของรัฐว่า “The King reigns but does not rule.” คำกล่าวนี้มีความหมายถึงการที่พระองค์ทรงเป็นพระผู้ปกเกล้าปกกระหม่อมปวงชน หากแต่ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นผู้ปกครอง หรือ “พระมหากษัตริย์ทรงปกเกล้า มิได้ทรงปกครอง” ดังนั้นพระองค์จึงต้องวางพระองค์อยู่เหนือการเมือง โดยไม่ใช้พระราชอำนาจทางการเมืองเกินกว่าที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้ และไม่ฝักใฝ่ฝ่ายการเมืองใด

และอีกคำกล่าวที่ว่า The King can do no wrong. นั้น เป็นคำกล่าวที่แสดงถึงพระราชสถานะที่อยู่เหนือการเมืองอย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้เอง เมื่อพระมหากษัตริย์จะทรงกระทำการใดๆ จึงจะต้องมีผู้รับสนองพระบรมราชโองการแทน เพื่อมิให้การกระทำใดๆ ที่พระองค์ทรงกระทำแล้วเกิดความผิดพลาด จะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียต่อองค์พระมหากษัตริย์

♦ ทรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ

จากบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่กล่าวว่า “พระมหากษัตริย์ทรงดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดมิได้” นั้นเอง ทำให้ไม่สามารถฟ้องร้องพระมหากษัตริย์ได้ไม่ว่าจะในทางแพ่ง ทางอาญา หรือทางปกครอง ใดๆ ทั้งนี้เนื่องจากการกระทำใดๆ ของพระมหากษัตริย์จะทรงกระทำโดยมีผู้รับสนองพระบรมราชโองการ จึงมีผู้ที่รับผิดชอบต่อการกระทำของพระมหากษัตริย์ ซึ่งพระองค์จะต้องไม่มีความรับผิดชอบใดๆ ในทางการเมือง สถานะของพระองค์จึงอยู่ในฐานะที่ไม่สามารถมีผู้ใดมาฟ้องร้อง กล่าวโทษพระองค์ได้

♦ ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก

ตั้งแต่โบราณมา พระมหากษัตริย์ไทยจะต้องทรงเป็นพุทธมามกะ แต่ด้วยลักษณะทางสังคมของไทยที่ประกอบด้วยผู้คนหลายเชื้อชาติ ศาสนา รัฐธรรมนูญจึงได้บัญญัติให้พระมหากษัตริย์ไม่เพียงแต่เป็นพุทธมามกะเท่านั้น แต่ยังต้องทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกของทุกศาสนาในประเทศด้วย ก็เพื่อให้ประชาชนชาวไทยไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดอยู่ร่วมกันในสังคมได้โดยสงบสุข

♦ ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย

ด้วยคตินิยมแต่เดิมมาที่ว่า พระมหากษัตริย์ย่อมต้องเป็นผู้นำสูงสุดทางการทหาร เป็นผู้ปกป้องบ้านเมือง และประชาชน จากศัตรูทั้งภายนอกและภายใน อีกทั้งคำว่า “กษัตริย์” หรือ “ชาติดิยะ” นี้ก็มีความหมายว่า นักรบผู้ยิ่งใหญ่ ด้วยแล้ว ฐานะจอมทัพไทยจึงเป็นพระราชสถานะที่ปรากฏตามรัฐธรรมนูญ

อย่างไรก็ดีการบังคับบัญชานั้นก็มิได้เกิดขึ้นโดยตรง หากแต่ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการประกาศและยกเลิกกฎอัยการศึก การประกาศสงครามโดยได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา และการแต่งตั้ง เลื่อนยศ เลื่อนตำแหน่ง ถอดถอน และพระราชทานบำเหน็จบำนาญ เท่านั้น

- ♦ ทรงเป็นที่มาแห่งฐานันดรศักดิ์ อิสริยยศ อิสริยศักดิ์ และประธานแห่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์

พระองค์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการพระราชทานและเรียกคืนเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตลอดจนสถาปนาและถอดถอนฐานันดรศักดิ์ต่างๆ โดยมีนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

- ♦ ทรงเป็นที่มาแห่งความยุติธรรม

การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีใดๆ นั้นล้วนเป็นไปภายใต้พระปรมาภิไธยทั้งสิ้น อีกทั้งพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษก็ถูกสงวนไว้สำหรับพระองค์

พระราชอำนาจ พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็นประมุขของรัฐนั้น อาจกล่าวได้ว่ามีอยู่ด้วยกันใน 2 ด้านใหญ่ๆ คือพระราชอำนาจตามรัฐธรรมนูญ และพระราชอำนาจในทางสังคม ซึ่งพระราชอำนาจตามรัฐธรรมนูญ ประกอบด้วย

- ♦ พระราชอำนาจในการใช้อำนาจอธิปไตย

แม้ว่าพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยนี้จะมีได้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยทั้งสิ้น ดังเช่นในระบอบราชาธิปไตยก็ตาม แต่อย่างน้อยที่สุดพระองค์ก็มีส่วนเป็นเจ้าของอยู่ด้วย เทียบเท่ากับประชาชน แต่รัฐธรรมนูญก็ระบุให้พระองค์ทรงเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยโดยผ่านองค์กรต่างๆ ตามรัฐธรรมนูญ

- ♦ พระราชอำนาจตามนิติราชประเพณี และมีปรากฏในรัฐธรรมนูญ

แม้ว่าพระมหากษัตริย์จะต้องอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญแล้ว แต่ความเป็นสถาบันที่มีมาก่อน และเปี่ยมด้วยอำนาจ ทำให้มีพระราชอำนาจหลายประการไม่ได้หายไป และยังคงปรากฏในรัฐธรรมนูญ แต่อาจมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมตามสภาพการปกครอง ทั้งนี้ก็เพื่อเชิดชู และให้เกียรติแก่สถาบันพระมหากษัตริย์ พระราชอำนาจเหล่านี้ได้แก่พระราชอำนาจในการสถาปนาฐานันดรศักดิ์ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ การประกาศสงคราม และการพระราชทานอภัยโทษ เป็นต้น

- ◆ พระราชอำนาจตามนิติราชประเพณี แต่ไม่ปรากฏในรัฐธรรมนูญ

พระราชอำนาจประเภทนี้มีลักษณะที่เป็นไปตามธรรมเนียมปฏิบัติ และเกิดขึ้นจากความยินยอมพร้อมใจ แม้จะไม่มีภาระบุเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ก็มีปฏิบัติ เช่น การที่พระมหากษัตริย์มีกระแสพระราชดำรัสในเรื่องต่างๆ ต่อคณะรัฐบาล รัฐบาลจำเป็นต้องนำมาใส่เกล้าฯ และทบทวนว่าจะสนองพระราชดำรานั้นได้มากน้อยเพียงใด หรือไม่ เป็นต้น

- ◆ พระราชตามพระราชอัธยาศัย

พระราชอำนาจประเภทนี้เป็นพระราชอำนาจที่จะทรงเลือก แต่งตั้ง ดำเนินการ หรือมีพระราชบัญชา ในกิจการส่วนพระองค์

- ◆ อำนาจที่รัฐอธิปไตยถวายเฉพาะครั้ง

อำนาจที่รัฐอธิปไตยถวายเฉพาะครั้งเป็นอำนาจที่เกิดขึ้นเป็นบางโอกาส โดยที่รัฐอธิปไตยนี้ทำหน้าที่แทนประชาชน แต่เมื่อมีเหตุอันจำเป็น เช่น การจะประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ รัฐอธิปไตยย่อมจะทูลเกล้าฯ ถวายพระมหากษัตริย์เพื่อทรงลงพระปรมาภิไธย ดังนั้นพระราชอำนาจในการลงพระปรมาภิไธยจึงเป็นพระราชอำนาจที่รัฐอธิปไตยถวายเฉพาะครั้ง

ในส่วนของพระราชอำนาจทางสังคมนั้นจะผูกติดอยู่กับความเป็นที่รัก เคารพ และความผูกพันของประชาชนต่อพระมหากษัตริย์ โดยมีได้เกี่ยวข้องกับบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายแต่ยบาล ความรัก เคารพ และความรู้สึกผูกพันของประชาชนต่อองค์พระมหากษัตริย์มิใช่เป็นเรื่องที่จะเกิดขึ้นได้โดยทั่วไป ทั้งนี้ต้องประกอบขึ้นจากองค์ประกอบหลายประการ ประการสำคัญประการหนึ่งคือเรื่องของความเชื่อของผู้คนในสังคมเกี่ยวกับที่มาของพระมหากษัตริย์ ความเชื่อในเรื่องความสูงส่งของพระมหากษัตริย์ ความเชื่อเรื่องเหนือพุทธทาสกูร และความคิดที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งมีฐานะสูงส่ง เหนือจากบุคคลธรรมดา อีกทั้งความสูงส่งนี้ยังเป็นเหมือนร่มโพธิ์ร่มไทรที่สามารถนำมาซึ่งความสงบร่มเย็น ความผาสุก และความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ชาติบ้านเมืองได้ด้วย ก็ยิ่งทำให้พระราชสถานะของพระมหากษัตริย์เป็นที่เชิดชู และศรัทธา

แต่อย่างไรก็ดี ความเชื่อของสังคมเป็นความรู้สึกที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์โดยส่วนรวม ซึ่งยังต้องมาประกอบกับพระจริยวัตรส่วนพระองค์ของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์เอง จึงจะทำให้เกิดเป็นความพระราชอำนาจที่พระองค์จะมีต่อสังคม พระราชจริยวัตรที่งดงาม พระราชกรณียกิจต่างๆ เพื่อประชาชน พระราชอัธยาศัย และการทรงไว้ซึ่งธรรมของพระมหากษัตริย์ ไม่ว่าจะเป็นทศพิธราชธรรม หรือจักรวรรดิวัตร เหล่านี้จึงก่อปรขึ้นเป็นพระราชอำนาจทางสังคม ซึ่งพระองค์จะทรงเป็นผู้นำของประเทศ นอกจากฐานะประมุขของรัฐ ซึ่งเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแล้ว พระองค์จะทรงเป็นผู้นำทางด้านสังคม และจิตใจ เช่น เป็นผู้ชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพการณ์บ้านเมือง หรือแม้แต่การที่ทรงโปรดปราน

เรื่องใดนั้น เรื่องนั้นก็มักจะได้รับการกล่าวถึง และปฏิบัติตาม ซึ่งหากเรื่องนี้เป็นเรื่องที่สามารถสร้างประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม ก็จะเป็นการเน้นย้ำถึงพระอัจฉริยภาพ และพระปรีชาสามารถ ทำให้เกิดความเคารพ ศรัทธาให้แก่ประชาชนมากขึ้นอีก

เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจในลักษณะนี้ ก็เป็นการทำให้สังคม โดยเฉพาะสังคมการเมืองมีความเข้มแข็ง เป็นอันหนึ่งอันเดียว และมีที่ที่เป็นศูนย์รวมของคนในประเทศ กล่าวคือ การที่สังคมไทยมีพระมหากษัตริย์มีทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจต่อจิตใจของประชาชน และยังทรงมีพระปรีชาสามารถ ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม เป็นที่มาของความดี แล้วนั้น เมื่อมีสิ่งที่ไม่ปกติสุขเรียบร้อย พระมหากษัตริย์ไทยจะทรงแสดงบทบาทเป็นผู้ควบคุมสถานการณ์ และสร้างความปรองดองในบ้านเมือง เมื่อพระองค์ทรงมีแนวพระราชดำริอย่างไรแล้ว ผู้ใหญ่ในบ้านเมืองย่อมต้องตั้งใจฟัง และหาแนวทางปฏิบัติตามให้จงได้ ทั้งนี้มิใช่ว่าพระมหากษัตริย์จะทรงลงโทษแก่ผู้ที่ฝ่าฝืนหรือหนึ่งเฉยต่อพระราชดำริของพระองค์ แต่เพราะพระองค์ทรงเป็นที่เคารพรักของประชาชน ทำให้ผู้ที่ต้องทำหน้าที่เพื่อประชาชน จำจะต้องตั้งใจฟังแนวพระราชดำริต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นเพื่อแนะนำ ดักเตือน ให้เกิดความสงบสุขร่มเย็นภายในประเทศ ซึ่งตรงนี้เองที่กล่าวได้ว่าพระองค์ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยทั้งชาติ

บ่อยครั้งที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงเข้ามาช่วยเหลือบ้านเมือง ในเหตุการณ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเวลาที่เกิดภัยพิบัติ เกิดความเสียหายแก่ชีวิต และทรัพย์สินของประชาชน พระองค์ก็จะทรงพระราชทานความช่วยเหลือ อีกทั้งยังมีแนวทางในการป้องกันปัญหาที่อาจขึ้นอีก หรือแม้แต่เหตุการณ์ทางการเมืองต่างๆ พระองค์ก็ทรงเข้ามาทำหน้าที่เป็น “ศูนย์รวมจิตใจของคนไทยทั้งชาติ” เช่น ปัญหาความไม่สงบในภาคใต้เมื่อ พ.ศ.2515-2520 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้เสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่พระตำหนักทักษิณราชินีวงศ์ เพื่อเป็นการสร้างความสมัคสมานสามัคคีให้แก่ผู้คนในพื้นที่ ปองปรามการแบ่งแยกดินแดน ซึ่งเป็นความพยายามอย่างยิ่งของผู้ก่อการ หรือในกรณีเหตุการณ์ 14 ตุลา นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริสเพื่อเตือนสติทุกฝ่ายว่า

“..ขอให้ทุกฝ่ายทุกคน จงระงับเหตุแห่งความรุนแรงด้วยการตั้งสติยับยั้งเพื่อให้ชาติบ้านเมืองคืนสู่สภาพปกติโดยเร็ว..”

ซึ่งแสดงถึงความเป็นห่วงกังวลของพระองค์ต่อบ้านเมืองและประชาชน ในเหตุการณ์วันนั้นพระองค์ทรงททการรักษาราชวังเปิดประตูรับประชาชนที่หลบหนีการปราบปรามของรัฐบาลเข้ามาอยู่ในเขตพระราชฐาน อีกทั้งนายกรัฐมนตรีขณะนั้น คือ จอมพลถนอม กิตติขจรก็ยังได้กราบบทวายบังคมลาออกตามคำแนะนำของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อันนำมาซึ่งความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองในเวลาต่อมา และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งต่อมามีผู้เรียกท่านว่าเป็นนายกษพระราชทาน

รวมทั้งในเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2535 ในครั้งนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีรับสั่งให้นายกรัฐมนตรี คือ พลเอก สุจินดา คราประยูร และพลตรี จำลอง ศรีเมือง เข้าเฝ้าทูล

ละอองธุลีพระบาท และมีพระราชดำริว่าการแก้ปัญหาของชาตินั้นต้องอาศัยความร่วมมือกัน ร่วมกันคิดร่วมกันทำ เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติเป็นหลัก การใช้ความรุนแรงนั้นมาซึ่งความเสียหายของทุกฝ่าย โดยเฉพาะความเสียหายต่อชาติบ้านเมือง และประชาชน จากนั้นนายกรัฐมนตรีจึงได้กราบถวายบังคมลาออก

จากเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองครั้งสำคัญทั้ง 2 ครั้งย่อมแสดงถึงบทบาทของพระมหากษัตริย์ไทย ที่ถึงแม้พระองค์จะเป็นกลางทางการเมือง แต่ก็ทรงมีภารกิจเกี่ยวข้องกับการเมือง เป็นผู้แก้ไขปัญหามองการณ์ไกลที่สำคัญ ที่มีไม่ว่าผู้ใดก็จะสามารถจัดการให้เรียบร้อย ก็ด้วยพระราชอำนาจ โดยเฉพาะพระราชอำนาจในทางสังคม ที่เป็นผู้นำ และศูนย์รวมในทางจิตใจให้แก่คนในชาติ จึงทำให้วิกฤตการณ์หรือปัญหาต่างๆ คลี่คลายลงได้

ในส่วนของสิทธิของพระมหากษัตริย์ในทางการเมืองการปกครองนั้น แม้พระองค์จะต้องวางพระองค์เป็นกลาง ไม่สนับสนุนฝ่ายใด ซึ่งฟังแล้วคล้ายกับว่าพระองค์จะต้องออกไปจากสังคมการเมืองของประเทศ แต่อันที่จริงแล้วพระองค์ทรงมีสิทธิหลายประการที่มีผลต่อการเมืองการปกครองประเทศ เป็นสิทธิในทางปฏิบัติ ได้แก่ สิทธิที่จะทรงพระราชทานคำแนะนำ เตือนสติ สิทธิที่จะทรงได้รับการปรึกษา และสิทธิที่จะทรงสนับสนุนนโยบายของรัฐบาล ดังนั้นพระองค์จึงยังทรงมีพระราชสถานะเป็นที่เคารพยำเกรงของผู้นำรัฐบาล ซึ่งหากพระองค์ทรงต้องการทราบกิจการที่รัฐบาลกระทำลงไป หรือแนวทางในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่รัฐบาลกำลังดำเนิน พระองค์ย่อมมีสิทธิที่จะเรียกให้รัฐบาลเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทรายงานเรื่องต่างๆ เหล่านี้ต่อพระองค์ได้ และหากว่าพระองค์จะแนะนำตักเตือนสิ่งใด ก็ย่อมอยู่ในวิสัย และเป็นสิ่งที่รัฐบาลต้องน้อมรับพระราชกระแสรับสั่งอีกด้วย จากตรงนี้เอง อาจกล่าวได้ว่าพระมหากษัตริย์กลายเป็นสถาบันอีกสถาบันหนึ่งที่ทำหน้าที่ตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจของฝ่ายบริหาร หรือรัฐบาล และยังเป็นองค์กรที่มีประชาชนสนับสนุนมากที่สุดก็ว่าได้

ดังนั้นเมื่อจะกล่าวถึงการทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์กับประชาธิปไตยเป็นเรื่องเดียวกัน เรื่องนี้คงต้องกล่าวว่าการกล่าวถึงประชาธิปไตยในประเทศไทยที่ผ่านมา เป็นการพูดถึงกันในวงแคบ ๆ ทางวิชาการเท่านั้น ประชาชนโดยทั่วไปไม่ได้รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพัฒนาการของประชาธิปไตย หลักการของระบอบประชาธิปไตย และสาระสำคัญและรูปแบบการปกครองของประชาธิปไตยมากนัก ดังนั้น แนวคิดว่าด้วยประชาธิปไตยในประเทศไทยจึงเป็นแนวคิดที่เป็น “อุดมคติ” หรือ “อุดมการณ์” ที่เป็นนามธรรม อย่างมากกว่า จะเป็นเรื่องการนำไปใช้และปฏิบัติจริงซึ่งก่อให้เกิดผลในทางรูปธรรม และสาระสำคัญที่เกี่ยวกับประชาธิปไตยในประการหนึ่งก็คือ ประชาธิปไตยจะอยู่อย่างมั่นคงและถาวรได้ต้องได้รับการสนับสนุนจากประชาชนมากพอสมควร นั่นก็หมายความว่า ประชาชนภายในประเทศต้องมีความรู้เรื่องประชาธิปไตยพอสมควร รวมทั้งควรมีความเข้าใจในเรื่องสิทธิหน้าที่ และเข้าใจกระบวนการของประชาธิปไตย ระบบการเลือก

ตั้ง ระบบตัวแทน การมีส่วนร่วมทางการเมือง หรือ ที่เราเรียกว่า ระบอบประชาธิปไตยทำให้ การเมืองเป็นของประชาชนหรือของมวลชนส่วนใหญ่ในตัวเอง

โดยหลักแนวคิดที่ว่านี้ ประชาธิปไตยจึงต้องดำรงอยู่คู่กับมหาชน หรือประชาชนซึ่งเป็น คนส่วนใหญ่ของประเทศ และตรงกันข้ามกับการปกครองในระบอบเผด็จการหรืออำนาจนิยมที่ เป็นการปกครองโดยคณะบุคคลหรือโดยบุคคลเพียงคนเดียว รวมทั้ง การปกครองภายใต้ ระบอบราชาธิปไตย เป็นต้น เมื่อพิจารณาจะหลักการดังกล่าวแล้ว จะพบว่าประชาธิปไตยไม่ สามารถอยู่คู่ไปกับระบอบราชาธิปไตยได้เลย เพราะต่างมีพื้นฐานทางความเชื่อที่แตกต่างกัน อย่างสิ้นเชิง

เมื่อกลับมาพิจารณาถึงประชาธิปไตยในประเทศไทยตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา เราพบว่าใน ช่วงระยะต้นของการปกครองของประชาธิปไตยในประเทศไทยเป็นช่วงเวลาที่ยกย่องพระมหากษัตริย์กับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยมีความขัดแย้งอย่างมาก เช่น ประเด็นในเรื่อง พระราชอำนาจในการสั่งประหารชีวิต เป็นต้น ที่หากถือหลักการปกครองแบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้ว อำนาจในการสั่งประหารชีวิตควรจะเป็นของพระมหากษัตริย์แต่ เพียงผู้เดียว โดยพระองค์ถือเป็นผู้มีอำนาจโดยสมบูรณ์ แต่หากพิจารณาจากหลักการของ ระบอบประชาธิปไตยที่ไม่ยอมให้อำนาจอยู่ที่บุคคลเพียงคนเดียวแล้ว จะใช้หลักการแบ่งแยก อำนาจระหว่างสถาบันต่างๆ ดังนั้น อำนาจในการตัดสินประหารชีวิตของประชาชนย่อมต้องมี กระบวนการยุติธรรมที่ชัดเจนเพียงพอ และอำนาจดังกล่าวต้องอยู่ที่องค์กรยุติธรรมหรือศาลสูง สุดของรัฐมิใช่ขึ้นกับบุคคลหนึ่งบุคคลใด และประเด็นดังกล่าวนี้ นับว่ามีความสำคัญและเป็น เหตุหนึ่งที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ทรงสละราชสมบัติในเวลาต่อมา

อย่างไรก็ดี ช่องว่างระหว่างประชาธิปไตยกับสถาบันกษัตริย์ถูกทำให้ลดลงเรื่อย ๆ และ รัฐบาลซึ่งอ้างว่าเป็นรัฐบาลประชาธิปไตยได้ใช้สถาบันกษัตริย์เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการ สร้างความชอบธรรมทางการเมืองให้กับตน⁽²⁾ โดยการเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ขึ้นอย่าง เป็นชั้นตอน เป็นกระบวนการและเป็นลำดับส่งผลให้ภาพของประชาธิปไตยในปัจจุบันของไทย เป็นเรื่องเดียวและสามารถอยู่ร่วมกันได้กับสถาบันพระมหากษัตริย์ ประชาธิปไตยไม่ได้เป็นเรื่อง ของมวลชนอีกต่อไป และกลับกลายเป็นของพระมหากษัตริย์เป็นผู้พระราชทานประชาธิปไตย แก่ประเทศ ไม่ใช่เกิดจากการคณะบุคคลหรือมวลชนแต่อย่างใด

มีการกระทำหลายชนิดที่เกิดขึ้นเพื่อเชื่อมโยงการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเข้า กับสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่ผู้เขียนเห็นว่าวิธีการที่รัฐสภาซึ่งเป็นสถาบันทางการเมืองของ การปกครองในระบอบประชาธิปไตยกระทำนั้น เป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษามากที่สุด เนื่องจากการ เป็นองค์กรหลักของระบอบประชาธิปไตยนี้เอง การกระทำใดๆ ที่มาจากรัฐสภา จึงน่าจะมี ความหมายถึงการกระทำที่เป็นแบบประชาธิปไตย เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย หรือเป็นการแก้ปัญหาทางการเมืองด้วยระบบรัฐสภา ซึ่งรัฐสภาไทยได้จัดการปัญหาความไม่ลง ตัวของแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยและพระมหากษัตริย์ไว้อย่างน่าสนใจ

ภายใต้ความซับซ้อน ความขัดแย้งในตัวเอง ความไม่ลงตัว และการที่เหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 มีผลกระทบต่อบุคคลหลายฝ่าย และกระทบต่อหลายสถาบัน ส่งผลให้รัฐสภาของไทยเลือกที่จะใช้แนวความคิด และอุดมการณ์บางลักษณะมาให้อธิบายเรื่องราวของเหตุการณ์ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ในลักษณะที่เป็นการตีความใหม่ และมุ่งที่จะสื่อความหมายกับคนในปัจจุบัน โดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 เป็นต้นมา รัฐสภาของไทยได้มุ่งเชิดชูสถาบันกษัตริย์ โดยผูกสถาบันนี้เข้ากับแนวคิดหลักที่ว่าประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่มาช้านานควบคู่กับแนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ไทยมาจากการเลือกตั้งแบบไทย⁽³⁾ และประชาธิปไตยนั้นมีเป้าหมายสำคัญคือเพื่อการสร้างประโยชน์สุขให้แก่ประชาชนส่วนใหญ่เป็นสำคัญ

รัฐสภาได้พยายามเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการปกครองระบอบประชาธิปไตยและองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเน้นโครงเรื่องหลักที่ว่าด้วย "การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข" และ "พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย" โดยขั้วต้นและยกสถานะของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะสถาปนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาก่อนเหตุการณ์วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ดังเช่นที่ได้มีการกล่าวถึงองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ในบทความวิชาการเรื่อง "การปกครองระบอบประชาธิปไตย" ในหน้าเว็บไซต์รัฐสภาในปัจจุบันว่า

"...พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติในพุทธศักราช 2468 พระองค์ทรงตั้งพระราชปณิธานแน่วแน่ที่จะวางรากฐานการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ดังปรากฏหลักฐานและเอกสารการเตรียมการพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนหลายครั้ง แต่ถูกยับยั้งจากที่ประชุม อภิรัฐมนตรีสภาว่ายังไม่ถึงเวลาอันสมควร ช่วงเวลานั้นกระแสการเรียกร้องการปกครองระบอบประชาธิปไตยมีความรุนแรงยิ่งขึ้น จนในที่สุดมีกลุ่มบุคคลที่เรียกตัวเองว่า "คณะราษฎร" ได้ร่วมกันดำเนินการเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยในวันที่ 24 มิถุนายน พุทธศักราช 2475 หลังจากนั้น ประเทศไทยได้มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขจนถึงปัจจุบัน"⁽⁴⁾

จะเห็นได้ชัดเจนนจากเอกสารที่เสมือนเป็นคำประกาศของรัฐสภาดังกล่าวข้างต้นว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงมีพระราชปณิธานแน่วแน่ที่จะสถาปนาระบอบประชาธิปไตยขึ้น ก่อนเหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 ซึ่งแนวคิดเรื่องดังกล่าวนี้ ปรากฏอย่างชัดเจนอยู่ในแนวความคิดของประธานรัฐสภายุคสมัยใหม่ของประเทศไทยหลายๆ คน⁽⁵⁾ ด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น นายอุกฤษ มงคลนาวิน เองได้ก็กล่าวถึงเรื่องประชาธิปไตยของไทยไว้อย่างแข็งขันว่า

"การเป็นประชาธิปไตยนี้ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รัชกาลที่ 5 รัชกาลที่ 6 รัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา ทรงเตรียมการไว้แล้วอย่างเป็นขั้นเป็นตอน จะว่าไม่ทันใจก็ไม่

ได้ เพราะว่าเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองมาแล้ว 70 ปี ก็ไม่เห็นมีอะไรดีขึ้นเท่าไร กลับยิ่งเลว
ทรามกว่าสมัยก่อนด้วยซ้ำ ถ้าจะว่าไป พวกเราก็คงจะรู้กันอยู่ว่าอะไรเป็นอะไร”⁽⁶⁾

แนวความคิดที่ชัดเจนและหนักแน่นของประธานรัฐสภาในลักษณะเช่นนี้ คือเห็นว่า
“ประชาธิปไตย” ที่เกิดขึ้นจริงภายหลังวันที่ 24 มิถุนายน 2475 มีลักษณะ “เลวทราม” และมีอาจ
เปรียบได้กับ “ประชาธิปไตย” ที่รัชกาลที่ 7 ทรงเตรียมการ ย่อมมีผลโดยตรงต่อการดำเนินงาน
ของรัฐสภาในทางหนึ่งทางใดอย่างไม่ต้องสงสัย และนับว่าเป็นพลังผลักดันที่สำคัญในการที่จะทำ
ให้รัฐสภาในยุคใหม่ของประเทศไทย กลายเป็นรัฐสภาที่นิยมกษัตริย์อย่างมากไปโดยปริยาย

อีกตัวอย่างหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่ารัฐสภาของประเทศไทยสมัยใหม่ได้ให้ความสำคัญต่อ
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในฐานะที่ทรงเป็น“นักประชาธิปไตยที่แท้จริง” อย่างต่อ
เนื่อง ได้แก่ การที่รัฐสภาได้นำพระนามของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมาตั้งเป็นชื่อ
องค์กรซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับของรัฐสภาอย่างเช่น สถาบันพระปกเกล้า เป็นต้น รวมทั้งได้มีการ
ประยุกต์แนวความคิดที่ว่าด้วย“การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็น
ประมุข” ให้เข้ามาสอดแทรกเป็นหลักปรัชญาในการทำงานของรัฐสภา⁽⁷⁾ รวมทั้ง มีการจัดสร้าง
พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างสถาน
ที่ คือ รัฐสภา กับองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตรง⁽⁸⁾

เชิงอรรถ

- (1) ข้อเขียนที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับการพิจารณาในที่นี้ มีอาทิ Andrew Vincent *Nationalism and Particularity* Cambridge: Cambridge University, 2002 โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทหน้าที่ว่าด้วย “The Drift to Particularity”; J. R. Bauer and D. A. Bell (eds.) *The East Asian Challenge for Human Rights* Cambridge: Cambridge University Press, 1999
- (2) โดยเฉพาะในช่วง ปี พ.ศ. 2500 – 2516 ซึ่งเป็นรัฐบาลเผด็จการโดยทหาร อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ในเรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ได้ทรงให้พระราชทานสัมภาษณ์ไว้ว่า “เป็นการธรรมดาสามัญเหลือเกินที่พระมหากษัตริย์จะถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการต่างๆ ตัวอย่างเช่น ในประเทศอังกฤษ สมเด็จพระราชินีก็ถูกใช้เหมือนกัน ถ้าเราเลือกคำนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลาที่เสด็จไปเปิดสมัยประชุมสภา ก็ทรงถูกใช้โดยพวกรัฐบาลให้ทรงทำหน้าที่เป็นผู้แถลงการณ์ของรัฐบาลว่า ในรอบปีต่อไปนี้ รัฐบาลจะอย่างไร ดังนั้น เป็นต้น แต่แน่นอนว่า เราก็มีทางเลือกเหมือนกัน จะทำตามที่ถูกใช้ หรือไม่ ถ้าการนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ เราทำทุกอย่างโดยเปิดเผย ดังนั้น ใครก็ตาม หรือกลุ่มใดก็ตามที่จะมาใช้เรา เขาต้องระวังตัวอยู่เหมือนกันว่า เขาต้องเข้ามาโดยเจตนาบริสุทธิ์” อ้างใน สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับรัฐสภา, 2539, หน้า 239.
- (3) เอกสารของสำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, เพิ่งอ้าง, หน้า 199 ได้กล่าวถึงแนวความคิดหนึ่ง ซึ่งยืนยันว่า “พระมหากษัตริย์จะต้องมาจากการเลือกตั้ง โดยจะเลือกตั้งด้วยวิธีใดไม่ปรากฏ ในยุคเวทกล่าวกันว่าหัวหน้าตระกูลต่างๆ ที่เรียกว่าวิส หรือชนชั้นสูงเป็นผู้เลือกพระราชา... คตินี้ได้มีต่อเนื่องมาถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ในประเทศไทยด้วย” ในสมัยอยุธยา หากพระมหากษัตริย์ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง ก็จะมีการชิงกันด้วยอำนาจ เรียกว่าการปราบดาภิเษก อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี นับตั้งแต่เริ่มต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก “ได้ทรงรับเลือกตั้งจากข้าราชการและสมณชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎร ให้ขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นปฐม”
- (4) “การปกครองระบอบประชาธิปไตย” ใน www.parliament.go.th/files/library/t-bo.3htm

- (5) ประธานรัฐสภาไทย นับจากปี พ.ศ.2516 เป็นต้นมา มีรายชื่อดังต่อไปนี้ พล.ต.ศิริ ศิริโยธิน, ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, นายประภาศน์ อวยชัย, นายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์, นายอุทัย พิมพ์ใจชน, พล.อ.กมล เตชะตุงคะ, พล.อ.อ.हरิน หงสกุล, นายจารุบุตร เรืองสุวรรณ, นายอุกฤษ มงคลนาวิน, นายวรรณ ชันชื้อ, นายมีชัย ฤชุพันธุ์, นายมารุต บุณนาท, นายบุญเอื้อ ประเสริฐสุวรรณ, นายวันมูหะมัด นอเมทา และนายอุทัย พิมพ์ใจชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พล.อ.อ.हरิน หงสกุล กับนายอุกฤษ มงคลนาวิน นั้น ดำรงตำแหน่งประธานรัฐสภายาวนานมากกว่าคนอื่นๆ คือตกประมาณคนละ 6 ปีเศษ จึงนับว่ามีความสำคัญมากกว่าคนอื่นๆ และมีกิจกรรมมากกว่าคนอื่นๆ ด้วย
- (6) อุกฤษ มงคลนาวิน”พระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย” การบรรยายพิเศษในการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง ราชอาณาจักรไทยในรอบ 5 ทศวรรษแห่งการครองราชย์ จัดโดยกรมศิลปากร วันที่ 7-8 สิงหาคม 2539 ณ โรงแรมรอยัลริเวอร์ กรุงเทพมหานคร, หน้า 40.
- (7) หลักการสำคัญของรัฐสภาไทยยุคใหม่ คือ การเห็นว่า “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรีและศาล” (มาตรา 3 ของรัฐธรรมนูญ 2540) ซึ่งเป็นหลักการทางการเมืองแบบพิเศษ มิใช่หลักการ Parliamentary Sovereignty ซึ่งเป็นหลักการของระบอบรัฐสภาของประเทศตะวันตก หรือของประเทศญี่ปุ่น แต่อย่างใดทั้งสิ้น เรื่องนี้ ขอให้ดูคำอธิบายของ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับรัฐสภา, 2539 และดูเพิ่มเติม คำอธิบายของนักรัฐศาสตร์ ผู้เปลี่ยนมาเป็นนักการเมืองอาชีพที่ยาวนานคนหนึ่งของไทย เกษม ศิริสัมพันธ์ “บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบบรัฐสภา” ใน จุดตัดทางประวัติศาสตร์ สำนักพิมพ์ภัคธรศ, 2544.
- (8) हरิน หงสกุล, “ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าว” 2529
หน้า 140,148.

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยไม่ได้ทำการศึกษา อีกทั้งไม่ได้วิเคราะห์ในทางประวัติศาสตร์ว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติเพราะเหตุปัจจัยใด เมื่อใด ในเงื่อนไขอะไร อย่างไร และเมื่อพระองค์ทรงสละราชสมบัติแล้ว มีผลต่อรัฐบาล และมีผลกระทบต่องคมการเมืองของประเทศไทย (สยาม) หรือไม่ ในลักษณะใด

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการศึกษาในอีกแนวทางหนึ่ง โดยพิจารณาการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นประเด็นของความรูชนิดหนึ่ง ซึ่งมีความหมายแตกต่างกันไปขึ้นกับมุมมอง การให้คำอธิบาย จุดยืนทางการเมือง ภาษาทางการเมืองที่ใช้ และขึ้นกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ใช้ และเน้นในการศึกษาของแต่ละแบบและแต่ละแนวทาง

ผลของการศึกษาพบว่า การสละราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ.2477 (ตามปฏิทินเดิม) นับเป็นเหตุการณ์สำคัญอย่างยิ่ง เหตุการณ์หนึ่งในประวัติศาสตร์สังคมการเมือง เนื่องด้วยเป็นเรื่องราวที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนประการหนึ่ง อีกทั้งเป็นเหตุการณ์ที่ถือกำเนิดในช่วงเริ่มแรกของการสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตยในอีกประการหนึ่ง ซึ่งในห้วงเวลาดังกล่าว แนวทางของการสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตย สามารถแบ่งได้เป็น 2-3 แนวทางใหญ่ๆ ในระหว่างระบอบรัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตยในแบบรัฐสภา ซึ่งอำนาจสูงสุดเป็นของรัฐสภา (Parliamentary Sovereignty) กับระบอบประธานาธิบดี และระบอบสาธารณรัฐ ซึ่งมีการแข่งขันกันอย่างมากในทางแนวความคิดระหว่างระบอบการปกครองในแบบของประเทศสหรัฐอเมริกา (Presidential Regime) และระบอบการเมืองของประเทศโซเวียต (ระบอบคณะกรรมการ) ในสมัยนั้น

อย่างไรก็ตาม ประเทศไทย หรือสยามได้เลือกที่จะวิวัฒน์ตนเองตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ดังนั้น การดำรงอยู่ของสถาบันประมุขของรัฐ จึงนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจรรโลง และต่อการสร้างความสมานฉันท์ให้บังเกิดขึ้นในระหว่างพลังทางการเมืองต่างๆ ภายนอก รัฐสภา รวมทั้ง ต่อการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้บังเกิดขึ้นในระหว่างแก่สถาบันรัฐสภา และสถาบันฝ่ายบริหาร ซึ่งสถาบันการเมืองใหม่ทั้งสองควรมีการแบ่งอำนาจแยกออกจากกัน มีการถ่วงดุลอำนาจและตรวจสอบกัน รวมทั้งควรที่จะมีการเกื้อกูลกันตามสมควร โดยมีสถาบันประมุขของรัฐเป็นกลไกหนึ่งของการออมรวมในเชิงอำนาจ อันเป็นหลักสำคัญของ

การแบ่งแยกอำนาจในระบอบการเมืองแบบรัฐสภาที่มีการแบ่งแยกอำนาจแบบไม่เด็ดขาด (Fusion of Powers)

สถานะของประมุขของรัฐ หากหลอมรวมไปในทางหนึ่งทางใด เช่น เอนเอียงไปในทางรัฐสภา และเป็นส่วนหนึ่งของรัฐสภา ย่อมส่งผลให้รัฐสภามีอำนาจมากกว่าฝ่ายบริหารโดยเปรียบเทียบ ในทางตรงข้าม หากองค์ประมุขของรัฐมีความเป็นอิสระ และเอนเอียงไปทางฝ่ายบริหาร ก็ย่อมส่งผลให้ฝ่ายบริหารมีอำนาจมากกว่าฝ่ายรัฐสภาได้เป็นอันมาก

มีพหุทศวรรษ การช่วงชิงในทางอำนาจระหว่างกลุ่มการเมืองต่างๆ ที่มุ่งหวังใช้หรือให้องค์ประมุขของรัฐสนับสนุนฝ่ายตน ซึ่งการช่วงชิงในทางอำนาจระหว่างกลุ่มต่างๆ นี้ มีผลกระทบในจิตใจต่อประมุขของรัฐได้เป็นอันมากกว่าจะให้การสนับสนุนกลุ่มต่างๆ อย่างเท่าเทียมกันได้อย่างไร หากประมุขของรัฐแสดงความใกล้ชิดกับกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดมากเป็นการพิเศษ ก็ย่อมทำให้กลุ่มการเมืองอื่นๆ มีความไม่พึงพอใจได้อย่างมากเช่นกัน

ที่กล่าวมานี้ว่า เป็นสถานะที่เป็นพิเศษอย่างยิ่งขององค์ประมุขของรัฐในการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญและในระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ซึ่งประเทศไทยได้เลือกที่จะวิวัฒนาการตนเองไปตามวิถีทางนี้ และในอีกสองปีถัดต่อมา ก็ปรากฏว่าองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ทรงเป็นองค์ประมุขในระบอบรัฐสภาพระองค์แรกภายในระบอบดังกล่าว พระองค์ได้ทรงสละราชสมบัติ และมีการเปลี่ยนแปลงองค์พระประมุขของรัฐเป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 ในท้ายที่สุด

ดังได้กล่าวแล้วว่า การศึกษาเรื่องการสละราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในครั้งนี้ มิได้เน้นเรื่องราวอันเป็นสาเหตุ กระบวนการ และผลกระทบทางการเมืองที่สืบเนื่องจากการสละราชสมบัติในครั้งกระนั้น หากแต่เน้นการศึกษาวิจัยไปที่ “กระบวนการจัดการความจริงว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” ซึ่งเป็นแนวความคิดและเป็นเป้าหมายหลัก ซึ่งกระบวนการจัดการความจริงเรื่องดังกล่าวมุ่งนำเสนอ และมุ่งทำให้เรื่องราวดังกล่าวมีความเป็นสถาบัน แน่นนอนว่า กระบวนการจัดการความจริงเรื่องการสละราชสมบัติดังกล่าว มิได้มีเพียงชุดเดียว เนื่องด้วยมีความคิดเห็น กับคำอธิบายที่แตกต่างกัน และข้อโต้แย้งกันเกิดขึ้นเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง กระนั้นก็ตาม แต่การศึกษานี้ พบว่า ความคิดเห็นที่แตกต่างและโต้แย้งกับแนวทางความคิดหลักชุดหนึ่ง มิได้มีการพัฒนาเป็นสถาบัน และมีได้เป็นวาทกรรมที่ได้รับการรับรองจากรัฐและหน่วยราชการของประเทศไทย

หากพิจารณาในแง่ของเนื้อหาสาระของคำอธิบาย พบได้ว่า การสละราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในระยะ 20 ปีแรก จะเน้นประเด็นปัญหาที่เป็นข้อขัดแย้งระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับฝ่ายคณะราษฎรเป็นสำคัญ ในขณะที่เนื้อหาสาระที่ว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยยังคงมีปรากฏอยู่น้อยในคำบอกเล่าบางสายและบางลักษณะเท่านั้น เรื่องดังกล่าวจะแตกต่างจากพัฒนาการในระยะหลัง ซึ่งข้อขัดแย้งระหว่างพระบาทสมเด็จพระสมเด็จพะปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎร แม้ว่าจะมีการกล่าวถึง แต่ก็

ได้ถูกเน้นย้ำไปในลักษณะที่ว่า พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย และทรงเตรียมการพระราชทานรัฐธรรมนูญมาก่อน แตกต่างจากฝ่ายคณะราษฎร ที่ถูกเน้นใหม่ว่าเป็นฝ่ายที่ต้องการผูกขาดอำนาจและทำการปกครองประเทศโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาชน

ในแง่ของวิธีการจัดการกับความจริง การศึกษานี้ ได้จัดแบ่งกระบวนการจัดการความจริงเรื่องดังกล่าวออกเป็นสองแบบแผน ในระหว่างแบบจารีต ได้แก่ การบอกเล่าเรื่อง การเขียน และการพิมพ์ กับกระบวนการจัดการความจริงแบบใหม่ ได้แก่ การสถาปนาความรู้และสถาปนาคำอธิบายเรื่องดังกล่าวให้อยู่คู่กับสถาบันรัฐสภา องค์การอิสระบางองค์กร มหาวิทยาลัย งานพระราชพิธี วันหยุดราชการของประเทศ และการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ที่ว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยของประเทศไทย

วิธีการจัดการความจริงดังกล่าว นับได้ว่าเป็นเทคโนโลยีทางสังคมการเมืองชนิดหนึ่งของประเทศไทย ที่มีบทบาทสำคัญในการยกระดับและเปลี่ยนผ่านระดับความเป็นจริง ซึ่งแต่เดิมเป็นเพียงคำบอกเล่าของคนบางกลุ่ม ให้กลายเป็นงานเขียน งานพิมพ์ และในระยะต่อมาได้กลายเป็นภาษาของทางราชการปรากฏในกฎหมายรัฐธรรมนูญ และปรากฏเป็นเรื่องเล่าอย่างเป็นทางการในสิ่งพิมพ์ของรัฐสภา ในองค์กรที่สังกัดรัฐสภา ในเอกสารของมหาวิทยาลัยเปิดบางแห่ง และในระยะต่อมาได้กลายเป็นเครื่องหมายที่ปรากฏในอนุสาวรีย์ ในงานพระราชพิธี วันหยุด ตราไปรษณียากร และในวัฒนธรรมทางการเมืองของประเทศ

คุณค่าสำคัญของการใช้เทคโนโลยีทางสังคมการเมืองดังกล่าว นับว่าเป็นการนำเอาคุณค่าและขนบธรรมเนียมประเพณีเก่ามาใช้ใหม่ เป็นการสร้างสรรค์ใหม่ของประเพณี (Invention of Tradition) ซึ่งจะยังประโยชน์อย่างสูงให้แก่ชีวิตทางสังคมการเมืองของไทยในปัจจุบันและในอนาคต (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช “พระราชทานสัมภาษณ์” อัง ใน เลขาธิการวุฒิสภา, 2539: 68-70)

อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้ ยังมีข้อจำกัด 2-3 ประการ ได้แก่ หนึ่ง การศึกษานี้ ไม่ได้ศึกษารายละเอียดทางประวัติศาสตร์โดยการศึกษาข้อเท็จจริงต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสละราชสมบัติ ว่าได้เกิดขึ้นและมีผลกระทบอย่างไร สอง ได้แก่ ข้อจำกัดที่ยังไม่ได้ศึกษาถึงผลกระทบในวงกว้างว่า แนวความคิดเรื่องพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย มีความสัมพันธ์โดยตรงกับพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน หรือไม่ในลักษณะใด และสาม สังคมการเมืองไทยโดยทั่วไป ได้แก่ ประชาชนคนทั่วไป ซึ่งเป็นผู้รับแนวความคิดดังกล่าวไปนั้น มีความคิดความเชื่อตรงกับผู้ผลิตความจริงที่ว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยมากน้อย เพียงใด ซึ่งความเข้าใจในประการหลังนี้ น่าจะมีส่วนในการประเมินประสิทธิภาพของเทคโนโลยีทางสังคมดังกล่าวด้วย ว่าสามารถจัดการความจริงขึ้นใหม่แล้ว มีประสิทธิผลมากหรือน้อยเพียงใด

ข้อจำกัดต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น คงต้องการศึกษาวิจัยต่อไปในงานอื่นๆ เนื่องด้วยมีขอบเขตของเรื่อง และมีวิธีการศึกษาวิจัยที่แตกต่างออกไปอย่างมากจากการศึกษาวิจัยนี้.

บรรณานุกรม

ก. หนังสือ, บทความ และวิทยานิพนธ์ภาษาไทย

การปกครอง, กรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชกับการปกครองไทย

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2539

เกษม ศิริสัมพันธ์ “บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบรัฐสภา” ใน จุดตัดทางประวัติ

ศาสตร์ สำนักพิมพ์ภัคธรศ, 2544.

เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒนวนิช “แนวความคิดประชาธิปไตยแบบไทย” วิทยานิพนธ์รัฐ

ศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช “มนุษย์เหนืออภิมนุษย์: พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะที่

ทรงเป็นมนุษย์คนหนึ่ง” บทปาฐกถาเนื่องในการประชุมทางวิชาการเรื่อง สังคม

ไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ ห้องประชุมสารนิเทศ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2537.

ชาญวุฒิ วัชรพุกต์ “ประชาธิปไตยแบบไทย: บทศึกษาผลการนำแนวคิดและกลไกระบบ

ประชาธิปไตยมาใช้ในเมืองไทย”วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

ชาติ เี่ยมกระสินธุ์ พระปกเกล้าฯ กษัตริย์นักประชาธิปไตย สำนักพิมพ์สยาม, 2519; ฉบับ

พิมพ์ใหม่, 2544.

ชาติ เี่ยมกระสินธุ์ เบื้องหลังพระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ สำนักพิมพ์ประมวลสาส์น, 2516.

ชัยนันท์ นันทพันธ์ “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ”

วารสารธรรมศาสตร์ 3:1 (มิถุนายน-ตุลาคม 2516).

เฉลิมเกียรติ ผิวฉนวน ประชาธิปไตยแบบไทย กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติ 2475 กรุงเทพฯ:

สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2533.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ การปฏิวัติสยาม พ.ศ.2475 พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

อมรินทร์วิชาการ, 2543.

นิธิ เอียวศรีวงศ์ “ภาษาไทยมาตรฐานกับการเมือง” ภาษาและหนังสือ 17:2 (ตุลาคม 2527-

มีนาคม 2528), หน้า 11-37.

นิธิ เอียวศรีวงศ์ “ชาติไทยและเมืองไทยในแบบเรียนประถมศึกษา” ศิลปวัฒนธรรม 12:10

(สิงหาคม 2534), หน้า 142-164.

นิธิ เอียวศรีวงศ์ “รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย” ศิลปวัฒนธรรม 13:1 (พฤศจิกายน 2534).

นิธิ เอียวศรีวงศ์ “ระหว่างสถาบัน และองค์พระมหากษัตริย์” ศิลปวัฒนธรรม ฉบับที่ 259

(1 พฤษภาคม 2544).

ประจักษ์ ก้องกีรติ “ก่อนจะถึง 14 ตุลาฯ: ความเคลื่อนไหวทางการเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษา และปัญญาชนภายใต้ระบอบเผด็จการทหาร (พ.ศ.2506-2516)” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.

เปรมจิตร์ วัชรานุกร พระปกเกล้ากับชาติไทย พระนคร, 2489.

ปรีดี พนมยงค์ สัมภาษณ์พิเศษ ๗ พฤษฯ ปรีดี พนมยงค์ ในโอกาสครบรอบ 48 ปี แห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2523 (สัมภาษณ์โดยผู้แทนสหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน) กรุงเทพฯ: เกษมการพิมพ์, 2523

ปรีดา วัชรานุกร พระปกเกล้าฯ กับระบอบประชาธิปไตย การพิมพ์พระนคร, 2520.

ธงทอง จันทรางศุ “พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ” วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย โรงพิมพ์คุรุสภา, 2519.

ธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ “แนวความคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สมัยเป็นนายกรัฐมนตรี” รายงานวิจัย เสนอต่อคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2544.

แถมสุข นุ่มนนท์ ละครการเมือง 24 มิถุนายน 2475 กรุงเทพฯ: เอกสารวิชาการสมาคมประวัติศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2535.

แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ พระนคร: โรงพิมพ์ศรีกรุง, 2478.

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา “พระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 6:1 (มิถุนายน-สิงหาคม 2511).

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา รวมสารบทความ บริษัทต้นอ้อ จำกัด, 2536.

พระปกเกล้า, สถาบัน เอกสารประกอบนิทรรศการเรื่อง มรดกพระปกเกล้า โรงพิมพ์พี.วาทีน พรินติ้ง จำกัด, 2542.

พระปกเกล้า, สถาบัน รายงานประจำปี พ.ศ.2542 โรงพิมพ์ด้านสุทธาการพิมพ์, 2543.

พิบูลย์ หัตถกิจโกศล “อนุสาวรีย์ไทย: การศึกษาในเชิงการเมือง” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

พิบูลสงคราม, จอมพล ป. รวมปาฐกถาและสุนทรพจน์ พระนคร: จัดพิมพ์โดย

กรมโฆษณาการ, 2482.

พูนพิศมัย ดิศกุล, หม่อมเจ้า สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น ประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง

2475 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม, 2543.

มารค ตามไท “การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”

ใน การปกครองระบอบประชาธิปไตยฯ กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดงาน 100 ปี
ปรีดี พนมยงค์, 2543.

มาลินี คัมสุภา “นัยทางการเมืองของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในสังคมไทย” วิทยานิพนธ์

รัฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

วรรณไวทยากร วรวรรณ, หม่อมเจ้า อภิปรายร่างรัฐธรรมนูญ พระนคร: โรงพิมพ์

บำรุงนุกุลกิจ, 2475. (ก)

วรรณไวทยากร วรวรรณ, หม่อมเจ้า อนาคตแห่งสยาม พิมพ์ครั้งที่สาม พระนคร:

โรงพิมพ์ประชาชาติ, 2475 (ข).

วรรณไวทยากร วรวรรณ “ปาฐกถาพิเศษเรื่องสยามพากษ์” วิทยากร 33:1 (2475)

วิชาการ, กรม หนังสือเรียนสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต สุขศึกษาและสังคมศึกษา

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ, 2542

รำไพพรรณี, สมเด็จพระนางเจ้า “พระราชบันทึกทรงเล่า” ใน เบื้องแรกประชาธิปไตย

บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ.2475-2500 กรุงเทพฯ:

สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, 2516, หน้า 2-28.

เลขาธิการวุฒิสภา, สำนักงาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับรัฐสภา จัดพิมพ์โดยสำนัก

งานเลขาธิการรัฐสภา และสำนักพิมพ์ ไชยลาส กรุป, 2539.

ส.พลายน้อย ตามรอยเบื้องพระยุคลบาท พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

พิมพ์ครั้งที่สอง โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2542.

สมบัติ จันทรวงศ์, แสตามป์กับสังคม กรุงเทพฯ : บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, 2526.

สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์ และคณะ สปช1 หนังสือเรียนกลุ่มเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิต ชั้น

ประถมศึกษาปีที่ 1 สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, 2543.

เสน่ห์ จามริก การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ ฉบับพิมพ์ครั้งแรก กรุงเทพฯ:

สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529.

เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. (นามปากกาแมลงหวี่) เบื้องหลังประวัติศาสตร์ พระนคร:

โรงพิมพ์สหอุปกรณ์, 2492.

เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. กฎหมายอยุธยา กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดงานอยุธยาอนุสรณ์,
2510.

สุโขทัยธรรมมาธิราช, มหาวิทยาลัย สามศร เอกสารนิเทศทางวิชาการ จัดพิมพ์โดย

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2537.

สุทนต์ ขวัญนคร รัชกาลที่ 7 สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์แห่ง

ประชาธิปไตย สำนักพิมพ์คลังทรัพย์, 2539.

สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ “การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ต่อต้านรัฐบาลสมัยจอมพล ป.พิบูล

สงคราม (พ.ศ.2491-2500)” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

हरिन หงสกุล ที่ระลึกในโอกาสอายุครบ 6 รอบ โรงพิมพ์กรมข่าวทหารอากาศ, 2529.

อุกฤษ มงคลนาวิน “พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย” เอกสารประกอบการ

สัมมนาทางวิชาการเรื่องราชอาณาจักรไทยในรอบ 5 ทศวรรษแห่งการ

ครองราชย์ กรมศิลปากร, 2510.

ข. หนังสือพิมพ์

ธนาพล อ้วนสกุล “70 ปี 24 มิถุนายน: ความหลังถึงทางประวัติศาสตร์” กรุงเทพฯ ธุรกิจ

วันที่ 24 มิถุนายน 2545.

ประจักษ์ ก้องกีรติ และสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล “พระราชหัตถเลขาสละราชย์ ร.7: ชีวิต

ประวัติของเอกสารฉบับหนึ่ง” เนชั่นสุดสัปดาห์ ปีที่ 9 ฉบับ 429 (ตอนที่ 1) ฉบับ 430
(ตอนที่ 2) ฉบับ 431 (ตอนที่ 3) เดือนสิงหาคม-กันยายน 2543.

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล “ร.7 สละราช: ราชสำนัก, การแอนตี้คอมมิวนิสต์ และ 14 ตุลา”

เนชั่นสุดสัปดาห์ ปีที่ 9 ฉบับ 424 (ตอนที่ 1) ฉบับ 425 (ตอนที่ 2) และฉบับ 426 (ตอนที่ 3) เดือนกรกฎาคม-สิงหาคม 2543.

“30 พฤษภาคม ราลึกกษัตริย์นักประชาธิปไตย” หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ วันที่ 25-26 พฤษภาคม

2545 หน้า 10

ค. หนังสือและบทความภาษาต่างประเทศ

- Bogdanor, Vernon **The Monarchy and the Constitution** Oxford: Clarendon Press, 1995.
- Clegg, Stewart **Frameworks of Power** London: Sage, 1993.
- Hobsbawm, Eric and Terence Ranger (eds.) **The Invention of Tradition** Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
- Kershaw, Roger **Monarchy in South-East Asia: the Faces of Tradition in Transition** London: Routledge, 2001.
- Kertzer, David I "Ritual, Politics, and Power" in Ronald L.Grimes (ed.) **Readings in Ritual Studies** N.J.: Prentice Hall, 1996, pp.335-353.
- Kobkua Suwannathat-Pian "Thailand's Constitutional Monarchy, s Study of Concepts and Meanings of Constitution, 1932-1957" Paper presented at the IAHA, Chulalongkorn University, 20-24 May 1996.
- Kobkua Suwannathat-Pian "The Monarchy and Constitutional Change since 1972" in Duncan McCargo (ed.) **Reforming Thai Politics** Copenhagen: NIAS Publishing, 2002.
- Lukes, Steven **Power: A Radical View** London: Macmillan, 1974.
- Mommsen, Wolfgang J. "The Varieties of the Nation State in Modern History: Liberal, Imperialist, Fascist and Contemporary Notions of Nation and Nationality" in Michael Mann (ed.) **The Rise and Decline of the Nation State** Oxford: Basil Blackwell, 1990.
- Murashima, Eiji, Nakharin Mektrairat and Somkiat Wanthana **The Making of Modern Thai Political Parties** Tokyo: Institute of Developing Economies, 1991.
- Poggi, Gianfranco **Forms of Power** Cambridge: Polity Press, 2001.
- Rose, Richard "Monarchy, Constitutional" in S.M. Lipset (ed.) **The Encyclopedia of Democracy Volume III** London: Routledge, 1995, pp.843-847.
- Rose, Richrad and Dennis Kavanagh "The Monarchy in Contemporary Political Culture" **Comparative Politics** 8(1976): 548-576.

Stevenson, William **The Revolutionary King, the True-Life Sequel to the King and I**

London: Robinson, 2001.

Sunkin, Maurice and Sebastian Payne **The Nature of the Crown: A Legal and Political**

Analysis Oxford: Oxford University Press, 1999.

Turner, Victor (ed.) **Celebration: Studies in Festivity and Ritual** Washington,

D.C. Smithsonian Institution Press, 1982.

ง. เว็บไซต์ และสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์

Crisp II, J. A. "The Logic of Monarchist Government" in www.romaniankingdom.com

Partridge, Ben "Can Monarchy Survive in the 21st Century?" in www.rferl.org